Slezská Univerzita v Opavě

Filozoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě

Disertační práce

Novinářská fotografie ve Slezsku ve dvou největších regionálních denících „Trybuna Robotnicza” a „Dziennik Zachodni” od roku 1945 do současnosti

Opava 2020

MgA. Arkadiusz Gola

Slezská Univerzita v Opavě

Filozoficko-přírodovědecká
fakulta v Opavě

MgA. Arkadiusz Gola

Obor: Tvůrčí fotografie

Novinářská fotografie ve Slezsku ve dvou největších regionálních denících „Trybuna Robotnicza" a „Dziennik Zachodni" od roku 1945 do současnosti

Disertační práce

Opava 2020

Vedoucí práce: Prof. Mgr. Jindřich Štreit

Abstrakt:

Novinářská fotografie ve Slezsku ve dvou největších regionálních denících „Trybuna Robotnicza" a „Dziennik Zachodni" od roku 1945 do současnosti představena prostřednictvím práce čtrnácti fotoreportérů. Příběhy a úspěchy těchto fotografů jsou uvedeny v historických a politických souvislostech panujících v tehdejší Polské lidové republice. Práce těchto fotografů měla obrovský vliv na propagandu v novinách, proto je odkaz na politickou situaci velmi důležitý. Pro jejich práci i soukromý život mělo velký vliv založení solidarity, které vedlo k pádu komunismu v celém východním bloku.

Klíčová slova:

Fotografie, polská fotografie, fotožurnalistika, Polská lidová republika, Horní Slezsko, Dziennik Zachodni, Trybuna Robotnicza, Trybuna Śląska, novinářská fotografie.

SLEZSKÁ UNIVERZITA V OPAVĚ
Filozoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě

ZADÁNÍ DISERTAČNÍ PRÁCE

Akademický rok: 2020/2021

Zadávající ústav:

Student: MgA. Arkadiusz Gola

UČO: 27017

Program: Filmové, televizní a fotografické umění a nová média

Obor: Tvůrčí fotografie

Téma práce: Novinářská fotografie na Slezsku ve dvou největších regionálních denících "Trybuna Robotnicza" a "Dziennik Zachodni" od roku 1945 do současnosti

Téma práce anglicky: Silesian Press Photography in Two Major Regional Dailies "Trybuna Robotnicza" and "Dziennik Zachodni" Between 1945 and the Present Day

Zadání: Práce se bude zabývat novinářskou fotografií ve Slezsku ve dvou největších regionálních denících „Trybuna Robotnicza" a „Dziennik Zachodni" od roku 1945 do současnosti představena prostřednictvím práce čtrnácti fotoreportérů. Příběhy a úspěchy těchto fotografů budou uvedeny v historických a politických souvislostech panujících v tehdejší Polské lidové republice. Práce těchto fotografů měla obrovský vliv na propagandu v novinách, proto je odkaz na politickou situaci velmi důležitý. Pro jejich práci i soukromý život mělo velký vliv založení solidarity, které vedlo k pádu komunismu v celém východním bloku.

Literatura:

Konopelska W: *Nieskończoność dalekich dróg. W kręgu fotografii Zofii Rydet.* Stowarzyszenie Inicjatyw Kulturalnych. Czeladź 2008.
Lewandowska K: *Dokumentalistki. Polskie fotografki XX wieku.* Warszawa 2008.
Kowalik-Dura D: *Zatrzymane w czasie. Katalog fotografii dokumentalnej w zbiorach Muzeum Śląskiego.* Katowice 2007.
Benedykt Dorys J, Hartwig E: *Almanach Fotografiki Polskiej 1962.* Warszawa 1962.
ZPAF okręg Śląski w Katowicach: *Droga do raju.* Zdjęcia ze światowej wystawy fotografii Karla Pawka.
Sobota A: *Polska współczesna fotografia artystyczna.* Wrocław 1985.
Polska, Kraj Ludzie. ZPAF w XXX rocznicę PRL. Warszawa 1974.
Ligocki A: *Formy i ludzie.* Almanach fotografiki Śląskiej ZPAF. Katowice 1988.
Ligocki A: *Czy istnieje fotografia socjologiczna.* Kraków 1987.
Rydet Z: *Świat uczuć i wyobraźni.* Warszawa 1979.
Lewczyński J: *Antologia Fotografii Polskiej.*

Vedoucí práce: prof. Mgr. Jindřich Štreit

Datum zadání práce: 18. 3. 2020

Souhlasím se zadáním (podpis, datum):

. . . . . .

vedoucí ústavu

Prohlášení:
Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně a použil jsem pouze citované zdroje, které uvádím v bibliografických odkazech.

Souhlas se zveřejněním:
Souhlasím, aby tato disertační práce prace byla zařazena do Univerzitní knihovny Slezské univerzity v Opavě, do knihovny Uměleckoprůmyslového muzea v Praze a zveřejněna na internetových stránkách Institutu tvůrčí fotografie FPF SU v Opavě.

Překlad: Milan Biegoń

V Opavě, 25. června 2020
MgA. Arkadiusz Gola
© 2020 Arkadiusz Gola | ITF FPF Slezské univerzity v Opavě

Obsah:

Úvod **7**

Kapitola 1. **Geopolitické podmínky na Horním Slezsku na počátku roku 1945 v souvislostí s vytvářením sítě nových informačních a tiskových kanálů** **9**

1. Změna státního zřízení a politického režimu na Horním Slezsku.
2. Vznik regionálních novinových titulů.
3. Zrod dvou nejvýznamnějších regionálních deníků „Dziennik Zachodni" a „Trybuna Robotnicza".

Kapitola 2. **Novinářská fotografie na Horním Slezsku v letech 1945–1960** **24**

1. Portréty fotoreportérů.
2. Práce ve službách propagandy.
3. Stabilizace v tisku a reportáži v letech 1950-1960.

Kapitola 3. **Slezský tisk v letech 1960–1989** **41**

1. Politicko-propagandistické podmínky panující při fungování deníků na Horním Slezsku.
2. Fotoreportér – povolání vyvolených?
3. Cenzura a její vliv na způsob práce v tisku.
4. Hranice volnosti a volnost tvorby. Potřeba uměleckého rozvoje v prostředí fotoreportérů.

Kapitola 4. **Generační změna a pokus o změnu zřízení** **68**

1. Mezi skutečností a falešností. Absurdní svět PLR.
2. Společenský vliv hnutí Solidarita ve Slezsku s jeho fotografové.
3. Vyhlášení výjimečného stavu. Fotoreportéři a amatérští fotografové při dokumentaci tragických událostí.
4. Redakční týmy fungující během výjimečného stavu. Pokus o stabilizaci režimu prostřednictvím tisku.

Kapitola 5. **Rok 1989. Změny, změny... Revoluce** **99**

1. Svobodné volby, nové Polsko, noví lidé, nová média.
2. Obměna novinářských a fotoreportérských týmů v denících Trybuna Śląska (Robotnicza) a Dziennik Zachodni.
3. Prostředí fotoreportéru na Horním Slezsku po roce 1989. Práce v tisku v 90. letech 20. století.

Kapitola 6. **21. století, technologická revoluce, počátky korporací...** **118**
1. Změny vlastníků novinových titulů, a jejich vliv na redakční týmy. Počátky korporací.
2. Nový informační kanál – portál dziennikzachodni.pl. Počátky sociálních médií.

Kapitola 7. **Role fotoreportéra v současných médiích** **127**
1. Sociální média, čili nic už nebude jako dříve.
2. Současné formy publikace novinářské fotografie a aktivity na mediálním trhu.
3. Nové schopnosti fotoreportéra-editora.

Závěr **146**

Seznam použitých zdrojů a literatury **150**

Články **151**

Jmenný rejstřík **153**

Úvod

K tomu, aby člověk mohl pracovat jako novinář, musí být především dobrý člověk. Zlí lidé se dobrými novináři nestanou. Jedině dobrý člověk se snaží pochopit druhé, jejich víru, jejich zájmy, problémy a tragédie. A od prvního okamžiku se stát součástí jejich osudu.[1]

Ryszard Kapuściński

Do dnešního dne nemáme k dispozici žádné vědecké zpracování související se vznikem novin *Dziennik Zachodni* či *Trybuna Robotnicza*, proto se mé zdroje informací opírají hlavně o knihy a články, ale také o vzpomínky fotoreportérů, novinářů a novinových dopisovatelů. Pro nastínění reálné politické, redakční i novinářské situace ve Slezsku i v celém Polsku jsou proto jako zdroj informací použity dostupné publikace, ale i celá řada jiných pramenů.

Novinářská fotografie – některými zatracovaná, považovaná za tvorbu velice neuměleckou, je nepochybně obrazovým záznamem času, dokumentem událostí, který je neocenitelný pro lepší chápání světa. Paměť uplynulého času (i kdyby to bylo včera) je nadřazenou hodnotou, příběhem konkrétních lidí zvěčněných na záběru. Na snímcích je často zachyceno poslání, podtext, symbol, který dokáže divákovi vysvětlit komplikovanou situaci ve zlomku vteřiny. Tento způsob vizuálního vyprávění je absolutně nadnárodní, je nad všemi mluvenými i psanými jazyky, a síla působení fotografie ukazující nám emoce lidí jako jsou strach, hněv, citlivost či radost je kolosální. Dobrá novinářská fotografie by k tomu měla směřovat, ale jde i o zodpovědnost vzhledem k obrazu, s jehož pomocí může člověk formulovat vlastní názory a závěry.

Síla fotoreportéra tkví v jeho vědomí moci vizuálně působit na diváka. Na světě denně vznikají miliony nejrůznějších snímků. Získávám pocit, že jsou skoro všechny shromážděny na internetu, kde se ztrácejí v nepřehledné mase. Dnešní svět je zaplaven navzájem podobnými obrazy, kterými jejich autoři chtějí bez větší reflexe pouze upozornit diváka na okamžik, který zachytili. Myslel jsem si, že jde o okamžiky naprosto náhodné a nezajímavé. Ilustrace, které jsou často nahrávány v rámci sociálních sítí, mají odrážet zlomek všedního dne člověka žijícího právě teď a tady. Na začátku mě takovéto „málo podstatné obrázky" nudily a považoval jsem je za naprosto bezcenné. Profesně jsem dospěl v prostředí novinářských fotoreportérů starší generace, pro které bylo nepřípustné „plýtvání" políček filmu na málo podstatná témata. Odtud se mi také v určitém okamžiku dostala do hlavy hierarchie důležitosti témat a s ní i snímků.

Čas však přece jen jde dál a změny, jež přicházejí v oblasti mediálního sdělování jsou obrovské. Nad celou řadou těchto činitelů, jež rozhodují o současném sdělení a vnímání obrazu jsem začal přemýšlet během studia na Institutu tvůrčí fotografie v Opavě. Dnes při psaní této práce zjišťuji, že by pro mě byl stejně důležitý snímek z otevření velké stavby v nějakém městě z časů Gierka, jako i fotografie zachycující posilňujícího se dělníka, který ji stavěl. Když jsem začal psát moji doktorskou práci, týkající se zachycení skutečnosti let minulých, ale i současných deníků *Dziennik Zachodni* a *Trybuna Robotnicza*, uvědomil jsem si důležitost každého dokumentu, dokonce i takového, který jsem kdysi považoval za bezvýznamný a zbytečný. Snímky, ke kterým jsem se dostal, se týkaly klíčových událostí v

1 Ismaeli continua a navigare, s Ryszardem Kapuścińským mluvila Maria Nadotti, překl. J. Mikołajewski. Řím, 2002.

životě regionu. Můžeme se z nich dovědět, jak lidé v té době žili počínaje koncem druhé světové války až do současnosti. Musíme však pamatovat na to, že publikace z různých období, stejně jako z dnešní doby se nevyhnuly velkému vlivu politické propagandy nebo skryté reklamy.

Abychom práci polského fotoreportéra pochopili, musíme poznat i podmínky, za kterých mohly být snímky publikovány, a také to, jak měly působit na diváky. Politické změny započaté v roce 1989 snad jen na okamžik nabídly pocit plné nezávislosti médií, neboť se velmi rychle ukázalo, že mediální koncerny velmi rychle přešly ze závislosti politické k závislosti na reklamním trhu.

Opravdovým zážitkem pro mě bylo nejen prohlížení fotografií mých starších kolegů, ale především rozhovory s nimi, poznávání mechanismů fungování tohoto prostředí a celého novinářského soukolí v minulosti. Dnes jsem k tomu mohl připojit vlastní reflexe, ale i názory svých spolupracovníků, aktivních novinových fotoreportérů. Dostal jsem se také k mnoha archivním fotografiím. Využil jsem i pomoci Institut paměti národa v Katovicích. Právě v jejich sbírkách se nachází většina snímků a dokumentů hovořících o složitých dobách výjimečného stavu a okolnostech, za jakých došlo k svobodným volbám v roce 1989. Velmi pomocné při zpracování poválečného období byly archivy Slezské knihovny v Katovicích, sbírky Národního digitálního archivu a **slezských muzeí**. Zajímavé bylo, jak se po přechodu fronty v lednu roku 1945 tisk na Horním Slezsku formoval, ale i zkoumání jeho role v následujících letech, dále celosvětová exploze humanistické fotografie a její odraz u polských a slezských fotoreportérů zachycujících výdobytky socialismu. Nezvykle zajímavé také bylo to, jak se téměř ze dne na den měnily deníky během politických změn po roce 1989 a jak přecházely k zásadám tržního hospodářství, a také to, jak se najednou objevila cela řada mladých lidí ochotných pracovat v médiích v novém duchu. Z vlastního pohledu vidím jako skvělé to, že jsem mohl v této publikaci zaznamenat i svůj autobiografický podnět. Moje žurnalistické začátky se datují do roku 1991. Nejdříve jsem spolupracoval s katovickým deníkem *Kurier Zachodni*, ale ještě ve stejném roce jsem začal na půl úvazku pracovat pro místní týdeník *Głos Zabrza i Rudy Śląskiej*. Po několika letech jsem pak byl přijat za řadového zaměstnance v jednom z největších regionálních polských listů *Dziennik Zachodni*, kde pracuji dodnes. Rád bych vám o všech těchto dobrých i zlých okamžicích (mohu říct, že těch prvních bylo značně více) vyprávěl a podělil se s vámi i o své postřehy „zevnitř“. Dnes, kdy už víme, že sociální média představují další milník v celosvětovém mediálním rozvoji, stále narážíme na nové výzvy. Zůstává však několik pevných bodů, jmenovitě: nic už nebude jako kdysi – pokud se nechceš učit nové technologie, pak v současných médiích nemáš šanci – a nepočítej s tím, že se to někdy zastaví. Popisování měnícího se světa kolem fotoreportérů novin *Dziennik Zachodni* a *Trybuna Robotnicza* od konce druhé světové války do současnosti pro mě bylo vzrušujícím dobrodružstvím, které mě mnohé naučilo.

Děkuji.

Geopolitické podmínky v Horním Slezsku na počátku roku 1945 v souvislosti s vytvářením sítě nových informačních a tiskových kanálů

1.1. Změna státního zřízení a politického režimu v Horním Slezsku

Novinářská fotografie se v Horním Slezsku začala na konci druhé světové války obrozovat, možná bychom mohli přímo říct formovat, jako velmi významná zbraň propagandy. Není snadné ji zasadit do historických souvislostí, obzvláště na tak komplikovaném území. V důsledku nuceného vojenského ústupu a ztrát dosavadních spojenců Německa dorazila sovětská armáda při osvobozeneckém boji v polovině ledna roku 1945 i na území Horního Slezska. Nastalo období teroru a nejistoty. Většinou německojazyčná společnost Horních Slezanů žijících na hranici Německa a Polska byla téměř bez výjimky prohlášena za zrádce. Podle Sovětů o tom svědčilo dřívější podepsání tzv. volksliste, jejíž podpisem se občan, pod hrozbou deportace do koncentračního tábora, musel přiznat k německé národnosti. Nesmíme zapomenout, že během let 1945–1950 došlo k dosud nevídané migraci lidí. Z Horního Slezska byli deportováni lidé, již se přihlásili k německé národnosti, a po válce toto území osidlovali lidé přicházející z Východu a z tzv. centrálního Polska, ale i vracející se emigranti ze západní a jižní Evropy.[2]

Jeden z polských vojenských fotografů během překročení fronty v roce 1945 v Horním Slezsku.

Spolu s ukončením druhé světové války a německé okupace se hranice Slezského vojvodství oproti stavu z roku 1939 zásadně změnily. Do teritoriálního složení autonomního Horního Slezska bylo zahrnuto území, jež před vypuknutím druhé světové války patřilo Německu, jako například opolské Slezsko, území bývalého Slezského vojvodství a Dąbrowská průmyslová pánev.[3] Oficiálně tisk již 7. března 1945 informoval o spojení Dąbrowské pánve a Horního Slezska, přičemž z právního hlediska k tomu došlo teprve

2 Adam Fic, Encyklopedia Województwa Śląskiego, http://ibrbs.pl/mediawiki/index.php/Wojew%C3%B3dztwo_%C5%9Bl%C4%85skie_1945-1950.

3 Dekret ze dne 7. července 1945 o změně hranic vojvodství: Slezského, Krakovského, Kieleckého, Bialystockého a Varšavského, Dz. U. 1945, č. 27, poz. 167.

v červenci 1945.[4] Do roku 1950 pak zůstávalo sporné pouze názvosloví nové administrativní jednotky. Nakonec byl rozhodnutím Státní národní rady (Krajowa Rada Narodowa) novému vojvodství udělen název „**Slezskodąbrowské vojvodství**“ (Śląsko-Dąbrowskie). Tento termín však nezůstal potvrzen žádným dokladem, používán byl pouze neoficiálně na území samotného vojvodství.

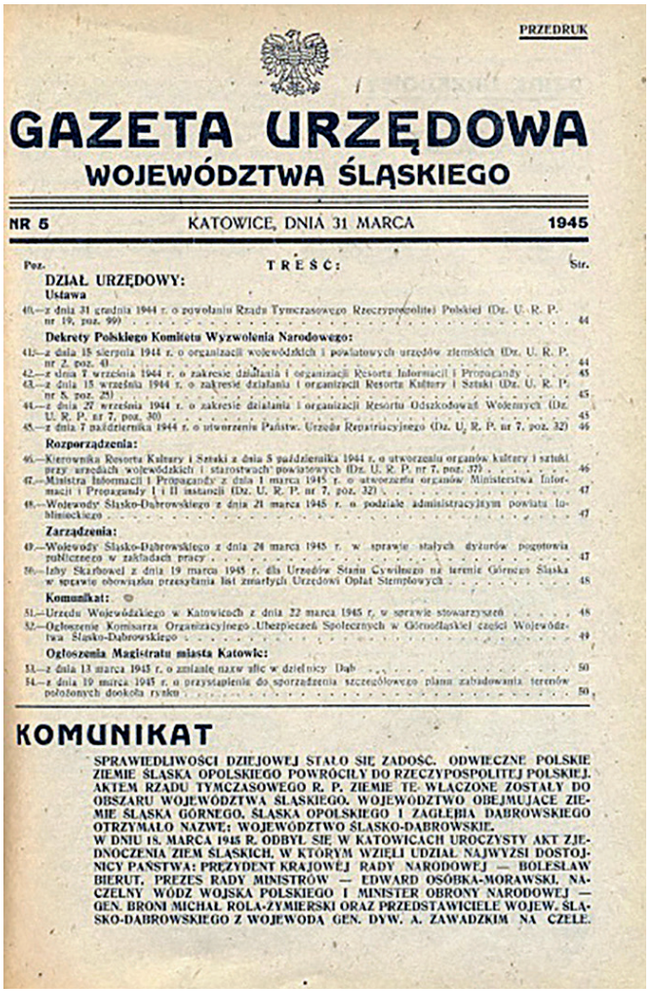

PRZEDRUK

GAZETA URZĘDOWA
WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO

NR 5 KATOWICE, DNIA 31 MARCA 1945

Poz. TREŚĆ: Str.

DZIAŁ URZĘDOWY:
Ustawa
40.—z dnia 31 grudnia 1944 r. o powołaniu Rządu Tymczasowego Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. R. P. nr 19, poz. 99) . . . 44
Dekrety Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego:
41.—z dnia 15 sierpnia 1944 r. o organizacji wojewódzkich i powiatowych urzędów ziemskich (Dz. U. R. P. nr 2, poz. 4) . . . 44
42.—z dnia 7 września 1944 r. o zakresie działania i organizacji Resortu Informacji i Propagandy . . . 45
43.—z dnia 15 września 1944 r. o zakresie działania i organizacji Resortu Kultury i Sztuki (Dz. U. R. P. nr 8, poz. 28) . . . 45
44.—z dnia 27 września 1944 r. o zakresie działania i organizacji Resortu Odszkodowań Wojennych (Dz. U. R. P. nr 7, poz. 30) . . . 45
45.—z dnia 7 października 1944 r. o utworzeniu Państw. Urzędu Repatriacyjnego (Dz. U. R. P. nr 7, poz. 32) 46
Rozporządzenia:
46.—Kierownika Resortu Kultury i Sztuki z dnia 5 października 1944 r. o utworzeniu organów kultury i sztuki przy urzędach wojewódzkich i starostwach powiatowych (Dz. U. R. P. nr 7, poz. 37) . . . 46
47.—Ministra Informacji i Propagandy z dnia 1 marca 1945 r. o utworzeniu organów Ministerstwa Informacji i Propagandy I i II instancji (Dz. U. R. P. nr 7, poz. 32) . . . 47
48.—Wojewody Śląsko-Dąbrowskiego z dnia 21 marca 1945 r. o podziale administracyjnym powiatu lubinieckiego . . . 47
Zarządzenia:
49.—Wojewody Śląsko-Dąbrowskiego z dnia 24 marca 1945 r. w sprawie stałych dyżurów pogotowia publicznego w zakładach pracy . . . 47
50.—Izby Skarbowej z dnia 19 marca 1945 r. dla Urzędów Stanu Cywilnego na terenie Górnego Śląska w sprawie obowiązku przesyłania list zmarłych Urzędowi Opłat Stemplowych . . . 48
Komunikat:
51.—Urzędu Wojewódzkiego w Katowicach z dnia 22 marca 1945 r. w sprawie stowarzyszeń . . . 48
52.—Ogłoszenie Komisarza Organizacyjnego Ubezpieczeń Społecznych w Górnośląskiej części Województwa Śląsko-Dąbrowskiego . . . 49
Ogłoszenia Magistratu miasta Katowic:
53.—z dnia 13 marca 1945 r. o zmianie nazw ulic w dzielnicy Dąb . . . 50
54.—z dnia 19 marca 1945 r. o przystąpieniu do sporządzenia szczegółowego planu zabudowania terenów położonych dookoła rynku . . . 50

KOMUNIKAT

SPRAWIEDLIWOŚCI DZIEJOWEJ STAŁO SIĘ ZADOŚĆ. ODWIECZNE POLSKIE ZIEMIE ŚLĄSKA OPOLSKIEGO POWRÓCIŁY DO RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ. AKTEM RZĄDU TYMCZASOWEGO R. P. ZIEMIE TE WŁĄCZONE ZOSTAŁY DO OBSZARU WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO. WOJEWÓDZTWO OBEJMUJĄCE ZIEMIE ŚLĄSKA GÓRNEGO, ŚLĄSKA OPOLSKIEGO I ZAGŁĘBIA DĄBROWSKIEGO OTRZYMAŁO NAZWĘ: WOJEWÓDZTWO ŚLĄSKO-DĄBROWSKIE.
W DNIU 18. MARCA 1945 R. ODBYŁ SIĘ W KATOWICACH UROCZYSTY AKT ZJEDNOCZENIA ZIEM ŚLĄSKICH, W KTÓRYM WZIĘLI UDZIAŁ NAJWYŻSI DOSTOJNICY PAŃSTWA: PREZYDENT KRAJOWEJ RADY NARODOWEJ — BOLESŁAW BIERUT, PREZES RADY MINISTRÓW — EDWARD OSÓBKA-MORAWSKI, NACZELNY WÓDZ WOJSKA POLSKIEGO I MINISTER OBRONY NARODOWEJ — GEN. BRONI MICHAŁ ROLA-ŻYMIERSKI ORAZ PRZEDSTAWICIELE WOJEW. ŚLĄSKO-DĄBROWSKIEGO Z WOJEWODĄ GEN. DYW. A. ZAWADZKIM NA CZELE.

Úřední noviny Slezského vojvodství, 31. března 1945, Adam Fic, Encyklopedie slezského vojvodství, http://ibrbs.pl/mediawiki/index.php/Wojew%C3%B3dztwo_%C5%9Bl%C4%85skie_1945-1950.

Slezskodąbrowské vojvodství mělo v celostátním měřítku značný význam, hlavně díky rozloze svého teritoria, jež zabíralo celkovou plochu 15 369 km2, což představovalo až 5 % rozlohy Polska. Dalším příkladem jeho důležitosti je, že v roce 1948 k němu náleželo 35 okresů (včetně městských) z celkového počtu 324 okresů v celém Polsku.[5] V roce 1950 po první poválečné reformě územněsprávní reformě Polska došlo k jeho rozdělení na dvě samostatná vojvodství – Opolské a Katovické. Katovické vojvodství pak v letech

4 Adam Fic, Encyklopedia Województwa Śląskiego, http://ibrbs.pl/mediawiki/index.php/Wojew%C3%B3dztwo_%C5%9Bl%C4%85skie_1945-1950.

5 Op. cit. http://ibrbs.pl/mediawiki/index.php/Wojew%C3%B3dztwo_%C5%9Bl%C4%85skie_1945-1950.

1953–1956 na památku uctění smrti Josifa Stalina existovalo pod názvem „Stalinohradské vojvodství“.[6]

Důsledky válečného tažení, vstupu Sovětů na území Horního Slezska a bezprostřední vliv, který toto dění na obyvatele regionu mělo, ponecháme historikům a jejich složité práci v archivech. Ve své disertační práci bych chtěl nastínit pouze pozadí zrodu dvou největších regionálních deníků v Polsku 20. století – *Dziennik Zachodni* a *Trybuna Robotnicza* vznikly na konci válečných akcí v Horním Slezsku roku 1945.

1.2. Vznik regionálních novinových titulů

Na území Horního Slezska působící novinové tituly mají dlouhou a bohatou tradici, podporovanou relativně velkou popularitou a svědčící o značném významu nejen na regionálním, ale i celonárodním trhu.[7] Administrativní změny v Polsku po roce 1945 ovlivnily i hranice vojvodství, což se přímo odrazilo na vydavatelském trhu a tematickém rozsahu zpracovávaném v médiích. Stálým elementem vlivu, nezávisle na tom, ve kterém vojvodství daný titul vycházel, byl fakt, že se tisk stal jedním z komunikačních kanálů mezi vládou (stranou) a občany. Nesmíme zapomenout zmínit ani výzkumy v tisku provedené v roce 1945, které hodně napovídají o tehdejších čtenářích v souvislosti s panujícími sociálně-kulturními podmínkami. Vyplývá z nich, že regionální či lokální tisk, tedy ten, který můžeme označit za nejbližší teritoriu, představoval základní prostředek komunikace. Polský odborník na novinářskou problematiku Sylwester Dziki představil tezi o závislosti mezi vzdáleností bydlení a zájmem čtenářů, vyznačující se tím, že čím je tato vzdálenost větší, tím je živější zájem o daný titul.[8] Sylwester Dziki upozorňuje i na první poválečná léta, která označuje z novinářského pohledu jako „nejtrvanlivější“, protože se v těchto letech rozvinuly a zformovaly nejobecnější kánony novinářské politiky, přičemž na druhou stranu vznikalo pro tisk něco jako vzor modelových řešení, která přestože občas ztrácejí na své aktuálnosti, i nadále určují podobu polského novinářského a vydavatelského života.[9]

Na tomto místě musíme zmínit, že polský vydavatelský trh se zrodil v podmínkách sice končící, ale stále ještě trvající války. Obrovský rozvoj tehdejšího polského tisku navázal na společensko-kulturní revoluci, jež se rozvinula za objektivně velmi složitých okolností[10] do revoluce kulturně-mravnostní. K rozvoji tisku a vydavatelského trhu přispíval zájem společnosti o informace a organizování společenského života, probouzející se po dlouhá léta trvající okupaci. S počátkem roku 1945 se začíná stabilizovat grafická forma deníků, tiskárny a sklady konečně nacházejí trvalé umístění, vznikají redakce, narůstá počet vycházejících titulů, pokrývajících sílící a rozšiřující se zájem odběratelů, obzvláště mezi týdeníky. Sylwester Dziki ve svých dílech zdůrazňuje stále znatelnější rozdělení na tzv. tisk centrální, provinční a regionální, s poněkud širokým významem tohoto slova, a také,

6 Małgorzata Góralczyk, Elżbieta Panasiuk, Michał Przybyła (kolektiv autorů), Województwo Śląskie Statystycznie. Historia i teraźniejszość, Statistický úřad v Katovicích. Slezské centrum regionálních výzkumů, Katovice, 2018, str. 15.

7 K. Krzyżanowska-Rubin, Katalog polskiej prasy do 1939 roku z zbiorach Muzeum w Chorzowie, Muzeum v Chořově, Chořov, 1998.

8 S. Dziki, Prasa lokalna w Polsce po roku 1945: (problemy terminologiczne – główne etapy rozwojowe – współczesne tendencje wydawnicze), [w:] Kwartalnik Historii Prasy Polskiej, 25/1, 99–118, 1986, str. 106.

9 S. Dziki, Prasa polska w latach 1944–1948, [vyd.:] Kwartalnik Historii Prasy Polskiej, 24/1, 1985–1986, str. 66.

10 S. Dziki, Prasa polska w latach 1944–1948, op. cit., str. 67.

obzvláště do roku 1948, jasně patrný odraz aktivní činnosti dvou dělnických stran (PPR a PPS) a současně dvou lidových (PSL) na stránkách tisku.[11]

Na tomto místě bychom se mohli podrobněji zmínit o vzniku polského novinového trhu, který se začal formovat již v první polovině roku 1944, ještě během probíhající druhé světové války. Polsko se již tehdy ocitlo ve sféře vlivu moskevských komunistů, kteří podle sovětského vzoru určovali podobu prvního mediálního systému lidového Polska. Svaz polských vlastenců (Związek Patriotów Polskich) sdružující především polské komunisty založil 10. března 1944 v Moskvě Polskou tiskovou agenturu „Polpress" (Polska Agencja Prasowa), jejímž hlavním úkolem bylo předávání informací tisku, obnovujícímu svoji činnost po ukončení války. V září roku 1944 byl změněn název z Polské tiskové agentury „Polpress" na Polskou tiskovou agentur PAP, která v říjnu roku 1945 získala i nový právní status, stala se státní firmou a zároveň oficiální sdělovací agenturou vlády. K nepříjemným změnám ve vydavatelském prostředí došlo po 11. dubnu roku 1948, kdy vláda rozhodla o likvidaci Ministerstva informací a propagandy. Tento krok úzce souvisel s omezením značné části práce v terénu, stimulovaným činností dělnických stran a první novinářsko-vydavatelským družstvem Czytelnik, založeným Jerzym Borejszou v polovině čtyřicátých let 20. století. Toto družstvo mělo být formálně nestranické a jeho cílem byl boj s analfabetismem, rozvoj kultury a zvýšení úrovně osvěty, přičemž neformálně byl spojený s komunistickou Polskou dělnickou stranou (PPR). „Předpokladem jeho činnosti bylo mírnější formou propagandy přesvědčovat své čtenáře pro vstup do nového systému s komunistickou vládou."[12] Likvidace většiny těchto titulů byla vysvětlována nízkou úrovní informací a problémy se zásobováním polygrafickým materiálem, hlavně nedostatkem papíru a barvy. Tyto likvidace však měly i svůj druhý rozměr – vláda se totiž snažila vydávané tituly více centralizovat a zavádět k nim pouze menší mutace centrálních titulů.[13] Tímto byl učiněn „první krok k oživení fundamentálních zásad komunistického mediálního systému – zásady instrumentalismu, tedy vnímání médií jako nástrojů k ovládání moci".[14] Při shrnutí musíme zdůraznit, že v tehdejší době mohli být vydavateli novin pouze takzvaní „sjednocení vydavatelé", což prakticky vylučovalo možnost existence tisku vydávaného čistě soukromě. Výsledkem pak byla absolutní kontrola veškerého tisku komunistickou stranou, a to počínaje systémem koncesování tisku a přidělování tehdy velmi nedostatkového papíru pro tisk, jakož i kontrola samotného obsahu – od preventivní a nomenklaturní cenzury až po systematické obsazování klíčových pozic v redakcích.[15]

11 S. Dziki, Prasa polska w latach 1944–1948, op. cit., str. 65–66.

12 Katarzyna Pokorna-Ignatowicz, Robotnicza Spółdzielnia Wydawnicza „Prasa-Książka-Ruch" w polskim systemie medialnym, Oficyna Wydawnicza AFM, Krakov, 2016, str. 17.

13 S. Dziki, Prasa lokalna w Polsce po roku 1945: (problemy terminologiczne – główne etapy rozwojowe – współczesne tendencje wydawnicze), [w:] Kwartalnik Historii Prasy Polskiej, 25/1, 99–118, 1986, str. 111–112.

14 Katarzyna Pokorna-Ignatowicz, Robotnicza Spółdzielnia Wydawnicza „Prasa-Książka-Ruch" w polskim systemie medialnym, Oficyna Wydawnicza AFM, Krakov, 2016, str. 15.

15 Katarzyna Pokorna-Ignatowicz, Robotnicza Spółdzielnia Wydawnicza „Prasa-Książka-Ruch" w polskim systemie medialnym, Oficyna Wydawnicza AFM, Krakov, 2016, str. 20.

1.3. Zrod dvou největších regionálních titulů Dziennik Zachodni a Trybuna Robotnicza

Ve stínu z jedné strany velmi tragických, ze strany druhé neobvykle bohatých a zajímavých událostí, k nimž došlo na konci druhé světové války v Horním Slezsku, zde začaly pravidelným nákladem vycházet dva největší regionální deníky. Již týden po vstupu Rudé armády a polské armády na toto území začala vycházet první čísla deníků *Trybuna Śląska* (2. února 1945) a *Dziennik Zachodni* (5. února, s datem 6. února 1945).[16] *Trybuna Śląska* se od okamžiku svého vzniku hrdě hlásila k označení deník orgánu Slezského vojvodského komitétu Polské dělnické strany, *Dziennik Zachodni* pak jako list pro všechny vydávaný družstvem **Czytelnik**.

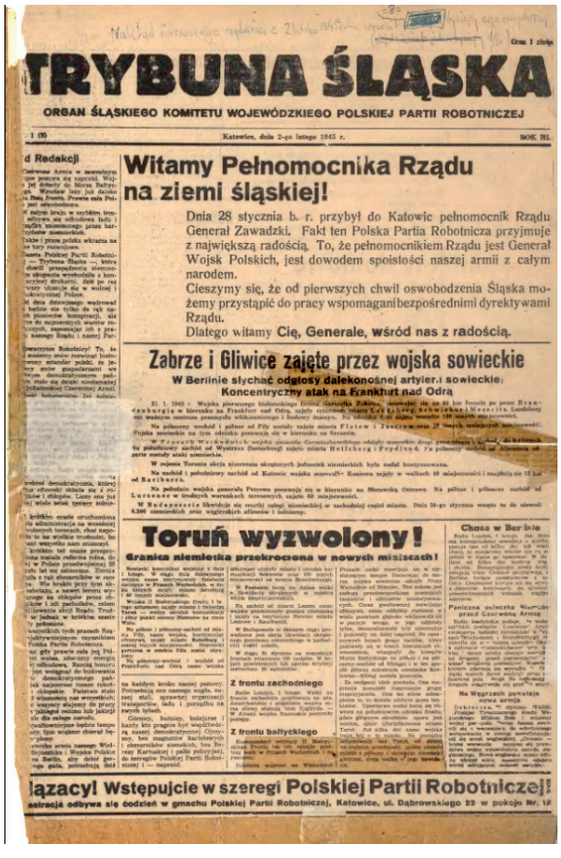
TRYBUNA ŚLĄSKA

ORGAN ŚLĄSKIEGO KOMITETU WOJEWÓDZKIEGO POLSKIEJ PARTII ROBOTNICZEJ

Witamy Pełnomocnika Rządu na ziemi śląskiej!

Zabrze i Gliwice zajęte przez wojska sowieckie

Koncentryczny atak na Frankfurt nad Odrą

Toruń wyzwolony!

Granica niemiecka przekroczona w nowych miejscach!

Dziennik Zachodni

Pismo dla wszystkich

70 km od centrum Berlina

Największy nalot na stolicę Rzeszy

Wojsko Polskie znowu na ulicach stolicy Śląska

Najwyższe polskie odznaczenia wojenne dla marszałków sowieckich

První čísla deníků *Trybuna Śląska* a *Dziennik Zachodni*.

Zakládající schůze v redakci novin *Dziennik Zachodni* se konala 4. února roku 1945 v Katovicích. Sešli se na ní předválečný novinář Józef Renik, přidělený Oddělením propagandy Slezského vojvodského úřadu,[17] novinář Stanisław Ziemba, mladý katovický novinář Zbigniew Grosser a Julian Janiewski. Jedním z prvních probíraných témat byl název budoucího periodika, padaly různé návrhy, z nichž byly nakonec pro další diskusi

16 Údaje pocházejí z „Materiały Pomocnicze do historii dziennikarstwa Polski Ludowej", red. Alina Słomkowska, Stanisław Zięba, Varšava, 1973, str. 161.

17 Wydział Propagandy Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego.

vybrány tři tituly. Představitel vedení propagandy vojvodského úřadu navrhl název „Śląsk“ (Slezsko), jenž ale příliš silně geograficky i tematicky zužoval pole působnosti. Druhý název navržený Julianem Janiewským, jenž vyhovoval i podmínkám oddělení propagandy, zněl „Gazeta Katowicka“, nebyl však přijat ze stejného důvodu jako první návrh, neboť podsouval ještě užší teritoriální zaměření, a to přímo na jediné město. Třetím názvem představeným na setkání byl titul „*Dziennik Zachodni*“ navržený Zbigniewem Grosserem. „Dziennik“ (Deník), protože list měl vycházet denně, a „Zachodni“ (Západní), protože měl být zaměřený na původně německé území získané ve válečném vyrovnání (tady musíme podotknout, že titul „*Dziennik Zachodni*“ měl ve Slezsku své čtenáře již v meziválečném období. Se stejným titulem totiž v letech 1926–1929 vycházela jednou týdně příloha sosnovecké mutace deníku *Kurier Zachodni*.[18] Tento poslední návrh se nejvíce zalíbil Stanisławu Ziembovi, jenž přesvědčil vládního zmocněnce pro Slezsko Aleksandra Zawadzkého ke schválení titulu *Dziennik Zachodni* jako nového názvu deníku.

Prvním vedoucím redakce se stal Stanisław Ziemba (1908–1972), který začal jako redaktor pracovat již v roce 1932 v katovickém deníku *Polonia*.[19] V září roku 1939 se jako voják zúčastnil bojů o Varšavu, později během okupace se aktivně zapojil do odboje (vedl v Krakově tajné novinářské kurzy a redigoval konspirační tisk). Zúčastnil se Varšavského povstání, kde jako člen Zemské armády plnil funkci vedoucího redakce Polské telegrafické agentury (Polska Agencja Telegraficzna). Po potlačení povstání odjel do Krakova, odkud se však rychle vrátil do Horního Slezska. V Katovicích se ocitl jako jeden z členů štábu operační skupiny „Śląsk“ (Slezsko). V této skupině byli ještě Bolesław Surówka a Marek Wydra, se kterými Stanisław Ziemba[20] 2. února 1945 získal zplnomocnění k založení a redakčnímu vedení deníku Slezskodąbrowského vojvodství. Stanisław Ziemba si pro první spolupráci vybral Kiliana Bytomského, Augusta Grodzického, Zbigniewa Grossera, Bogusława Miklice, Stanisława Mojkowského (vedoucí redakce od roku 1948), Stefana Kisielińského, Leona Kaźmierczaka, Bolesława Piątka, Jana Rakoczyho, Józefa Renika, Franciszka Rudu, Tadeusze Sroku, Zdzisława Sierpińského, Bolesława Surówku, Marka Wydru, Ludwika Wieczorka a Mieczysława Tadeusze Zarzyckého. V redakci se však objevil také jistý Julian Janiewski, který prohlásil, že by se on měl stát vedoucím redakce deníku. Julianu Janiewskému se však Ziembovo místo zaujmout nepodařilo, ale jako „pověřený funkcionář“ dál pracoval v redakci. Ve vzpomínkách a dokumentech napsaných do roku 1989 je tento fakt opomíjen (cenzurován), ale všeobecně se ví, že komunistická vláda pod sovětskou kontrolou od počátku, obzvláště na území ještě donedávna patřícím Německu, velmi pečlivě kontrolovala a v případě potřeby i rázně pacifikovala z pohledu vlády nežádoucí společenské aktivity. Původně mělo první číslo novin *Dziennik Zachodni* vyjít 3. února 1945, ale skluz v tiskárně způsobil, že se noviny podařilo vytisknout až následující den. Jak vzpomínal Stanisław Ziemba: „Právě toho dne měl Władysław Gomułka narozeniny. A tyto narozeniny se proplétaly s těmi našimi až do konce 60. let.“[21]

---

18 Jacek Bombor, „67 lat na rynku – zarys historii Dziennika Zachodniego największej gazety regionalnej w Polsce“, file:///C:/Users/Ma%C5%82gosia/Downloads/2013%20Bombor.pdf.

19 Více o deníku Polonia vyd.: Agata Lis, *Polonia wobec najwazniszjych wydarzeń politycznych w Polsce w okresie międzywojennym: zamach stanu w 1926 i procesu brzeskiego*, Rocznik Historii Prasy Polskiej, T. XIX (2016) Z.3(34).

20 Na dokumentu je patrné jméno Szczerbiński, které Stanisław Ziemba používal během okupace „Czasy przełomu. Wspomnienia dziennikarza z lat 1944–1946“, Wydawnictwo Literackie, Krakov, 1975, str. 145.

21 Stanisław Bubin, Grzegorz Sztoler, *Dziennik Zachodni* ma 61 lat!, https://wisla.naszemiasto.pl/dziennik-zachodni-ma-61-lat/ar/c11-6330015, 12. 2. 2020.

Jeden z prvních redakčních týmů novin *Dziennik Zachodni* – konec čtyřicátých let 20. století.

Kromě novin *Dziennik Zachodni* byla největším listem v regionu *Trybuna Śląska*, založená prakticky ve stejnou dobu, konkrétně 2. února 1945. Deník s tímto názvem vycházel velmi krátce, protože již po pěti týdnech byl 12. března roku 1945 přejmenován na *Trybuna Robotnicza*. Prvním vedoucím redakce listu byl Leon Bielski. Vedoucí obou redakcí však měli velký problém s hledáním schopných a ochotných novinářů do svých týmů. Spolu s Leonem Bielským tak v prvním týmu redakce listu *Trybuna Śląska* byli Halina Lewińska, Jan Fuchz, Karol Martel, Józef Komar, Józef Renik a Emilia Kamieniecka. Noční službu v redakci pak většinou měl Marian Niewiarowski. Téměř ve stejnou dobu, tedy v březnu 1945, převzala v Katovicích moc polská operační skupina se zmocněncem dočasné vlády Polské republiky generálem Aleksandrem Zawadzkým a pplk. Jerzym Ziętkem, jenž byl později známý a uznávaný slezský vojvoda. Vedoucím informačního oddělení a propagandy vojvodského úřadu se stal mjr. Włodzimierz Stahl. Jako zaměstnanci tohoto oddělení pracovali Bolesław Mecwaldowski, Władysław Jan Kubicki a Bronisław Jaśkiewicz. Utvářeli něco na způsob oficiální úřední informační agentury a zachycovali nejrůznější oficiální společenské události.[22] A právě díky jejich snímkům víme, jak vypadaly první dny po osvobození, neboť byli tehdy jedinými osobami, jež mohly v tehdejší době oficiálně fotografovat. Naopak každý, kdo se bez písemného povolení Oddělení informací a propagandy odvážil fotografovat, mohl být považován za špeha, za což hrozil vysoký trest. Část novinářů z prvních redakčních týmů již měla za sebou spolupráci s polskými deníky vycházejícími v Horním Slezsku z období před rokem 1939, především v listu

22 Biuletyn XVII konfrontacji fotograficznych. „Fotografia prasowa jako sztuka faktu". O fotografii dziennikarskiej na Śląsku, str. 106. Kazimierz Seko. Gorzów Wielkopolski, 1987.

Polonia. V prvních číslech těchto novin ale nebyl nikdo, kdo by se zabýval fotografií, nebo alespoň širokému publiku srozumitelnými ilustracemi.

Tři týdny po překročení fronty vzniká 24. února 1945 Centrální správa uhelného průmyslu[23] a Státní správa hutnictví.[24] V obou institucích působí informačně-propagandistická střediska spolupracující s tiskem. Na počátku května pak z Katovic do Krakova přijíždí fotograf a předválečný pedagog Seweryn Błochowicz a začíná pracovat jako fotograf pro ředitelství místních hutí. Fotografováním hornictví se zabýval i Adam Bogusz. Błochowicz začal spolupracovat i s listem *Dziennik Zachodni*, čímž se stal prvním fotoreportérem těchto novin.

Seweryn Błochowicz

Deník *Trybuna Robotnicza* byl od počátku stranickým orgánem katovické komunistické KW PPR a později PZPR. Bývalý novinář tohoto deníku Jan Dziadul vzpomíná: „Každý text musel být prosáklý ideologií. Bylo nám jasně řečeno, že nepíšeme pro čtenáře, ale pro vojvodský komitét."[25] Na tomto místě musíme zdůraznit, že žádný deník vycházející v Polsku v letech 1945–1948 nedosahoval tak rychle rostoucího nákladu jako *Trybuna Robotnicza*. Ještě jako *Trybuna Śląska* začínal náklad na přibližně šesti až osmi tisících výtisků, přičemž první čísla listu *Trybuna Robotnicza* v březnu roku 1945 již vycházela v nákladu asi 20 tisíc kusů. O rok později, v únoru roku 1946, náklad deníku dosáhl 100 tisíc exemplářů, v květnu roku 1948 již 550 tisíc a na konci roku 1948 již 630 tisíc kusů denního nákladu. Převaha nákladu listu *Trybuna Robotnicza* nad deníkem *Dziennik Zachodni* byla obrovská – pro srovnání, ještě na počátku roku 1947 vycházel *Dziennik Zachodni* v počtu 105 tisíc kusů. Není však namístě popularitu novin *Dziennik Zachodni* marginalizovat, co do velikosti šlo o v pořadí druhé regionální noviny, se stále rostoucím nákladem a menším dosahem kolportáže. Kromě členů strany byli odběrateli deníku *Trybuna Robotnicza* dělníci, inteligence a lidé na venkově.[26] V pořadí 3. vojvodská stranická konference, konající se 20.–21. dubna roku 1947, vypracovala v zájmu zvýšení popularity plán – začít pořizovat a tisknout sérii rozhovorů s čtenáři a také zveřejňovat

23 Centralny Zarząd Przemysłu Węglowego.

24 Państwowy Zarząd Hutnictwa.

25 Bartosz T. Wieliński, „*Trybuna Śląska* (Robotnicza) przestała istnieć po prawie 60 latach", *Gazeta Wyborcza*, https://katowice.wyborcza.pl/katowice/1,35055,2439449.html, 11. 2. 2020.

26 Felicja Mołdrzyk, Nakład i kolportaż „Trybuny Robotniczej", organu KW PPR w Katowicach w latach 1945–1948, Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego 14/2–3, 311–333, 1975, str. 311 a další.

názory, hodnocení a přání čtenářů týkající se práce redakce. Zavedeny byly rovněž zábavné soutěže s celou řadou odměn, mající nalákat k zakoupení deníku.[27]

První katovická redakce listu *Trybuna Robotnicza* sídlila v několika prostorách na ulici Dworcowa, redakce novin *Dziennik Zachodni* své místo našla na ulici Sobieskiego 11 v prostorách, ve kterých před válkou sídlil deník Polonia, jenž v letech 1925–1939 vydával Wojciech Korfanty. Po roce se redakce přestěhovala na ulici Młyńska 3, kde před válkou sídlila redakce deníku *Kattowitzer Zeitung*.

Druhé sídlo redakce novin *Dziennik Zachodni* na ulici Młyńska 3. Druhá polovina čtyřicátých let.

Tisk novin *Dziennik Zachodni* probíhal na ulici Sobieskiego 9 v Katovicích, kde tiskárnu na počátku února roku 1945 zprovoznil Jan Kuglin, jenž byl členem sedmičlenné operační skupiny vládního zmocněnce pro Slezsko gen. Aleksandra Zawadzkého. Grafickou podobu prvních čísel připravili sazeči Jan Szałowski a Mieczysław Siewior. Ráno 5. února roku 1945 začal tisk prvního čísla – pomocí přetavených matric nevytištěného čísla novin *Oberschlesische Zeitung* z 28. ledna 1945. Oba hlavní deníky byly tištěny na dvaatřicetistránkové rotační tiskárně Koenig-Bauer, která v této tiskárně spolehlivě fungovala až do 80. let 20. století. První číslo „Novin pro všechny“, jak hlásal nadtitul novin *Dziennik*

27 Felicja Mołdrzyk, Nakład i kolportaż „Trybuny Robotniczej”, organu KW PPR w Katowicach w latach 1945–1948, Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego 14/2–3, 311–333, 1975, str. 321.

Zachodni, vyšel v nákladu dvaceti tisíc výtisků, obsahoval dvacet stránek a stál 1 PLN.[28] Stanisław Ziemba vzpomíná na první den nového deníku:

Ráno 5. února jsem zahájil tisk prvního čísla novin Dziennik Zachodni. *Na poslední chvíli ještě přišli do tiskárny dva noví kolegové – předváleční novináři Ludwik Wieczorek a Bolesław Piątek z Dąbrowy. Zvládli jsme dokonce do prvního čísla umístit hrstku zpráv z jejich terénu. Kromě toho si ještě vzali na starost kolportáž. Právě oni hledali první pouliční prodejce, vysílali je podle připraveného plánu do terénu, ale i sami se spolu s ostatními věnovali prodeji. Někdo zaskočil s novinami do Sosnovce, někdo další do Chořova a Siemianowic. Z města jsme se vrátili do redakce a tiskárny, abychom nepřipustili žádnou přestávku a hned pracovali na dalším čísle... První číslo se kompletně vyprodalo.*[29]

O tisku prvních vydání novin *Dziennik Zachodni* vzpomíná i jeden z tehdejších novinářů Bolesław Piątek:

...narazil jsem na Staszka Ziembu vracejícího se z úřadů s povolením na založení novin. Začali se objevovat sazeči... Všichni jsme se vydali do tiskárny, abychom se podívali, v jakém je stavu, ale stroje byly rozmontované, nezřídka poškozené... Okamžitě jsme se dali do díla. Jakmile už se mohlo zdát, že můžeme vážně uvažovat o vytvoření prvního čísla, všimli jsme si, že v sazbě nejsou samohlásky ą, ę, ó *ani souhlásky* ś, ć. *Zničili je snad Němci? Oni je přece nepotřebovali. Druhý den se našly – přinesli je z domu sazeči, kteří je prozíravě schovali před příchodem hitlerovských vojsk. První číslo novin Dziennik Zachodni jsme v ulicích rozdávali zadarmo. Kolegové z listu Trybuna Robotnicza postupovali podobně.*[30]

Zájem o noviny neustále vzrůstal, z toho důvodu převzala tisk novin *Dziennik Zachodni* jiná katovická tiskárna družstva Czytelnik, sídlící na ulici 3. Maja č. 12.

Kolportáž prvních čísel novin *Dziennik Zachodni*.

Na tomto místě musíme dodat, že vydavatelské možnosti v Horním Slezsku se i přes podporu vládních kruhů potýkaly s nemalými problémy, např. odvážení vybavení z měst aglomerace, hlavně tiskařských strojů a zařízení do zničené Varšavy, obrovský problém představoval i nedostatek novinového papíru, protože zásoby po Němcích zmizely téměř bleskově a papírny vzhledem k nezbytným opravám válečných škod nezvládaly tempo rozbíhající se produkce.[31]

28 J. Bombor: 67 lat na rynku..., [vyd:] M. Gierula (red.): Rocznik prasoznawczy, rok VII/2013, str. 114.

29 „Czasy przełomu...“, op. cit., str. 159–160.

30 „*Trybuna Robotnicza* 1945–1980”. Red. Karol Szarowski, Bolesław Piątek, str. 156. Katovice, 1980.

31 „Czasy przełomu...“, op. cit., str. 180.

V prvních týdnech života vycházel *Dziennik Zachodni* nepřetržitě šestkrát týdně kromě neděle. Noviny *Trybuna Śląska* do jedenáctého března vycházely průměrně dvakrát týdně, přičemž 12. března roku 1945, kdy došlo ke změně názvu na *Trybuna Robotnicza*, se staly deníkem a oficiálním vojvodským orgánem Polské dělnické strany (PPR), což bylo napsáno i v podtitulu deníku. Hned od začátku existence novin *Dziennik Zachodni* a díky koncepci redaktora Stanisława Ziemby, spočívající v expanzi směrem k nově získanému území, se v dalších městech rychle otevírala nová oddělení. Necelé dva měsíce od vydání prvního čísla začalo fungovat i oddělení v Sosnovci.[32] Dne 21. května roku 1945 otevřela redakce v Bytomi, pak v Glivicích a Zabrze, Chořově a Bílsko-Bělé, 25. března rozjelo svoji činnost i oddělení v Opolí. Další redakce brzy přibyly ve Valbřichu, Kladsku a Jelení Hoře.[33] V dalších částech Polska se denní tisk rozvíjel téměř identicky, Trybuna Ludu nebo Życie Warszawy vycházely ze začátku na balicím papíře a pouze díky distribuci samotných novinářů a narychlo povolaných pracovníků z úřadu propagandy.

První čísla novin vycházela bez fotografií, provizorní redakce nezaměstnávaly vlastní reportéry. Stále ještě probíhala válka a základními informacemi byly propagandistické zprávy z fronty. Jediné snímky z území Horního Slezska, kterými mohly redakce disponovat, pocházely právě od tříčlenné skupiny pracující ve skladu vojvodského úřadu: Władysława Jana Kubického, Bolesława Mecwaldowského a Bronisława Jaśkiewicze. První velkou událostí byla přehlídka polské armády, procházející Katovicemi po jejich osvobození v neděli 4. února 1945. Jediné dnes známé fotografie těchto historických okamžiků vytvořil právě Bolesław Mecwaldowski. Ve svém článku z roku 1987 na téma novinářské fotografie ve Slezsku[34] označil Kazimierz Seko (1917–2006)[35] s odvoláním na tyto snímky Mecwaldowského za prvního fotoreportéra v poválečném Slezsku.

Přehlídka polské armády v Katovicích.
Foto: Bolesław Mecwaldowski.

32 M. Zawała, A. Daszewski: Wczoraj-Dziś. „*Dziennik Zachodni*“, 2010, č. 30, str. 23.

33 J. Bombor: 67 lat na rynku..., [w:] M. Gierula (red.): Rocznik prasoznawczy, rok VII/2013, str. 114.

34 Biuletyn XVII konfrontacji fotograficznych. „Fotografia prasowa jako sztuka faktu“. O fotografii dziennikarskiej na Śląsku, str. 112. Kazimierz Seko. Gorzów Wielkopolski, 1987.

35 Kazimierz Seko, polský fotograf, člen slezského okruhu Svazu polských uměleckých fotografů v Katovicích, první polský porotce v soutěži World Press Photo. Spoluzakladatel a předseda Slezského klubu novinářské fotografie Sdružení polských novinářů v Katovicích, působil v katovickém oddělení Sdružení novinářů Polské republiky; více: „Kazimierz Seko (1917–2006), http://sdrp.katowice.pl/dziennikarze/kazimierz-seko/.

Stejně často jako Mecwaldowski fotografoval i Bronisław Jaśkiewicz, přičemž v archivech redakcí je nejvíce snímků z tohoto období na rubu signováno právě jeho jménem. Na razítku je pak kromě autorova příjmení i Jaśkiewiczova adresa (Katovice, ul. Stawowa 5/8), během jednoho roku však používal více takových razítek, protože se několikrát přestěhoval. V archivech se dochovaly snímky z prvních měsíců po válce, zachycující pouze oficiální státní oslavy.

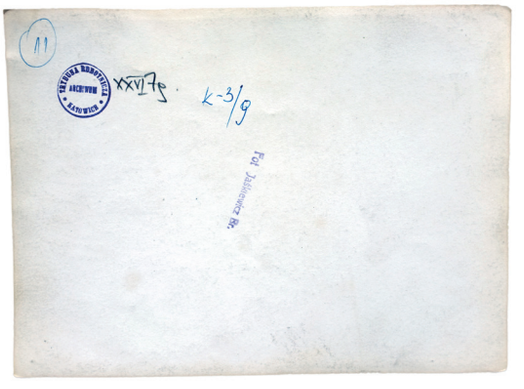

První dožínky v Katovicích. Foto: Bronisław Jaśkiewicz.

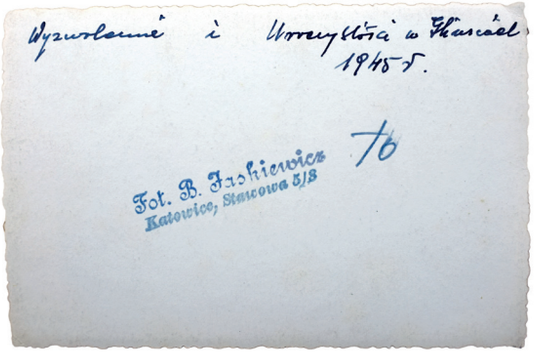

Osvobození a slavnosti v Glivicích 1945. Foto: Bronisław Jaśkiewicz.

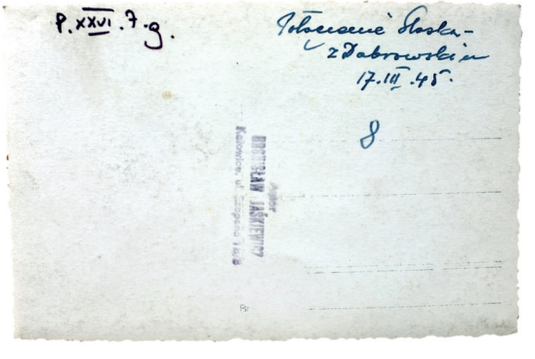

Sloučení Slezska a Dąbrowy 17. března 1945. Foto: Bronisław Jaśkiewicz.

Snímek ze slavnostního přivítání vlády v Katovicích. Foto: Bronisław Jaśkiewicz.

Než začaly v roce 1945 vycházet noviny, byla jediným oficiálním informačním kanálem, který tehdy pronikal do společnosti, síť rozhlasových amplionů narychlo rozvěšovaných v centrech měst. Vlastnictví radiopřijímače bylo zakázáno vyhláškou „O obraně státu", vydanou Polským komitétem národního osvobození dne 30. října 1944.[36] To bylo také důvodem bleskového rozebrání prvních čísel polských novin. Prodávaly se přímo z nákladních automobilů za asistence polských vojáků.

Kolportáž prvních čísel deníku *Dziennik Zachodni* probíhala přímo z vojenských vozidel.

V následujících dnech po přechodu fronty Horním Slezskem se vycházející tisk začal rozrůstat o další tituly, 11. února obnovila Biskupská kurie vydávání týdeníku *Gość*

36 Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego ze dne 30. října 1944, O ochraně státu, Dz. U. 1944, č. 10, poz. 50.

Niedzielny, 7. března vznikl v Katovicích magazín pro mládež *Młody Śląsk* a 20. května vyšlo první číslo deníku *Gazeta Mikulczycka* (Mikulczyce jsou dnes městskou částí Zabrze). Šlo o první magazín nejen v bývalém německém Horním Slezsku, ale i na celém získaném území,[37] redakčně připravený a vydaný místním polským aktivistou Wincentem Gawlikem. Z důvodu značného poškození technického vybavení obnovila rozhlasová stanice Polskie Radio Katowice svůj provoz až 6. března 1945.

Práce novináře v roce 1945 nepatřila k nejsnazším, neboť naráželi na velké problémy se získáváním zpravodajských informací. V prvních dnech po osvobození sice bylo v Katovicích založeno regionální oddělení agentury Polpress, pozdější agentury PAP, ale pro regionální novináře to nemělo velký význam, protože Polpress většinou jen posílal získané vytištěné zprávy do centrály v Lodži a později do Varšavy. Varšava byla natolik zničená válkou, že nemohla ihned po osvobození plnit úlohu informačně-tiskového centra, a informace se zpět dostávaly s velkým zpožděním. Této úlohy se ujala jiná větší polská města, jež disponovala především kompletní infrastrukturou a vydavatelským zázemím. Západní území Polska se většinou podařilo pokrýt novinovým tiskem díky velkým polským centrům z předválečného období. Novináři z Krakova tak byli zodpovědní za zakládání redakcí deníků ve Vratislavi (před válkou Breslau), Poznaň organizovala novinářskou agendu ve Štětíně (Stettin) a novináři z Katovic působili v Opolí (Oppeln). Jednou z prvních novinářek, kterou Leon Bielski v *Trybuně* zaměstnával, byla Zofia Służyńska, jež na toto období vzpomíná:

Každý z nás od tisku musel tehdy umět dělat všechno: připravovat z poslechu rádia celopolské zprávy, vyplňovat městskou i vojvodskou kroniku, poskytovat informace z klíčových odvětví těžkého průmyslu, ale i z celé řady odvětví průmyslu lehkého, zkoušet svoje síly při zpracovávání informací z nejrůznějších odvětví vědy, kultury a umění.[38]

Chyběly i základní komunikační prostředky, jež dnes redakční práci usnadňují. Telefonický kontakt fungoval pouze mezi vysokými úřady ve městech a vojvodstvích, a pokud bylo nutné mimo tato místa získat nějaký informační materiál, jediným způsobem bylo, aby se tam reportér fyzicky objevil. Běžně však fungovaly jen zbytky městské komunikace, všudypřítomné byly nedostatky v zásobování, obzvláště paliva. Práce reportéra v terénu tak byla výjimečně obtížná, nikdy nebylo jasné, kdy se novinář vrátí a jestli se mu podaří dodat získaný materiál včas, tedy ještě před odesláním novin do tisku. Bylo to však období, kdy novináři pracovali s nadšením a všechny obtíže přehlíželi.

...vlastní zájem (materiální) zůstával daleko v pozadí. Celou řadu týdnů po osvobození jsme honorář dostávali v naturáliích. Zřízena pro nás byla malá jídelna. Později jsme začali dostávat i plat, jehož výše závisela na aktuálních finančních možnostech redakce. Uznání vedení redakce tak ještě dlouho představovalo nejcennější odměnu. [39]

Ještě v březnu se snímky v obou denících vyskytovaly velmi vzácně. *Trybuna Robotnicza* publikovala dvě fotografie, šlo o oficiální portrét Władysława Gomułky a snímek vlnobití v gdaňském přístavišti jako ilustrace ke zprávě o dosažení moře polskou armádou. *Dziennik Zachodni* se v té době soustředil na publikování oficiálních fotografií poskytnutých pravděpodobně Oddělením informací a propagandy v Katovicích. První otištěné snímky nebyly v novinách podepisovány autorovým jménem, proto je původ a autorství některých fotografií nejasný. O původu není pochyb pouze u snímků, jež se v originální

37 Rozsáhlé území získané v rámci repatriace od Německa po roce 1945.

38 „*Trybuna Robotnicza* 1945–1980". Red. Karol Szarowski, Zofia Służyńska, Katovice, 1980, str. 153.

39 „*Trybuna Robotnicza* 1945–1980". Red. Karol Szarowski, Zofia Służyńska, Katovice, 1980, str. 154.

Numer poświęcony 27-lecie Czerwonej Armii

Cena 1 złoty

TRYBUNA ŚLĄSKA

ORGAN ŚLĄSKIEGO KOMITETU WOJEWODZKIEGO POLSKIEJ PARTII ROBOTNICZEJ

Niech żyje zwycieska Armia Czerwona i jej genialny Wódz-Marszałek Józef Stalin!

Pod genialnym dowództwem Marszałka Stalina ostatni bastion faszyzmu hitlerowskie Niemcy - runie w gruzy

Cena 1 złoty

Dziennik Zachodni

Pismo dla wszystkich

Armii Czerwonej Cześć!!!

1918 – 1945

Lenin i Stalin twórcy Czerwonej Armii

Numer specjalny poświęcony Ziemi Opolskiej

Cena 2 złote

Dziennik Zachodni

Ziemi Opolskiej Cześć!

Sprawy najistotniejsze

Prezydent Bierut, Premier Osóbka-Morawski, Minister Gomułka, Minister Modzelewski, gen. dyw. Żymierski, Wiceminister Spychalski, gen. dyw. Rola-Żymierski, Wiceminister Witos, Minister Stanisław Zawadzki, Minister Aleksander Zawadzki.

Wydawnictwo „Czytelnika"
i Redakcja „Dziennika Zachodniego".

Zimni Opolskiej i Jej ludowi Polskiemu Cześć!

Wydawnictwo „Czytelnika"
i Redakcja „Dziennika Zachodniego".

Fotoreportaż z wręczenia pełnomocnictwa Rządu Tymczasowego Rządowi Polskiemu.

Prvními snímky, jež se objevily v novinách Dziennik Zachodni a Trybuna Robotnicza 23. února, byly oficiální fotografie Josifa Stalina.

formě dochovaly v archivech. Razítka a podpisy na jejich rubu mohou poskytnout kompletní informace ohledně místa i autora snímku. Zvyšující se náklady a narůstající objem novin způsobily přirozenou potřebu zaměstnat další profesionální fotografy.

První fotoreportáž publikovaná v novinách *Dziennik Zachodni* skládající se ze tří spojených fotografií.

Novinářská fotografie v Horním Slezsku v letech 1945–1960

2.1. Portréty fotoreportérů

V Horním Slezsku začalo postupně přibývat stále více fotografů dokumentujících novou poválečnou skutečnost. Józef Dańda byl jedním z prvních takových fanoušků fotografie na tomto území a okamžitě začal pracovat na dokumentování života ve městech a obzvláště v Katovicích. Organizoval výstavy, přednášky o fotografii ve školách, snažil se i o obnovení činnosti předválečného Slezského sdružení milovníků fotografie.[40] Z iniciativy Edwarda Poloczka vzniklo v roce 1946 v Katovicích oddělení Polského fotografického sdružení (předchůdce Svazu polských uměleckých fotografů ZPAF), kde se setkávali fandové fotografie z celého regionu. Místem setkávání bylo podkroví fotografického ateliéru Haliny a Leonarda Idziaků[41] v centru Katovic na Wieczorkově ulici (dnes Staromiejska). Nevelký pokoj nad ateliérem se stal místem setkávání poválečného okruhu slezských a dąbrowských fotografů, z nichž většina podobně jako majitelé fotostudia přijela do Slezska v rámci repatriace z východního Polska. Právě tam vzniklo 10. února 1947 Slezské oddělení Svazu polských uměleckých fotografů,[42] jehož prvním členem ze Slezska se v roce 1950 stala Halina Holas-Idziakowa. Téměř okamžitě po založení Slezského oddělení ZPAF se začínají konat i kurzy umělecké fotografie. Kurzy vedli pedagogové uměleckých škol, především z krakovské Akademie krásných umění. Účastnil se jich a s výbornými výsledky je absolvoval i Józef Makal, pozdější fotoreportér novin *Dziennik Zachodni*. Jak sám říká, předtím pracoval jako geodet a jen díky absolvování tohoto kurzu se mohl začít věnovat žurnalistice. V září roku 1947 se v Horním Slezsku objevil Czesław Datka. Jeho životopis v knize *Z historii fotografii wojennej*[43] sepsal Henryk Latoś:

Datka se narodil v Bochni v roce 1905 do dělnické rodiny a o fotografii se zajímal již během studia na gymnáziu. Po maturitě byl přijat do týdeníku Światowid – vydávaného v Krakově koncernem IKC. Na přelomu dvacátých a třicátých let se přestěhoval do Katovic, kde se uplatnil jako fotoreportér koncernu Polonia. Byl tehdy jedním z mála meziválečných profesionálních fotoreportérů. Zařadil se k oblíbeným postavám tehdejších Katovic a ještě dnes někteří vzpomínají na jeho hlučné malé auto, kterým se pohyboval po městě.[44]

Tento slavný fotoreportér za války pronikl přes Rumunsko do polských ozbrojených sil na Západě, pracoval ve Francii jako fotograf vrchního velení, později vycestoval do Anglie, kde fotografoval polské vojsko. V Anglii se dočkal konce války jako akreditovaný fotograf a filmový kameraman polské vlády v exilu. Po návratu do Polska v roce 1947 se usadil v Katovicích a téměř okamžitě začal prvního září pracovat v novinách *Dziennik Zachodni*. Přivezl si s sebou moderní fotoaparáty a první zábleskové vybavení. Datka přemluvil k fotografování pro noviny i svého příbuzného Władysława Dziurzyckého, pozdějšího fotoreportéra deníků *Trybuna Robotnicza* a Głos Zabrza. Ve stejném roce jako Datka začal na plný úvazek pracovat coby fotoreportér ve slezských redakcích i Szymon Han-Górski (*Sport*, *Dziennik Zachodni*), Albert Banduch, Otton Kałus a Marian Kołkiewicz. Stejně zajímavý je příběh Szymona Hana-Górského, židovského repatrianta ze Lvova. Během okupace mu zachránil život pozdější

40 Śląskie Towarzystwo Miłośników Fotografii.

41 Rodiče kameramana Sławomira Idziaka nominovaného v roce 2002 na ocenění Americké filmové akademie.

42 Śląski okręg Związku Polskich Artystów Fotografików – ZPAF.

43 Z historie válečné fotografie.

44 Henryk Latoś, Z historii fotografii wojennej, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Varšava, 1985.

fotoreportér Kazimierz Seko. Sim Haan, jak se před válkou Haan-Górski jmenoval, utekl na jaře roku 1942 z židovského ghetta, které Němci založili v Jaworówě u Lvova. Nedaleko ghetta pracoval na traktorové stanici jako účetní mladý Kazimierz Seko, jenž při práci uviděl na kamenné zídce neznámého muže. Byl to Sim Haan, který již neměl sílu dál běžet a omdlel z hladu. Seko věděl, že za pomoc Židům hrozí smrt jemu i celé jeho rodině, přesto jej ukryl do staré nádrže a nosil mu jídlo. Krátce nato se mu podařilo zajistit Haanovi falešné doklady na jméno Tadeusz Górski a pomohl mu s útěkem do Sovětského svazu. Po válce pak již s novým jménem Szymon Han-Górski přijel s vlnou repatriantů z východního území do Horního Slezska a usadil se v Bytomi. Tady se opět setkal s Kazimierzem Sekem a staré přátelství opět ožilo. Seko nakazil svého kamaráda vášní pro fotografii, naučil ho používat fotoaparáty a zpracovávat fotomateriál. Netrvalo dlouho a Haan-Górski se stal natolik samostatným fotografem, že získal práci jako fotoreportér v týdeníku *Sport* a následně i v novinách *Dziennik Zachodni*. Slezsko fotografoval až do roku 1957, kdy se s rodinou odstěhoval do Izraele. Kazimierz Seko byl v roce 2011 za svůj čin posmrtně vyznamenán izraelským institutem Jad Vašem čestným titulem „Spravedlivý mezi národy" a jeho jméno bylo vyryto na Zdi cti v Jeruzalémě.

Nesmíme zapomenout ani na Jana Norberta Boronowského, zvaného Miś (Míša). Narodil se v roce 1926 v Piotrowicích, kde byl prakticky již od svého dětství v kontaktu s fotografií, protože jeho matka byla vedoucí fotoateliéru a otec zase velkým fotografickým nadšencem. Norbert po skončení války studoval ekonomii ve Vratislavi a jeden rok na Vyšší filmové škole v Lodži. Zároveň však na konci čtyřicátých let začal jako fotoreportér spolupracovat s redakcí katovického družstva Czytelnik. Po svém návratu z Lodže se nastálo usadil v Horním Slezsku a získal práci v týdeníku *Sport*. Jeho velkou vášní byl kromě fotografie i film. Ve svých vzpomínkách na něj upozornil Kazimierz Seko:

Díky praxi ve sportovní fotografii získal neomylný postřeh. Jeho schopnost „myšlení obrazem" způsobila, že se mu i při improvizované fotografické reportáži dařilo vytvářet spojitou koncepci díla. Zkušenosti z práce s malometrážním filmem mu usnadnily ve fotografických sériích vytvářet dějové zápletky, stupňovat akce a lépe vycítit tempo narace. Myslím, že právě zvládnutí filmového řemesla a jeho tvůrčí adaptace na potřeby novinářské fotografie byly hlavním zdrojem Boronowského úspěchů.[45]

V dubnu roku 1945 převzalo *Dziennik Zachodni* družstevní vydavatelství Czytelnik,[46] které vydávalo ještě dva týdeníky, *Sport* a *Wczasy* (Dovolená). Zájem o ilustrativní snímky vzrostl natolik, že všechny tři listy využívaly služeb stejných fotoreportérů. S družstvem Czytelnik tou dobou spolupracoval i zkušený fotograf Henryk Makarewicz, kameraman a vedoucí korespondence oddělení Polské filmové kroniky v Katovicích. Během války Makarewicz působil v týmu Filmové laboratoře polské armády „Czołówka".[47] S armádní redakcí začal spolupracovat v roce 1943 v Sovětském svazu při zakládání oddílů Polské lidové armády a při postupu za frontou se podílel na realizaci filmové kroniky a dokumentárních filmů – mj. *Przysięgamy ziemi polskiej* (Slibujeme polské zemi, 1943) a *Majdanek – cmentarzysko Europy* (Osvětim – hřbitov Evropy, 1944, rež. Aleksander Ford), *Bitwa o Kołobrzeg* (Bitva o Kolobřeh, 1945, rež. Jerzy Bossak). Po válce Makarewicz s legitimací dopisovatele fotografické agentury

45 Biuletyn XVII konfrontacji fotograficznych. „Fotografia prasowa jako sztuka faktu". O fotografii dziennikarskiej na Śląsku, str. 112. Kazimierz Seko. Gorzów Wielkopolski, 1987.

46 Spółdzielnia Czytelnik: Katarzyna Pokorna-Ignatowicz, Robotnicza Spółdzielnia Wydawnicza „Prasa-Książka-Ruch" w polskim systemie medialnym, Oficyna Wydawnicza AFM, Krakov, 2016; Dorota Ceglarska, Założyciele i redaktorzy naczelni dzienników „czytelnikowskich", Kwartalnik Historii Prasy Polskiej 30/1, 1991.

47 Wytwórnia Filmowa Wojska Polskiego.

Film Polski vytvořil převážně pro potřeby novin v Horním Slezsku nespočet snímků. Družstvo Czytelnik se rychle prosadilo jako největší poskytovatel práce novinářským fotografům. Právě tam začínal pracovat, nejdříve jako sportovní fotograf, již dříve zmíněný Kazimierz Seko. Ve fotografickém týmu s ním pracoval i Mieczysław Kłoczek, horlivý fanoušek fotbalového týmu Polonia Bytom, ale také schopný fotoreportér specializující se na sport. V roce 1946 se k této dvojici přidal ještě Szymon Han-Górski a krakovský student Otto Link. Jelikož fotoreportéři družstva Czytelnik nebyli ve své spolupráci omezeni pouze na jednu redakci, začal Kazimierz Seko redigovat cyklus „Poradnik Fantoma" (Fantomův poradce), jenž pravidelně vycházel v novinách *Dziennik Zachodni*. Ve stejném roce, tedy 1946, kdy do Horního Slezska přijížděli stále další kvalifikovaní reportážní fotografové, především z okolí Lvova a Vilniusu, rozšířil *Dziennik Zachodni* svoji činnost a jako první list v Polsku v roce 1947 začal tisknout dvě vydání denně. Druhé vydání s přívlastkem *Wieczór* (Večer) se objevovalo na stáncích okolo patnácté hodiny a mělo titul natištěný tmavě modrou barvou.

První snímky propagující kolportáž novin *Dziennik Zachodni*.

Dne 12. srpna 1951, ve věku pouhých šestatřiceti let, umírá na srdeční infarkt Czesław Datka, tehdejší stálý fotoreportér novin *Dziennik Zachodni*. Přestože zemřel velmi mladý, zanechal za sebou natolik výrazné dílo, že jej můžeme označit za jednoho z nejslavnějších polských dokumentaristů a fotoreportérů své doby, o čemž se ve svých článcích zmiňuje i Kazimierz Seko.[48] Za zmínku stojí, že se Datka na počátku třicátých let zabýval fotografováním lidí bo-

48 Biuletyn XVII konfrontacji fotograficznych. „Fotografia prasowa jako sztuka faktu". O fotografii dziennikarskiej na Śląsku, Kazimierz Seko. Gorzów Wielkopolski, 1987.

jujících s velkou hospodářskou krizí v Horním Slezsku a v Dąbrowské průmyslové pánvi, během války pak byl jedním z polských armádních fotografů na Východě a oficiálním vládním fotografem Polské republiky v exilu. Po válce se vrátil do Polska a dokumentoval nový polský socialismus. Nyní, v době psaní této práce, jsou díla Czesława Datky známá pouze úzkému okruhu lidí zajímajících se o novinářskou fotografii a předválečný dokument ve Slezsku. Je pravděpodobné, že největší část jeho archivu byla zničena při bombardování Londýna v roce 1941 a při vyklízení jeho bytu v Katovicích po jeho smrti. Předlohy otištěných snímků pak leží někde hluboko v redakčních archivech. Z dnešního pohledu jde o jednoho z mnoha zapomenutých skvělých dokumentaristů své doby, přestože díky sbírkám Národního digitálního archivu[49] a archivům Institutu paměti národa[50] jsou jeho snímky snadno dostupné. Takové štěstí nemají ani fotoreportéři pracující v 50. letech v redakcích novin *Dziennik Zachodni* či *Trybuna Robotnicza* – dnes již nežijící Marian Wesołowski, Marian Kołkiewicz, Krystyna Zug či Janusz Ciemiński. Jejich snímky jsou dobře schované a přístupné pouze v archivu pro redakčního archiváře. Je tomu tak proto, že v tehdejší době měl pouze Czesław Datka tak široký záběr působení. Později se zjistilo, že některé z institucí, pro které ať už více či méně pracoval, jeho snímky vědomě dále prezentovaly širšímu publiku. Vydavatelství a redakce nejen deníků, o kterých je tato disertační práce, si přivlastňují díla fotoreportérů jen pro své potřeby. Jen velmi zřídka a neochotně umožňují přístup do svých sbírek někomu zvenčí a způsobují tímto úplné veřejné zapomenutí autorů i samotných fotografií, jež jsou tolik důležité pro historii regionu a země. Ve většině případů je to odůvodněno vlastnictvím autorských práv ke snímkům.

Každou chvíli se objevují archivy, jež by bylo vhodné zachránit, a mohlo by se zdát, že instituce k tomu určené se o takové dědictví zachycující historii města nebo regionu náležitě postarají. Jako příklad takového fotografického archivu můžeme uvést sbírku fotografií Władysława Dziurzyckého – fotoreportéra deníků *Trybuna Robotnicza* a *Głos Zabrza*. V roce 2019 navštívila Městské muzeum v Zabrze jeho vdova. Přišla s nabídkou odprodeje archivu čítajícího několik desítek tisíc negativů zachycujících nejrůznější aspekty života v Zabrze, ale i v dalších slezských městech od počátku 50. do 80. let 20. století. Přestože jej nabídla za velmi nízkou cenu – 5 000 PLN za celou sbírku i s postoupením všech autorských práv, neprojevilo muzeum zájem. Archiv se však nakonec podařilo zachránit, protože o něm na poslední chvíli se dozvěděl a zakoupil jej jako celek ředitel Veřejné knihovny v Zabrze Tomasz Iwasiów. Přestože zatím nedisponuje možnostmi na digitalizaci této sbírky, uznal, že jde o materiál, jenž je hoden záchrany a uchování.

Razítko a popis jednoho ze snímků z doby, kdy Czesław Datka pracoval pro *Dziennik Zachodni*.

49 Narodowy Archiwum Cyfrowy – NAC.

50 Instytut Pamięci Narodowej.

Czesław Datka během prohlížení negativů, za jeho zády je vidět jeho snímek polských ozbroj ených sil na Západě. Foto: Národní digitální archiv.

Skupina vojáků Polské armády v ulicích Dundee. Třetí zleva je Czesław Datka. Fotograf před troskami vybombardované pracovny, Londýn 1941. Foto: Národní digitální archiv.

Sběrači uhlí v Horním Slezsku. Pro magazín *Ilustrowany Kurier Codzienny*. Foto: Czesław Datka, Národní digitální archiv.

2.2. Práce ve službách propagandy

Tisk po roce 1945 nepřipomínal předválečné noviny vůbec ničím. V meziválečném desetiletí mělo mnoho deníků soukromý kapitál nebo bylo součástí vydavatelských společností. Lidé, kteří pro ně psali, sice z valné části reprezentovali polskou inteligenci, ale pocházeli z různých prostředí a zastupovali zcela odlišné školy a profese. Po válce si nová socialistická vláda podřídila tisk a učinila z něj hlásnou troubu propagandy svých úspěchů a nepřipouštěla k ní „nezkušenou politickou inteligenci", z níž i tak po roce 1945 stejně mnoho nezůstalo. Před přijetím do zaměstnání, a tím i do Svazu novinářů,[51] procházeli všichni kandidáti verifikací, jež spočívala především v kontrole tzv. politické vyspělosti a politické angažovanosti. Definice, koho je možné uznat za novináře, se objevila v únoru roku 1948 v odborném magazínu *Prasa Polska*: *Novinář je ten, kdo po ukončení speciální vyšší školy spojené se získáním praxe měl dobré výsledky a byl uznán odpovídající organizací za profesionálního novináře*.[52] Ve stejném článku Mieczysław Krzepkowski varuje: „...praktická metoda selekce by byla vhodnější než současná záplava mládeže do novinářských redakcí, tento příval se totiž často rodí ze snah lehkovážných, náležitým způsobem předem nezkontrolovaných."[53] Tehdejší fotoreportéři při tzv. profesní kvalifikaci měli snazší úkol, protože nebyli vnímáni ani klasifikováni podle kritérií, která platila pro jejich píšící kolegy. V redakční hierarchii si byli rovni s grafiky, korektory a ostatními technickými obory, majícími pomáhat při tisku přece jen klíčového psaného slova. Přestože novinoví fotografové chodili spolu s píšícími redaktory na stejná místa a společně zaznamenávali události, nebylo od nich vyžadováno žádné vyšší vzdělání, na které by musel přímo navazovat odpovídající ideologický kurz. Verifikací při přijímání do práce v redakcích v prvních poválečných letech procházeli všichni, což na ještě donedávna německém území pomáhalo při dohledávání bývalých gestapáků a válečných zločinců. Nebránilo to však zločinům Sovětů, v jejichž koncentračních táborech na tomto území v letech 1945–1949 masově umírali nevinní lidé. Přestože deportace na Sibiř a vraždění probíhaly několik let, neexistují prakticky žádné fotografie, jež by tuto „hornoslezskou tragédii" zachycovaly.

51 Związek Dziennikarzy.

52 „Prasa Polska" č. 8–9, Varšava, únor 1948, Kto jest dziennikarzem. Mieczysław Krzepkowski, str. 8.

53 „Prasa Polska" č. 8–9, Varšava, únor 1948, Kto jest dziennikarzem. Mieczysław Krzepkowski, str. 8.

Po určité době zatoužila rostoucí skupina fotoreportérů po svém zastřešení. Svoje organizace již měli novináři – Syndikát novinářů,[54] hudebníci – Svaz autorů a scénických skladatelů – ZAIKS,[55] dále malíři, grafici a sochaři ve Svazu polských výtvarných umělců.[56] Přestože měli fotografové nejblíže k Syndikátu novinářů, byla jim možnost společného sdružení zamítnuta a museli si založit vlastní profesní organizaci. Na celopolském setkání novinářských fotografů ve Varšavě se objevily dva návrhy – fungovat jako součást svazu ZAIKS, nebo návrh Varšavského cechu fotografů, který nabídl fotoreportérům možnost získání profesního oprávnění, titul kvalifikovaného řemeslníka a následně i mistra v oboru fotoreportér. Po hlasování byla přijata nabídka svazu ZAIKS, který měl od tohoto okamžiku dbát i na ochranu autorských práv fotografií. Marian Kołkiewicz, pracující od roku 1949 jako fotoreportér novin *Dziennik Zachodni*, tak po vstupu do ZAIKS mohl stejně jako všichni jeho kolegové vyměnit svoje razítko, kterým signoval snímky, a na zadní straně každé fotografie informoval všechny potenciální kupce o ochraně autorských práv.

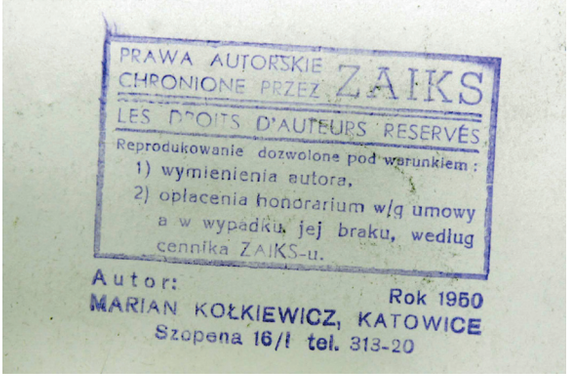

Zadní strana snímku Mariana Kołkiewicze s razítkem informujícím o ochraně autorských práv prostřednictvím svazu ZAIKS.

Přestože se fotoreportéři hlásili k přijímací komisi Sdružení polských novinářů v Katovicích, byly jejich přihlášky systematicky zamítány. Dělo se tak až do okamžiku, kdy byl přijat jeden z fotoreportérů, který v žádosti šikovně opomněl uvést maličkost, že v redakci pracuje jako fotoreportér. V novinářském prostředí tak vznikl menší rozruch, který nakonec způsobil, že všichni zájemci se od této chvíle úspěšně kvalifikovali. Při zaměstnávání bylo pro fotoreportéry povinné hlavně dostatečné zvládnutí technologie procesů vyvolávání filmů a snímků, používání různých přístrojů a jako nejdůležitější i co nejlepší pochopení obsahové stránky novinářské fotografie. Neméně důležitou schopností byla i práce v týmu, samotný autor fotografie sice byl klíčovou osobou, ale než se snímek objevil druhý den na stránkách novin, muselo na něm v redakci pracovat několik lidí. V roce 1948 existovaly v Polsku čtyři fotografické agentury obsluhující novinové tituly v celé zemi, byly to Fotografická agentura polského filmu,[57] Agentura ilustrací API,[58]

54 Syndykat Dziennikarzy.

55 Związek Autorów i Kompozytorów Scenicznych – ZAIKS.

56 Związek Polskich Artystów Plastyków.

57 Agencja Fotograficzna Filmu Polskiego.

58 Agencja Ilustracyjna – API.

Vojenská fotografická agentura WAF[59] a Fotografická agentura SAP.[60] Fotografové byli zaměstnáváni buďto v agenturách, nebo byli rekrutováni přímo v redakcích z různých fanoušků fotografie, kteří se rozhodli zkusit svůj koníček rozvinout do profese. Situaci v odborném měsíčníku popisuje Roman Burzyński:

Fotograf je převážně považován za určitého outsidera. Je zaměstnán pouze na základě ukázky několika snímků. Kvalifikace a odborná příprava osob pracujících v dnešní době s novinářskou fotografií je slepencem nahodilostí, samostudia a talentu.[61]

Stejný autor ale již v roce 1948 tvrdí, že by zmiňované prostředí mělo být rozděleno na dvě skupiny, novinářské fotografy a novináře schopné fotografovat, a teprve z této druhé skupiny by se měli vybírat opravdoví fotoreportéři. Svůj názor zdůvodňuje takto:

Takový fotoreportér by měl být především novinář. Měl by vystudovat žurnalistiku na vysoké škole. Žurnalistika na vysoké škole vzdělává budoucí šéfredaktory, literární kritiky a sportovní zpravodaje a měla by vzdělávat i fotoreportéry (tzn. novináře umějící fotografovat). Studium by se v žádném případě nemělo omezovat na výuku pouhého „cvakání" snímků. Nudná výuka laboratorní chemie by samozřejmě mohla být pojata zkráceně. Nicméně takové předměty jako optika, zbožíznalství, fotografické techniky, problémy fotografie jako druhu umění (obecná pravidla estetiky, kompozice atd.) se mi jeví jako nezbytné.[62]

Po roce 1945 dominovaly na trhu fotografického materiálu tři firmy: Warszawskie Zakłady Foto-optyczne, Warszawskie Zakłady Fotochemiczne a Bydgoskie Zakłady Fotochemiczne. Ze začátku mohli fotoreportéři počítat s dodávkami fotocitlivého materiálu především z těchto firem, ale po několika letech začaly na trh pronikat i výrobky dovezené ze spřátelených zemí – filmy a papíry firmy ORWO z NDR a FOMA z Československa. Fotoaparáty, které v té době měli fotoreportéři k dispozici, pocházely převážně z předválečných firem a ateliérů, upřednostňován byl střední formát filmu (6 × 6 nebo 6 × 9). Neslyšel jsem o žádném slezském fotografovi, jenž by v té době pracoval na kinofilmu, přestože se na západě Polska bylo možné setkat se s přístroji Leica, jimiž fotografovali němečtí vojáci.

Systém propagandy přistupoval k fotografii podezřívavě a srážel ji do role nevýznamných grafických elementů v denících. Redaktoři na první místo kladli text a v prvních číslech vnímali snímky podobně jako tvar písma, tedy jako pouhou dekoraci. Po dobu několika prvních měsíců se v obou titulech objevovaly pouze snímky Stalina, Lenina a ještě několika dalších, pečlivě vybraných čelných stranických funkcionářů nové vlády. Tyto snímky se střídaly s kreslenými ilustracemi. Přestože v celé zemi tehdy působily odborné i střední školy zaměřené na výuku fotografického řemesla, a dokonce i katedry fotografie na univerzitách, nebyly na nich předměty týkající se fotoreportáže či novinářské fotografie.

Během prvních deseti let po válce došlo k největšímu rozkvětu žurnalistiky v dějinách Horního Slezska i celého Polska. V roce 1950 se začalo v redakcích deníků masově rozvíjet využívání korespondentů. Spočívalo v tom, že na každém pracovišti byly vybírány osoby zodpovědné za popisování náročného, ale zároveň i krásného „boje o výnosnost a produktivitu vlastního podniku". V celém Polsku působilo patnáct tisíc podobných dělnicko-rolnických dopisovatelů, z nichž byla jedna třetina ve Slezsku. Psali především

59 Wojskowa Agencja Fotograficzna – WAF.

60 Agencja Fotograficzna SAP.

61 Roman Burzyński. „Problemy fotografii w prasie". Prasa Polska, č. 12–13, str. 6, Varšava, 1948.

62 Roman Burzyński. „Problemy fotografii w prasie". Prasa Polska, č. 12–13, str. 6, Varšava, 1948.

texty, snímky posílali jen sporadicky, přičemž ty zachycovaly převážně pracovní předáky nebo nejlepší posádky či týmy, jimiž se chtěli na stránkách tisku pochlubit. V praxi se tento nápad však příliš neosvědčil, protože redakce byly zavaleny nezajímavými texty, opakujícími se a podobnými pochvalnými zdravicemi na čest hutí, dolů nebo jiných továren. S postupem času došlo k úplnému opuštění myšlenky amatérských dopisovatelů a zůstalo pouze u využívání dopisů zasílaných odběrateli do redakcí.

Fotografie ilustrující text motivující čtenáře k psaní dopisů do redakce novin *Dziennik Zachodni*.

2.3. Stabilizace v tisku a fotoreportáži v letech 1950–1960

Padesátá léta jsou asi nejbláznivějším desetiletím z celého našeho milénia. První polovina – období kultu jedince se všemi nepříjemnými důsledky, a druhá, symbolizovaná polským říjnem, jehož ideje přežily dodnes v povědomí tehdejších generací.

Kazimierz Seko

Největším problémem, se kterým se na počátku 50. let potýkal tehdy jediný vydavatel novin ve Slezsku, Dělnické družstevní vydavatelství – RSW,[63] byl nedostatek tiskařských strojů. V roce 1951 byla na ulici Opolska 22 dokončena stavba budovy tiskárny, ve které bylo spuštěno nové speciální novinové oddělení doplněné o další stroje. Podstatně se také zvýšila posádka obsluhy a tím se nakonec podařilo všechny problémy vyřešit. Při tisku všech deníků patřících pod RSW pracovalo v nové tiskárně pět set osob. O rostoucím objemu novin *Dziennik Zachodni* v 50. letech svědčí i fakt, že prostřednictvím Polské vojenské mise[64] měly každodenní přístup k fotografiím i z nejslavnější americké agentury Associated Press – AP.

Prostřednictvím Polské vojenské mise jsme denně dostávali každodenní fotografický servis americké agentury Associated Press z její evropské pobočky ve Frankfurtu nad Mohanem. Třicet fotografií denně, ve vysoké kvalitě, o které mohla polská novinářská fotografie s ohledem na nedostatek techniky, filmů a papíru jen snít.[65]

63 Robotnicza Spółdzielnia Wydawnicza.

64 Polska Misja Wojskowa.

65 S. Ziemba, Czasy Przełomu..., str. 169.

Pokud jde o vybavení, se kterým fotoreportéři pracovali, tak do poloviny 50. let prakticky v celém Polsku kralovaly fotoaparáty na střední formát filmu. Teprve v roce 1956, kdy fotooddělení týdeníku Świat ve Varšavě představilo nové kinofilmové kamery, přešlo mnoho fotoreportérů i z jiných redakcí na tento formát. V této době byl týdeník *Świat* tiskem, který do značné míry určoval trendy, pozvedával úroveň polské fotografie a představoval určitý vzor pro jiné redakce.

Změna názvu Katovic na Stalinogród. Portrét Gustava Morcinka. Foto: Archiv Dziennik Zachodni.

V roce 1954 se prostředím fotoreportérů rozšířila povzbuzující zpráva o vytvoření obrazového týdeníku *Panorama*. Mělo se jednat o bohatě ilustrovaný magazín ze Slezska, ale distribuovaný do celého Polska. O tom, že v něm bude fotografie brána jako priorita, svědčil i fakt, že nejpočetnějším oddělením v magazínu byl sedmičlenný tým fotografů. Do té doby největší celostátní týdeník *Świat* s redakcí ve Varšavě zaměstnával pouze tři fotoreportéry. První číslo týdeníku vyšlo 16. dubna 1954. Startu týdeníku předcházela zkušební vydání, tzv. nultá čísla pro vnitřní potřebu, v zájmu doladění všech editorsko-vydavatelských zadání. První číslo vyšlo se sépiovým tónem a mělo šestnáct stránek. Na obálce se objevil portrét sólistky ze skupiny písní a tanců „Śląsk“. Týdeník stál 1,20 PLN a velmi rychle bylo rozhodnuto nabízet jej i v dalších zemích východního bloku. Největší náklad putoval do Sovětského svazu. V prvním roce vydávání týdeníku *Panorama* byl vedoucím fotooddělení Seweryn Błochowicz a jeho tým tvořili Marian Kornicki, Jan Norbert Boronowski, Otto Kałus, Karol Harędziński a Bogdan Krasicki (Bulo). K týmu patřil také Jerzy Barnert, pro nějž byla zřízena speciální pozice redakčního ilustrátora, což byla v tehdejší době ve slezském tisku naprostá novinka.

Muzikanti, 50. léta. Foto: Bogdan Krasicki (Bulo).

Po roce práce odstoupil z pozice vedoucího redakce Seweryn Błochowicz a jeho místo zaujal Kazimierz Seko, jenž pak redakční tým řídil v letech 1955–1956. Seko ve vzpomínkách na tehdejší období píše:

Tehdy jsem se naučil, že při otištění snímku je možné jej vyexponovat nebo potlačit, a co se týče redigování magazínu, jsou kromě ideologické kvalifikace nutné i znalosti a profesní zkušenosti. Nabyl jsem tam také přesvědčení, že pro správné využití fotografie v masových sdělovacích prostředcích je nezbytný specialista: redakční ilustrátor (později fotoeditor).[66]

První čísla týdeníku *Panorama*. Ze sbírek Slezské knihovny.

V tehdejší době vyplňovaly celý novinový trh regionální a celonárodní deníky. Pokud v jednotlivých městech sídlily nějaké velké podniky, pak jejich dělníci mohli číst i vlastní podnikové noviny zaměřující se na úzký okruh vlastních zaměstnanců. Ambice jednotlivých městských stranických funkcionářů však byly přece jen vyšší. Obzvláště ve slezsko-dąbrowské aglomeraci bylo hodně měst (Glivice, Zabrze, Bytom, Chořov – města s více než 150 tisísi obyvatel), jež byla s ohledem na počet obyvatel vetší než celá vojvodství v jiných částech Polska. Hlavně z tohoto důvodu bylo v polovině 50. let na regionální úrovni vlády rozhodnuto zřizovat celou řadu městských týdeníků představujících tzv. terénní tisk. Prvním regionálním magazínem s vlastní redakcí byl v roce 1955 založený týdeník *Nowiny Gliwickie*. O rok později pak vznikly další: *Głos Zabrza*, *Kronika Beskidzka*, *Nowiny*

66 Biuletyn XVII konfrontacji fotograficznych. „Fotografia prasowa jako sztuka faktu". O fotografii dziennikarskiej na Śląsku, str. 111. Kazimierz Seko. Gorzów Wielkopolski, 1987.

Rybnickie, *Życie Bytomskie*, *Życie Chorzowa*, *Echo Tychy-Pszczyna*, *Wiadomości Zagłębia* a *Gwarek* v Tarnovských Horách. Každý z těchto týdeníků zaměstnával kromě píšících novinářů i fotoreportéra. Obsahově šlo o tak skromné listy, vydávané jen jednou týdně, že jeden fotograf pro daný titul úplně postačil. Zřízení těchto novin do značné míry povzbudilo prostředí novinových fotografů, které se díky tomu značně rozšířilo.

V období stalinského teroru byl *Dziennik Zachodni*, jehož titul doplňoval slogan „Noviny pro všechny", pro vládu stále méně důležitý, až nakonec došlo k úplné marginalizaci jejího zájmu o tento list. Vládě šlo především o to, aby národ dělníků kupoval, jak sám název říká, především deník *Trybuna Robotnicza*, vydávaný jako oficiální stranický orgán. Do roku 1956 vystřídal *Dziennik Zachodni* čtyři vedoucí redakce a tři komisaře (tedy dočasné vedoucí, než bude vybrán nový), kteří se střídali průměrně každých osmnáct měsíců. V listopadu roku 1956 se stal vedoucím redakce Bronisław Schmidt-Kowalski.[67] Brzy nato, 12. prosince 1956, se město Katovice přejmenovalo ze Stalinogródu na svůj původní název[68] a nový šéfredaktor velmi rychle vyvedl deník z propasti. Bronisław Schmidt-Kowalski byl ve své funkci nejdéle v celé historii deníku, nepřetržitě až do září roku 1981 (do 25. výročí ve vedení mu chybělo šest týdnů).

Redakční tým novin *Dziennik Zachodni* v roce 1976, snímek z oslavy 50. narozenin vedoucího redakce Bronisława Schmidta-Kowalského (uprostřed).

67 Více: Bronisław Schmidt-Kowalski (1926–2000), http://sdrp.katowice.pl/dziennikarze/bronislaw-schmidt-kowalski/, 16. 2. 2020.

68 7. března 1953, dva dny po smrti Josifa Stalina, na návrh známého slezského spisovatele Gustawa Morcinka, v tehdejší době poslance Sejmu, byl změněn název Katovic na Stalinogród. Přestože teoreticky vzešel návrh na změnu jména ze samotných Katovic, byl podle historiků autorem této myšlenky s největší pravděpodobností Bolesław Bierut, ke konečnému rozhodnutí došlo na nejvyšší úrovni vlády. Nejhůře přitom dopadl samotný Gustaw Morcinek, jenž se stal obětí tohoto propagandou vyhlášeného nápadu a od té doby byl v myšlení Slezanů považován za spisovatele spojeného s tímto zločineckým systémem.

Ve vnímání důležitosti práce fotoreportérů a s tím související váženosti fotografie ve slezských denících nepatřila 50. léta k nejlepším, na rozdíl od zlatého období humanistické fotografie a fotoreportáže v západní Evropě a Spojených státech. V tomto období, přesněji v roce 1954, začal v redakci Trybuny pracovat jako grafik Stanisław Gadomski, jenž coby fotografický nadšenec velmi pečlivě sledoval práci svých kolegů:

Když jsem začal pracovat, panoval v té době svébytný kult píšících redaktorů. Obecně bylo zažité, že fotoreportér je jedním z nástrojů, který musí těmto redaktorům sloužit. Úroveň mezilidských vztahů záležela na stupni namyšlenosti a pocitu nadřazenosti některých novinářů. U píšících redaktorů bylo běžné dokonce takové chování, že palcem ukazovali fotoreportérovi, co a jak chtějí mít nafotografované. Pokud si to fotograf nechal líbit, snížil tím svoji roli na pouhé „mačkání" spouště. Po celou svoji kariéru jsem s tímhle chováním vůči fotoreportérům bojoval, ale mám pocit, že u některých tento problém zůstal dodnes. [69]

PIĄTEK 15 stycznia 1954 r.

Dziennik Zachodni

Cena 20 gr

Przed konferencją 4 ministrów spraw zagranicznych

Pismo J. Dieckmanna do przewodniczącego Bundestagu

Pod znakiem walki o lepsze plony

Zjazd przodujących chłopów woj. stalinogrodzkiego

W 35 rocznicę śmierci Karola Liebknechta i Róży Luksemburg

Trwa wysuwanie kandydatów na członków centralnej komisji wyborczej przed wyborami do Rady Najwyższej ZSRR

Posiedzenie przedstawicieli wysokich komisarzy

Dwa filmy sportowe: Mecz piłkarski Węgry-Anglia i Igrzyska Olimpijskie 1952 r. w Helsinkach

Pastor Niemoeller wzywa Niemców do walki o pokojowe zjednoczenie kraju

Dalsze cenne zobowiązania śląskiego świata pracy w ramach Czynu Przedzjazdowego

Opozycja w Iranie przeciwko antyradzieckiej polityce Zahedi

Księgowi PMUG w Stalinogrodzie zakończyli w rekordowym czasie bilans za rok 1953

Dziś w numerze:

Delegaci na Zjazd Partii

TRYBUNA ROBOTNICZA

ORGAN KW POLSKIEJ ZJEDNOCZONEJ PARTII ROBOTNICZEJ

Śląska klasa robotnicza wita Zjazd swojej Partii zaciąganiem wart produkcyjnych

Więcej stali lepszej jakości

Ponad 28 tysięcy izb mieszkalnych otrzymają w 1954 roku ludzie pracy na Śląsku

VI Zjazd Bułgarskiej Partii Komunistycznej omówił zagadnienia zmian w statucie partii

Miłujący pokój obywatele USA domagają się współpracy amerykańsko-radzieckiej

Úvodní stránky novin *Dziennik Zachodni* a *Trybuna Robotnicza* z roku 1954.

V polovině 50. let začal jako fotografický korespondent spolupracovat s Centrální fotografickou agenturou CAF[70] Józef Makal. Jeho první snímky vytvořené na objednávku se týkaly plynovodu v Siewierzi a zalíbily se natolik, že z varšavské centrály agentury dokonce přišel pochvalný dopis, který mladého Makala ještě více namotivoval. V roce 1957 dostal nabídku pracovat pro nově vzniklý týdeník pro mládež *Co dalej*. Magazín na

69 Vlastní rozhovor se Stanisławem Gadomským, Katovice, 16. 3. 2008.

70 Centralna Agencja Fotograficzna – CAF.

trhu bohužel nevydržel dlouho, za což nemohl nezájem odběratelů, ale především to, že se vládě nezalíbil charakter textů, zaměřených stále více na ukazování problémů mladých lidí v regionu. Už po devíti měsících přestal časopis vycházet a Makal se ocitl bez práce. Nebylo to pro něj jednoduché, protože se musel starat o ženu a čerstvě narozené dítě. Při hledání zaměstnání zamířil i do redakce *Dzienniku*, kde mu okamžitě nabídli místo. Bronisław Schmidt-Kowalski, tehdejší šéfredaktor, znal jeho fotografie z *Co dalej*, takže jej Makal nemusel o svých dovednostech dlouho přesvědčovat. Józef Makal tak začal fotograficky zaznamenávat nejdůležitějších události v regionu, nezřídka pak cestoval i po celém Polsku – fotografoval nejvýznamnější návštěvy: generála Charlese de Gaulla, Fidela Castra nebo kosmonauty Jurije Gagarina a Valentinu Těreškovovou, kteří byli ve své době populární jako dnešní rockové hvězdy. Už od počátku měl Makal všechny vlastnosti a schopnosti nezbytné pro práci novinového fotografa. Dobře ovládal techniku, měl představivost, postřeh i velký cit pro kompozici. Během krátké doby začal sbírat hlavní ceny na nejznámějších soutěžích novinářské fotografie v Polsku i v zahraničí.[71]

Józef Makal

Téměř ve stejnou dobu jako Makal byl na pozici fotoreportéra do odpoledního týmu redakce *Wieczór* v novinách *Dziennik Zachodni* přijat i Ignacy Jaślanka. Protože pracovali prakticky pro stejný titul, využívali i stejnou temnou komoru. Na počátku 60. let 20. století se vedení redakce rozhodlo fotoreportérům zjednodušit práci a zaměstnalo fotolaboranta Mariana Wesołowského, jenž v případě Makalovy nepřítomnosti pracoval i jako fotograf a časem se jeho práce ničím nelišila od té ostatních fotoreportérů.

V 50. letech cenzura vymýšlela a zaváděla velice kuriózní zákazy fotografování. Při fotografování v Horním Slezsku tak bylo potřeba obzvláště dávat pozor na území, jejichž fotografování bylo podle tehdejších orgánů nepřípustné. K nejutajovanějším místům v Polsku patřily nejrůznější mosty, továrny – obzvláště ty větší se strategickým významem jako hutě nebo doly. Horní Slezsko bylo těžkým průmyslem tak prošpikované, že by se dalo říct, že v důsledků těchto zákazů bylo více míst, kde se fotografovat nesmí, než těch, kde to lze. Zákazy fotografování se v Polsku netýkaly pouze vojenských objektů, ale i celých měst, v nichž se jednotky nacházely (Żagań, Modlin, Dęblin). Nutné je však poznamenat, že tyto zákazy se týkaly především fotografů amatérů. Velmi užitečná pak v té době byla novinářská legitimace nebo status člena Polského svazu uměleckých fotografů ZPAF. Všechny snímky určené pro tisk stejně procházely vedením redakce, které rozhodovalo

71 Více o Józefu Makalovi, Aldona Minorczyk-Cichy, Józef Makal – mistrz śląskiej fotografii, https://dziennikzachodni.pl/jozef-makal-mistrz-slaskiej-fotografii-zobacz-historyczne-zdjecia/ar/378951, 16. 2. 2020.

o jejich publikaci. Připravené makety stránek byly odesílány cenzorovi, jenž ještě jednou všechno zkontroloval. Ještě větší problém pro fotoreportéry představovalo pořízení vyžadované, tzv. „správné fotografie". Obrazně tento problém vysvětluje Stanisław Gadomski, který byl v 50. letech zodpovědný za vizuální podobu deníku *Trybuna Robotnicza*:

Mezi fotoreportéry někdy docházelo k nedorozuměním, až hádkám. Jejich důvodem byl tlak na správné propagandistické vyznění snímků. Nikoho v redakci nezajímalo, že po přistání letadla vystupovali vládní představitelé samostatně s velkými rozestupy, na snímků museli být spolu. Část kolegů se uchylovala k vystřihování postav z několika snímků a jejich následné koláži do jednoho výsledného. Při tehdejší nízké kvalitě tisku a hrubém papíru nebyly v novinách tyto „vystřihovánky" vůbec vidět. Fotoreportéři, kteří tento typ zákroků neprováděli, se vystavovali velkým nepříjemnostem od vedení redakce. Viděl jsem to velice nerad.[72]

Pracovní prostředí fotoreportérů se velmi dynamicky rozvíjelo i v jiných částech země. V hlavním městě Varšavě bylo největší soustředění nejdůležitějších titulů, proto bylo rozhodnuto zorganizovat celostátní soutěž novinářské fotografie právě tam. Do soutěže vyhlášené v roce 1958 bylo přihlášeno sedm set dvacet snímků od dvaasedmdesáti autorů. Takový zájem byl považován za veliký úspěch, ale organizátoři z Centrální fotografické agentury CAF upozornili na fakt, že ze všech fotoreportérů, kteří zaslali své snímky, jen dvacet z nich není z hlavního města. Panovala tedy určitá „hegemonie" fotoreportérů patřících k CAF – protože více než polovina z oceněných pracovala právě pro tuto agenturu. V rozhovorech na to často upozorňoval právě Józef Makal, jenž se tehdy soutěží také rád účastnil:

Já a mnoho mých kolegů působících mimo Varšavu jsme považovali takovou situaci, kde organizátor soutěže (CAF) v tak drtivé míře odměňuje především své fotografy, jako hluboce nespravedlivou. Myslím, že to bylo jedním z důvodů nízkého zájmu fotoreportérů z jiných vojvodství o účast v soutěži.[73] Ocenění získaná ve fotografických soutěžích byla na svou dobu velmi štědrá: 1. cena – 5 tisíc PLN, 2. cena – 3 tisíce PLN, 3. cena – 2 tisíce PLN, při srovnání s průměrným platem v Polsku, který byl 1 348 PLN čistého.[74] Existovala také celá řada speciálních cen, například zahraniční dovolená nebo kožená brašna. Na soutěže tohoto typu často navazovaly výstavy, ke kterým byly vydávány i katalogy. V úvodním textu jednoho z nich jsme se mohli dočíst – *fotografie získává rozměr jedné ze samostatných novinářských forem*[75] – což poukazuje na fakt, že se autor příliš neorientoval ve vývoji světové fotoreportáže, která byla již dávno vnímána jako samostatná individuální forma žurnalistiky. Ve stejném popisu lze najít i doporučení reportérům, na co by se měli ve svých dílech zaměřit:

Novinářská fotografie je neobyčejně komunikativní formou masového působení a musí v sobě sladit postulát uměleckosti s postulátem obsahového i politického informování o faktech a událostech...[76]

V roce 1959 vyvolala ve fotografickém prostředí nejen v Horním Slezsku velký ohlas expozice v Glivickém fotografickém sdružení nazvaná *Pokaz zamknięty*. Autoři Jerzy Lewczyński, Zdzisław Beksiński a Bronisław Schlabs prezentovali výstavu spojenou s diskusí fotografů a kritiků, kterou Alfred Ligocki později prohlásil za „Antifotografii".

---

72 Vlastní rozhovor s Stanisławem Gadomským.

73 Vlastní rozhovor s Józefem Makalem.

74 https://pl.wikipedia.org/wiki/Średnia_krajowa.

75 Prasa Polska. Pismo Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich. Rok XII, č. 1, leden 1959, str. 7, Tadeusz Kupis.

76 Prasa Polska. Pismo Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich. Rok XII, č. 1, leden 1959, str. 7, Tadeusz Kupis.

V roce 1960 se poprvé konala výstava slezské novinářské fotografie, jíž se zúčastnilo přes dvacet autorů prezentujících na tři stovky snímků. Z důvodu skromných prostředků určených na organizaci soutěže bohužel nebylo v plánu vytisknout katalog a náklady na vernisáž pokryli samotní autoři. Informační pozvánka na výstavu však byla otištěna v mnoha novinách, což příznivě ovlivnilo návštěvnost. Po této spontánně zorganizované výstavě se skupina nejaktivnějších fotoreportérů ze Sdružení polských novinářů SDP[77] rozhodla založit v Katovickém oddělení SDP i oblastní klub novinářské fotografie. V průběhu dvaadvacet let nepřetržitě trvající historie klubu se setkání konala hlavně v kavárně Marchołt. Připraveno zde bylo nejméně patnáct velkých skupinových výstav a několik individuálních. Členové klubu posílali snímky na výstavy a soutěže téměř do celého světa. SDP, a tím i klub novinářské fotografie, byl rozpuštěn v roce 1982, krátce po vyhlášení výjimečného stavu.

Setkání ve Slezském klubu novinářské fotografie, kavárna Marchołt, Katovice, 60. léta.

Když dnes čtu články a pojednání psaná v 50. letech 20. století na téma úrovně polského tisku, reportáže či novinářské fotografie, mám dojem, že tehdy panovala určitá móda v negování téměř všeho. Ve všech prostředích, od dělnického po akademické, veřejně převládala tzv. sebekritika. Pisatelé nejrůznějších stylů či jinak politicky „vyškolení" redaktoři tímto způsobem usilovali o vytvoření ještě více socialisticky vyšroubované společnosti, než sám socialismus předpokládal. Tehdejší vládě tato situace vyhovovala, obzvláště v době, kdy v roce 1956 zaujal místo předsedy KC PZPR Władysław Gomułka. Prim tehdy vedly jeho z dnešního pohledu kuriózní proslovy. Na myšlenku vyrábět automobil pro průměrného polského občana odpověděl: „Ať lidé myslí na práci, a ne na odpočinek. A jezdit mohou třeba autobusy."[78] V polovině minulého století nejrůznější „kritici" označovali trendy, tendence a potřeby vyšší úrovně nejrůznější tvorby, včetně fotografické. Toto období se vyznačovalo nedostatkem akceptování jakékoli činnosti nebo projevu, jenž nesouvisel s bojem o socialistické blaho a rovnost. V úryvku referátu soudružky Ewy Wacowské na konferenci věnované hodnocení tuzemské reportáže v novinách se můžeme dočíst:

77 Stowarzyszenie Dziennikarzy Polskich.

78 onet.pl z 16. prosince 2014.

...pozitivní rysy reportáže: že jmenovitě v politicky nejdůležitějších okamžicích dokázali naši reportéři zmobilizovat své síly, s velkým odhodláním plnili své úkoly, které v daném okamžiku před ně strana postavila. Musíme si také zároveň vyjasnit, že za takové světlejší okamžiky reportáže považujeme období seznamování naší společnosti s velkými stavbami šestiletého plánu a obdobím před volbami do Sejmu Polské lidové republiky, kdy se velmi hojně objevily konfrontační reportáže a reportáže srovnávající naši skutečnost s meziválečným obdobím a reportáž pokoušející se zachytit všechny úspěchy lidové vlády v naší zemi. Potřebná je nám reportáž učící se patriotismus, obětování se a neústupnosti v boji s nepřítelem a přežitky buržoazní ideologie.[79]

Generace, které tehdy dospívaly, za každou cenu formovaly svůj nový ideologický světonázor:

Nepěkné psaní a mluvení o rodině bylo u mladých funkcionářů ZMP a strany tehdejšího období normou, nebo přímo rituálem. Mluvili o svých rodinách více méně tak, jako první křesťané mluvili o pohanech. – Není snad označení komunismu jako nové víry metaforou? – Je, a to doslova. V upřímných názorech mladých aktivistů šlo o odříznutí se od minulosti, o zdůraznění, že si uvědomují rozdíly mezi starými a novými časy. Někteří to ovšem dělali pro kariéru...[80]

79 Prasa Polska. Miesięcznik Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich. Rok VIII, č. 12, prosinec 1954, str. 4 a str. 8

80 Artur Domosławski, Kapuściński non-fiction, Świat Książki, Varšava 2010, str. 76.

Slezský tisk v letech 1960–1989

3.1. Politicko-propagandistické podmínky panující při fungování deníků v Horním Slezsku

Strana, jež klade velký důraz na rozvíjení péče o prostředí dělnické třídy, se stejně významně stará o správné formování politické korektnosti v nejprůmyslovějším regionu Polska.

Katovické (dnes Slezské) vojvodství patří se svými 9550 m2 k nejmenším v Polsku. Na čtvereční kilometr připadá 380 obyvatel a celé území vojvodství dohromady obývá 3650 tisíc lidí, s koncem 70. let se tento počet zvýšil téměř na 4 miliony. Bylo to způsobeno především masovým přílivem vesnického obyvatelstva z centrálního Polska za prací ve vznikajících průmyslových závodech (šachty a hutě). V tomto období vzniklo i propagandistické označení tohoto regionu „Země uhlí a oceli“, což platí dodnes. Faktem zůstává, že na tomto území, zabírajícím 3 procenta Polska, bylo tehdy těženo 88 procent spotřeby černého uhlí celé země a okolo 70 procent těžby zinku a olova. Na tomto území existovalo 18 hutí a 7 koksoven. Slezsko mělo v tomto období podobu průmyslového, smogem zamořeného území. Tehdejší všeobecná propaganda a kult dělníka – budovatele socialistického blahobytu – ukazovaly Slezsko jako zemi nadbytku a světlé budoucnosti pracujícího lidu. Tento obraz byl úspěšně vytvářen s pomocí mnoha deníků (nástrojů PZPR). Zvláštní privilegia tehdy získalo hornictví.

Mladý člověk, který se rozhodl pracovat na šachtě, měl velkou šanci získat byt. Jeho plat byl ve srovnání s jinými odvětvími větší, po několika letech mohl dostat poukaz na nákup automobilu (pro majoritní společnost to představovalo v podstatě nedosažitelný luxus) a jeho rodina mohla nakupovat ve speciálních obchodech určených pouze pro horníky (za práci o sobotách a nedělích dostávali horníci kartu „G“, kterou zde platili). Tímto způsobem přicházelo do Slezska zboží, které se nedalo v jiných regionech koupit. V 80. letech se v hornických obchodech objevily japonské fotoaparáty Yashica. V té době byly běžně dostupné pouze sovětské typy Zenit, Zorki, Fed a Smena, proto mnoho profesionálních fotografů tyto karty „G“ od horníků na černém trhu odkupovalo. Jako vzácné, ale také celkem dostupné byly z NDR pocházející kinofilmové Prakticy. Nabídku na trhu s fotovybavením doplňovaly středoformátové Pentacony Six z NDR, Flexarety z Československa a polské modely Start.

V tomto období, kdy národní hospodářství stoprocentně řídila strana, se ani situace v tisku nemohla nijak odlišovat. Na tisk dohlíželo v roce 1947 založené Slezské novinové nakladatelství Prasa-Książka-Ruch v Katovicích, podléhající Dělnickému družstevnímu vydavatelství RSW. Toto nakladatelství v roce 1971 vydávalo 16 titulů (4 deníky a 12 časopisů) se společným nákladem 1,7 mil. výtisků. Dva deníky – *Panorama* a *Sport*, byly celostátní, ostatní vycházely pouze v Katovickém vojvodství. Deníky *Trybuna Robotnicza* a *Dziennik Zachodni* byly z pohledu nákladu, prodeje a rozsáhlé sítě zaměstnanců největšími deníky vycházejícími ve Slezsku. Neměly konkurenci, jejich redakce sídlily v různých patrech jedné budovy na náměstí v Katovicích.

Dům tisku na náměstí v Katovicích, sídlo novin *Dziennik Zachodni* a *Trybuna Robotnicza*.
Fot. Zygmunt Wieczorek

Samotná distribuce a prodej tisku nemohly probíhat mimo oficiální distribuční kanály. Nakladatelství RSW udržovalo kontrolu nad novinovými stánky Ruch, jež jako jediné byly oprávněny noviny prodávat. Roli tisku v tehdejší době jasně definoval první náměstek vojvodského výboru PZPR Zdzisław Grudzień na setkání s novináři Katovického vojvodství dne 19. června roku 1971: „*Masové informační prostředky, mající vliv na formování veřejného mínění, tisk, rozhlas a televize získávají ve službách realizace programu strany obrovský dosah. Představují politickou školu a ideově vzdělávají národ. Vzniká tak historická příležitost pro celou polskou žurnalistiku, především pro osoby vládnoucí perem, kamerou a mikrofonem. Podporování politické, společenské a výrobní aktivity ve prospěch realizace stranického programu, formování vhodných společenských osobností s vysokou morální zodpovědností, odstraňování veškerých překážek na cestě do mnoha směrů našeho rozvoje – to jsou hlavní směry působení socialistické žurnalistiky.*“[81]

Nejoblíbenějším deníkem tehdejší vlády stále zůstávala *Trybuna Robotnicza*, jež se pod titulem honosila přídomkem „Deník Polské sjednocené dělnické strany“. Vycházela od 2. února 1945. Z více než devadesát procent byla distribuována v Katovickém vojvodství, ale vycházela také v sousedních vojvodstvích – Krakovském, Vratislavském a Opolském. Pro významnější města regionu (Bytom, Glivice, Rybnik, Bílsko-Běla, Čenstochová, Sosnovec) vycházely speciální celostránkové mutace.

81 Karol Szarawski a Jerzy Dałek, Prasa, radio i telewizja w województwie katowickim Informator. Katovice 1971, str. 6.

Přestože se 70. léta v Polsku jeví jako zlatá éra socialismu, byly nedostatky v dodávkách papíru do tiskáren neustálým trápením tehdejších novin. Takovéto stížnosti se mohly v tehdejších letech týkat všech vycházejících titulů, s výjimkou právě deníku *Trybuna Robotnicza* jako hlásné trouby stranické propagandy. Tato situace spolu s prosazováním tohoto deníku jako jediného slušného, největšího a nejlepšího způsobila značnou neoblíbenost tohoto tisku. Navíc byla v ostatních novinových redakcích ve Slezsku výborně podporována soutěživost a chuť být lepším na svém „hřišti".

Většinu článků představovaly zprávy z různých pracovišť, kde hrdinská posádka pracujících značně překročila výrobní plán, anebo zprávy ze stranických schůzí. Neustále byl poskytován prostor okresním i městským stranickým představitelům, kteří zde v monstrózních textech psaných ztuhlým jazykem chválili práci ve svých podnicích. V propagandistickém letáku RSW ze 70. let, vyzývajícím k zakoupení deníku *Trybuna Robotnicza*, píše jeho redaktor: *„Deník plnící plány a předsevzetí strany vystupuje v roli organizátora a popularizátora stranického programu. S každým dalším dnem je jasnější, že celá společnost, všichni pracující lidé, se díky zjevnému plnění svých povinností mohou nebo se přímo musí podílet na růstu národního hospodářství. Heslo, které bylo před několika lety vyvěšeno před vojvodskou organizaci PZPR „Více – lépe – levněji" provází každou publicistickou a organizační činnost deníku. Se stejnou zodpovědností přistupuje redakce k stranické iniciativě zobecňovat ekonomické poznatky pro nejširší společenské vrstvy.*"[82]

Citáty uvedené níže pocházejí z publikací a knih z tehdejšího období a představují jazyk, jenž je už tak pokřivený tehdejší propagandou, že nám dnes připadá až komický. Deník *Trybuna Robotnicza* byl tehdy největším regionálním deníkem v Polsku. Redakce se pyšnila množstvím zaměstnaných novinářů a sítí téměř 400 stálých spolupracovníků reprezentujících různá povolání a prostředí. Hlavní redakční událostí byla oslava svátku „Święto Trybuny Robotniczej", který se slavil od roku 1966. Každoročně se druhý zářijový víkend ve vojvodském Parku kultury a oddechu v Chořově konala masová slavnost s mnoha atrakcemi, které se účastnily tisíce lidí. V očích lidí byly tyto masové akce považovány za novátorské a byly velmi vítány. Zapsaly se i do dějin regionu.

Tiskaři a sazeči v tiskárně v Opolské ulici v Katovicích, 70. léta.

82 Karol Szarawski a Jerzy Dałek, Prasa, radio i telewizja w województwie katowickim Informator. Katovice 1971, str. 9.

Deník *Dziennik Zachodni* vychází nepřetržitě od 6. února 1945. V letech 1946–1956 měl i odpolední vydání, vycházející s názvem *Dziennik Zachodni – Wieczór*, ze kterého v roce 1957 vznikl samostatný titul. Deník měl kromě role propagandistické, vychvalující plnění stranických aktivit a úspěchů dělnické třídy, i další cíl, a to propagaci masové kultury a satiry. Tuto skutečnost zmínil i Władysław Morawski (fotoreportér deníku *Dziennik Zachodni* v letech 1972–1981): „*Deník Trybuna Robotnicza byl stranickým orgánem – takhle se o něm mluvilo a každý měl takhle uvažovat. Přičemž deník Dziennik Zachodni byl ve skutečnosti úplně stejným stranickým orgánem, jenže měl díky svému zábavnému a uvolněnému charakteru působit na společnost nestranně. Patrně se to dařilo. Mezi obyčejnými lidmi byl více oblíbený.*“[83]

Přepisovatelky z redakce novin Dziennik Zachodni vyhrály na počátku 70. let v Koszalinu 12. ročník celostátní soutěže v psaní na stroji.

Pro *Dziennik Zachodni* byly charakteristické satirické kresby již dnes nežijícího kreslíře Gwidona Miklaszewského, které měly od začátku 50. let minulého století své pravidelné místo na poslední stránce víkendové přílohy tohoto deníku. Podle statistik si v tehdejší době každý čtvrtý občan kupoval noviny, každý pátý měl rádio a každý šestý měl televizor. Mít televizor tehdy představovalo luxus, který si mohlo dovolit jen velmi málo lidí. Dnešní statistiky se diametrálně liší. Na přelomu 60. a 70. let byl průměrný jednorázový náklad deníku *Trybuna Robotnicza* přibližně 600 tisíc výtisků, přičemž náklad víkendové přílohy se blížil 970 tisícům výtisků. *Dziennik Zachodni* denně prodával 150 tisíc výtisků a jeho magazín měl v roce 1971 náklad 340 tisíc. Rekordním nákladem deníku *Trybuna Robotnicza*, který se již nepodařilo nikdy zopakovat, bylo 700 tisíc pro deník a 1 milion 200 tisíc výtisků magazínu.

Snímek z cyklu „S deníkem každý den“ fot. Józef Makal.

83 Vlastní rozhovor s z Władysławem Morawským. Katovice, 17. ledna 2009.

Fotografie v každodenním slezském tisku plnila většinou roli samostatné ilustrace s typicky informačním charakterem. Pouze v týdeníku *Panorama* se od fotoreportéra očekávala širší výpověď se zajímavějším vyprávěním příběhu. Fotoreportér deníku *Trybuna Robotnicza* Ryszard D'Antoni tento názor potvrzuje slovy: „*Fotoreportéři časopisů si mohli dovolit ambicióznější věci. Skvělé věci dělali i fotografové v* Itd. *Ve Slezsku takové fotografie publikoval týdeník Panorama, kde pracovali umělci, my jsme však byli jen takoví výrobci. Realizoval jsem se mimo redakční práci, ale musím se přiznat, že jsem nikdy neměl ‚uměleckou duši', a svoji práci jsem vnímal spíše jako řemeslo. Bylo to brzy potom, co jsem založil rodinu, a více tak přemýšlel, jak vydělat peníze než jak zorganizovat výstavu nebo fotografickou soutěž*".[84]

Autorská práva ohledně fotografií v novinách byla vnímána dost macešsky a nikdo se tehdy nijak zvlášť nesnažil správně podepisovat snímky. S fotografiemi z předválečného období, jejichž autory byli Němci, bylo zacházeno bez jakéhokoliv uznání. Horní Slezsko patřilo před 2. světovou válkou Německu, z čehož je zřejmé, že autory většiny snímků z tohoto období byli cizinci. Sám jsem se setkal s tím, jak byl „vymazán" z dějin slezské fotografie jeden z nejznámějších německých fotografů meziválečného období Max Steckl. Kdysi jsem narazil na reprodukci ze 70. let originálního Stecklova snímku ve Świętochłowicích. Jediná signatura pocházela od CAF, bez udání původního autora, kterým byl právě Max Steckel.

Taková byla bohužel doba, že se nikdo nestaral o autorství. Podepisovat fotografie příjmením německého fotografa bylo na tomto území ještě méně pravděpodobné. Vláda se snažila vymazat ze stránek dějin fakt, že Horní Slezsko přináleželo dříve německému státu a Polsku bylo přiděleno až po 2. světové válce Stalinovým dekretem. Bohužel i dnes, po tolika letech, politici překrucují fakta a mluví o městech Horního Slezska jako o pradávných piastovských územích. Nevím, jestli je to dáno pouze malou znalostí dějin, nebo spíše nenávistí vůči Němcům

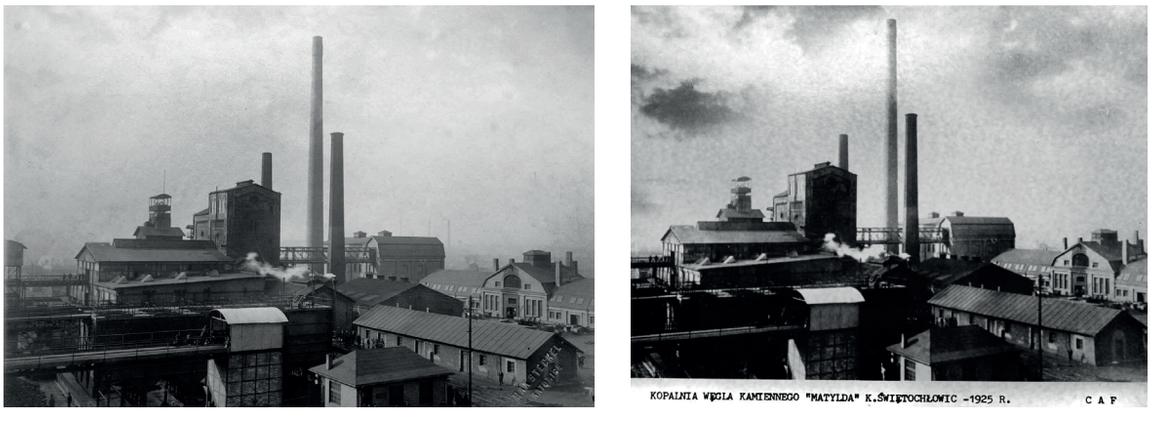

Srovnání originální fotografie Maxe Steckla a její reprodukce signované podpisem Centrální tiskové agentury CAF.

Osmdesátá léta nepřinesla výraznějších změn v nákladech novin ani počtu zaměstnaných novinářů nebo fotoreportérů. V roce 1980 v Polsku existovalo 88 deníků a 2500 různých časopisů a magazínů. Teprve v roce 1989, po rezignaci komunistické vlády a prvních svobodných volbách, se deníky jako první utkaly s novou skutečností.

84 Vlastní rozhovor s Ryszardem D'Antoni. Katovice Szopienice, 9. ledna 2013.

3.2. Fotoreportér – práce vyvolených?

Období 70. a 80. let se vrací nejen v sentimentálních vzpomínkách lidí, ale i v publikacích jako zlatá éra polského socialismu. Právě tehdy vznikly teze, jež zůstaly v myšlenkách mnoha Poláků dodnes: *tehdy se žilo skvěle* a *Polsko rostlo a sílilo*. Nepochybně velký vliv na tom měli lidé, kteří tehdejší období filmovali a fotografovali pro příští generace – fotoreportéři a filmaři. Nikdy dříve ani později na domácím novinovém trhu nevznikalo tolik titulů. Pokud se zaměříme na nejlidnatější Slezské vojvodství, můžeme najít například deníky *Dziennik Zachodni*, *Trybuna Robotnicza*, *Wieczór*, *Sport*, týdeník *Panorama* a 10 lokálních týdeníků – *Echo*, *Gazeta Częstochowska*, *Głos Ziemi Cieszyńskiej*, *Głos Zabrza*, *Goniec Górnośląski*, *Kronika Beskidzka*, *Nowiny*, *Nowiny Gliwickie*, *Wiadomości Zagłębia*, *Życie Bytomskie*. Redakce zaměstnávaly dohromady několik desítek vlastních fotoreportérů a spolupracovníků.
K těmto redakcím patřilo i oddělení agentur, například Polská tisková agentura PAP[85], Centrální fotografická agentura CAF[86], Polská agentura Interpress a listů vycházejících centrálně *Trybuna Ludu*, *Sztandar Młodych*, *Życie Warszawy*, *Przegląd Sportowy*, *Przegląd Techniczny*.
V nejprůmyslovějším regionu působilo i mnoho podnikových redakcí, například těchto periodik: *Głos Azotów*, *Głos Baildonu*, *Głos Hutnika*, *Górniczy Stan*, *Nasze Sprawy*, *Rębacz*, *Słowo Górnika*, *Sztandar Metalowca*, *Walka o Stal*, *Wiadomości Zygmunta*. Vydavatelství Śląsk se kromě své knižní publikační činnosti věnovalo i vydávání úzce specializovaných odborných magazínů: Hutnik, Koks, Smoła, Gaz, Nafta, Przegląd Górniczy, Rudy i Metale Niezależne, Wiadomości Górnicze, Wiadomości Hutnicze, *Problemy Postępu Technicznego*, *Trybuna Leśnika*, *Zaranie Śląskie*, *Chowanna*.

Po absolvování výuky na odborné střední škole a praxe ve fotografické firmě bylo v 70. létech možné získat titul vyučený fotograf – tovaryš. Byl to titul, který umožňoval získat od komory řemeslníků povolení k provozování této živnosti. Lyceum v Katovicích-Piotrowicích provádělo nábor do tříd specializovaných na fotografii. Do takové třídy se z poslední třídy všeobecného lycea přemístil i Władysław Morawski. Později se ještě třikrát neúspěšně hlásil ke studiu na Státní vysokou školu filmovou, televizní a divadelní Lodžskou filmovou školu, která patří v Polsku k nejrenomovanějším filmovým vysokým školám.

Morawski své první snímky publikoval v deníku *Gwarek* v Tarnovské Hoře ve věku dvaceti dvou let. Šlo o sérii portrétů soubor fotografií velmi nadějného herce Daniela Olbrychského. V roce 1966 začal spolupracovat s deníkem *Dziennik Zachodni* a v roce 1972 přešel do redakce deníku *Trybuna Robotnicza*. *„Zajímal jsem se o film, ale nejvíce mě uchvátila dokumentární fotografie. Vzorem pro mě byl týdeník Świat. V prvním okamžiku jsem si uvědomil, že mám vzácnou příležitost jako deníkový fotoreportér sledovat vládu ‚zevnitř', vidět, jak celý systém funguje. Z dětství jsem si odnesl návyk při vstřebávání historie, že je třeba ji číst mezi řádky. Nikdy jsem si nezakládal na tom, co mě naučili ve škole. Podmínky v reportérské branži nás vždy nutily k bezcitné rivalizaci. Z tohoto pohledu se od těch dob nic nezměnilo. Kromě toho neznám žádného bohatého fotoreportéra. Mám pocit, že celých čtyřicet let, co pracuji v tisku, je jen můj věčný boj s redaktory, kteří upravují stránky deníků, a šéfredaktory, kteří rozhodují o výběru fotografií pro tisk.“*[87] shrnul Władysław Morawski. Většina kandidátů hledajících práci v novinách se předtím věnovala práci v jiných oborech. Vášeň pro fotografii však byla společná všem.

85 Polska Agencja Prasowa.

86 Centralna Agentura Fotograficzna.

87 Vlastní rozhovor s Władysławem Morawským, Katovice, 17. ledna 2009.

Władysław Morawski (Otek), konec 60. let.

Fotoreportéři, kteří pracovali ve službách RSW, měli přístup k nejkvalitnější fotografické technice z celého světa. Byly objednávány různé novinky objevující se na západním trhu, díky čemuž měli v 60. letech k dispozici dvouoké Rolleiflexy, středoformátové jednooké zrcadlovky Rollei SL 66 nebo přístroje firmy Linhof Technika. V novinářské fotografii tehdy kraloval formát 6×6 cm. Kinofilmové přístroje se i přes snadnou dostupnost mezi slezskými fotografy příliš nerozšířily, protože jejich výsledky byly tehdy považovány za málo kvalitní. Raději denně nosili obrovské kufry s technikou (přístroj Rollei SL 66, několik objektivů, kazet, filtrů, hranol a rukojeť dohromady vážily skoro 15 kg). Nejvhodnějším a nejčastěji používaným přístrojem v 60. letech byl dvouoký Rolleiflex. Některé z těchto přístrojů se používají ještě dnes. V 70. letech se na světovém trhu objevily precizní kinofilmové přístroje určené právě pro fotoreportéry. Byly to Canon F1 a Nikkormat. Oba tyto modely nakupovalo i družstvo RSW. A tyto velmi kvalitní přístroje postupně z redakcí vytlačily střední formát, který pak byl používán pouze v ateliérech. Ve fotografických odděleních obou redakcí byl podobný počet zaměstnanců. Většinou se pohyboval od tří do čtyř fotografů zaměstnaných na plný úvazek. Kromě nich ještě redakce spolupracovala s několika redaktory většinou z odlehlejších měst (Čenstochová, Bielsko-Biala). Systém odměňování byl založen na základním platu a odměnách, jejichž výše souvisela s počtem a kvalitou fotografií otištěných v daném měsíci. Základní plat většinou nebyl vysoký, což vyvolávalo přirozeně motivovaný „boj“ o co největší množství otištěných snímků, a tím i vyšší odměnu. Množství vydávaných titulů v regionu vyvolávalo velkou poptávku po novinářské fotografii. Zároveň však byla skupina těchto několika desítek fotografů, která po dvě desetiletí zásobovala redakce svými snímky, téměř hermetická a pro mladé adepty fotografického umění byl průnik do této skupiny takřka nemožný.

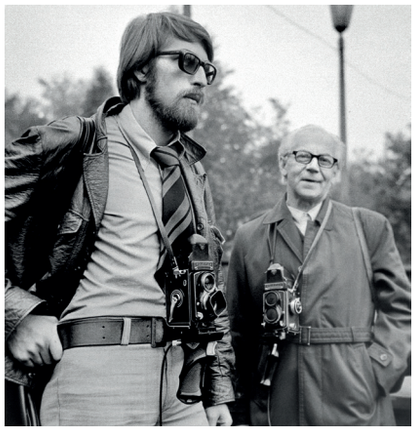

Zleva Władysław Morawski (Otek), (*Trybuna Robotnicza*) a Bogdan Krasicki (Bulo), (*Panorama*), Katovice 1974.

Výlet klubu novinářské fotografie do Prahy, Československo 1970, první zprava Stanisław Gadomski.

Foto: Józef Makal.

Vzpomínky Bogdana Kułakowského na své začátky v deníku *Trybuna Robotnicza* v roce 1973: „*Tehdy měl deník 12 stran a v jednom čísle bylo publikováno od tří do pěti snímků. To byla práce pro čtyři stálé fotoreportéry. Je lehké si spočítat, že neměli příliš mnoho úkolů. Každý nový mladý adept v redakci byl většinou kolegů vnímán jako pokus o útok na jejich pracovní pozici. Než jsem získal vytoužené místo, pracoval jsem jako fotograf na volné noze. Moje snímky byly otištěny ve varšavském tisku a v některých listech ve Slezsku. Posílal jsem snímky i do soutěží. Jednoho dne jsem přesvědčil kamarádku, že stojí za to být redaktorem, a ona pak za tím šla a nakonec se jí díky mé pomoci podařilo najít práci v jedné slezské redakci. Po nějaké době se objevila u mě doma se vzkazem, že v deníku Trybuna Robotnicza hledají někoho na pozici fotoreportéra. Přihlásilo se několik osob, každý měl ukázat své nejlepší práce a nakonec si vybrali mě. Přijali mě na zkušební dobu v květnu roku 1973. Bylo mi třiatřicet let. Byl to tehdy pro mě neuvěřitelný postup. Dostal jsem k užívání profesionální techniku, o které se amatérům mohlo jen zdát. Byla to dvouoká zrcadlovka Rolleiflex a příděl filmů značky Ilford.*“[88]

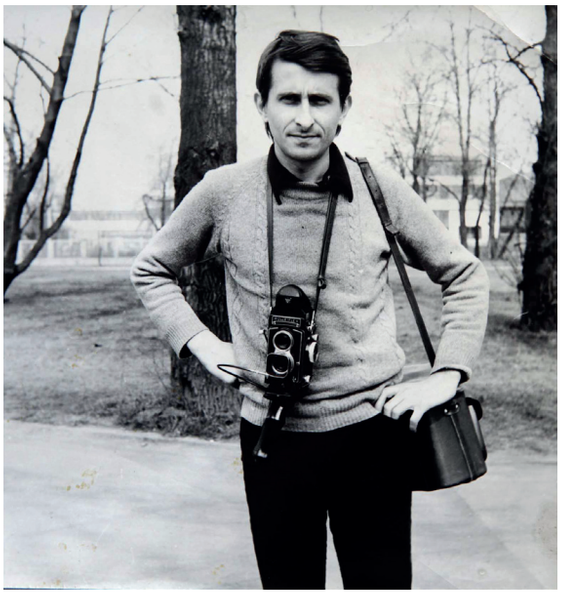

Bogdan Kułakowski (Dudi), 1973

Redakční fotoreportéři byli specifickou společenskou skupinou, která byla částí regionálního bohémského uměleckého světa. Setkávali se s malíři, grafiky a herci převážně v dodnes kultovní katovické kavárně Marchołt. Bylo velice přínosné s některými z nich v redakci *Dziennik Zachodni* pracovat.

Profesionální fotoreportéři, kteří v 60. a 90. letech publikovali ve dvou největších regionálních denících:

Dziennik Zachodni: 1957–1992 Józef Makal, 1974–1998 Jacek Tomeczek, 1972–1981 Władysław Morawski (Otek), Janusz Ciemiński, Marian Wesołowski.

Trybuna Robotnicza: 1960–1999 Zygmunt Wieczorek (Mały), 1975–1979 Bogdan Kułakowski (Dudi), 1960-1970 Stanisław Gadomski, 1964–1976 Józef Chojkowski, 1950

88 Vlastní rozhovor s Władysławem Morawským, Katovice, 17. ledna 2009.

Władysław Dziurzycki, 1954 Henryk Piecha, 1961 Włodzimierz Wawrzynkiewicz, 1978–1981 Ryszard D'Antoni, 1970 Bogdan Krasicki (Bulo), 1989–2004 Władysław Morawski (Otek).

Stojící zleva v horní řadě: Jacek Sykora – regionální tisk, Stanisław Szymański – volný fotograf, Zdzisław Kempa – *Wiadomości Zagłębia*, Józef Makal – *Dziennik Zachodni*, Wiesław Zieliński – *Panorama*, Stanisław Gadomski – „*Trybuna Robotnicza*". V druhé řadě zleva: Stanisław Jakubowski – CAF, Włodzimierz Wawrzynkiewicz – *Trybuna Robotnicza*, Kazimierz Seko – CAF, Józef Wróbel – *Panorama* nad ním Andrzej Sawa – volný fotograf.

„Z té doby se zachovala opravdová přátelství," říká Jacek Tomeczek. „Na začátku mého působení v deníku jsem se spolu s fotoreportéry z různých částí Polska zúčastnil školení novinových fotoreportérů. Díky tomu jsem získal mnoho kolegů u jiných titulů. Když jsem pak cestoval do vzdálenějších regionů, které jsem moc neznal, vždy jsem předem někomu zavolal a mohl tak počítat s pomocí kolegů. Stejně tak s ní mohli počítat oni, když navštívili Slezsko. Pro ně by bylo velmi problematické zařídit povolení pro návštěvu hlubinného dolu, ale já jsem se znal s ředitelem jedné šachty a mohl jsem to snadno zajistit. Projel jsem tehdy celé Polsko napříč i na délku."[89] Mnoho z nich již nežije nebo se odstěhovali do jiných částí Polska. S některými jsem se měl možnost setkat a právě na základě rozhovorů s nimi a vlastních poznatků vznikla tato práce. Myslím, že takové „čerpání přímo ze zdroje" nabízí čtenáři nejúplnější obraz práce pro tisk ve Slezsku za těch třicet let, od roku 1960 do roku 1990.

89 Vlastní rozhovor s Bogdanem Kułakowským. Katovice, 21. října 2008.

Zkušenostem z redakčního prostředí všech tehdejších fotoreportérů předcházela jejich fascinace médiem fotografie. Důvody pro ni byly různé, nejčastěji studium příbuzného oboru na střední škole nebo univerzitě. Ale všechny spojovalo jedno – potřeba zaznamenávat dění kolem sebe.

Mezi fotoreportéry byly v tehdejší době velmi oblíbené přezdívky, které si navzájem dávali. Vznikaly při různých komických situacích týkajících se dané osoby. Bogdana Kułakowského kolegové často oslovují „Dudi" podle ptáka Dunima oblíbeného v 70. letech, kterého nakreslil satirik a kreslíř Andrzej Dudziński. Pseudonym na Bogdana pasoval vzhledem k jeho vzhledu i charakteru, protože tento pták s hippie nedůtklivostí měl také zakřivený nos, podobný tomu Bogdanovu. Władysław Morawski byl nejčastěji oslovován „Otek", Bogdan Krasicki pak byl „Bulo" a Zygmunt Wieczorek zase „Mały".

Ryszard D'Antoni, fotoreportér deníku *Trybuna robotnicza*, na své začátky vzpomíná takto: *„Už v dětství jsem propadl fotografování. Během studia jsem vstoupil do strany a působil v organizaci Socialistického svazu polské mládeže*[90]*, při kterém jsem fotografoval pro studentskou fotografickou agenturu. Připravoval jsem pro ně měsíční fotografické zpravodajství pro všechna oddělení. Na konci studia jsem využil možnost pracovat na stáži v redakci deníku Dziennik Zachodni. Během této praxe jsem se seznámil s prací a lidmi v redakci. Později jsem již neměl s hledáním práce větší problémy. Po půl roce jsem přešel do redakce deníku Trybuna Robotnicza."*[91]

Již dříve bylo zmíněno, že pokud někdo chtěl fotografovat pro tisk, musel nalézt způsob, jak proniknout mezi redakční fotoreportéry. Pro Zygmunta Wieczorka se tak stalo díky seznámení se s tehdejšími fotoreportéry deníku *Trybuna Robotnicza* Henrykem Piechou a Władysławem Dziurzyckým. Po nějaké době, kdy se objevila potřeba někoho zaměstnat, se pánové rozhodli, že lepší bude přijmout jim známého Zygmunta Wieczorka než někoho úplně nového. Bogdan Kułakowski prošel výběrovým řízením, kterému však předcházela dobrá znalost prostředí a přímé konzultace jeho fotografií se známým varšavským fotoreportérem Janem Michlewským. Jacek Tomeczek znal Józefa Makala, který již v deníku *Dziennik Zachodni* pracoval a od kterého se dozvěděl o volném místě. Přihlásil se do konkurzu na post fotoreportéra, ve kterém neuspěl, ale nenechal se odradit a za rok byl přijat.

Někdy se lidé rozhodli nalézt uplatnění ve svém vytouženém oboru při zaměstnání v jiné profesi, např. Józef Makal pracoval jako geodet pro ředitelství železnice nebo Władysław Morawski pracoval jako dělník v chemické továrně v Tarnovské Hoře. Předtím, než Władysław Morawski začal pracovat jako fotoreportér, se třikrát hlásil na filmovou školu. Vždy to však byla právě spolupráce s tiskem, která se později rozvinula k práci na plný úvazek. Legitimace PZPR byla samozřejmě velmi užitečná při vyřizování různých záležitostí, ale pro získání místa v tisku nebyla nezbytností. Část fotoreportérů byla členy PZPR, ale některým se podařilo řadám PZPR vyhnout a přitom necítili žádnou zvláštní šikanu.

„Novinářská fotografie ve Slezsku byla v tehdejší době stejná jako Slezsko samotné. Slezsko bylo tehdy jednou dělnickou továrnou, nejdůležitější byla produkce oceli a těžba uhlí, všechno ostatní pak bylo svým způsobem těmto cílům podřízeno, spolu s fotografií, která měla sloužit

90 Vlastní rozhovor s Jackem Tomeczkem, Dąbrowa Górnicza, 10. ledna 2013.

91 Socjalistyczny Związek Studentów Polskich.

hlavně propagandě. Podstata propagandistického bludu o úspěchu byla založena na snaze přesvědčit lid, že život ve Slezsku je nejlepší a že opravdu stojí za to tvrdě pracovat a obětovat se. Základem všeho však bylo zneužívání lidské citlivosti.“[92]

Tehdejší novinářská fotografie v Polsku byla silně ovlivněna fotoreportáží zahraniční. Výstava „Lidská rodina“[93] Edwarda Steichena ovlivnila mnoha fotografům vnímání světa. V jejích stopách se objevovaly další výstavy, barevné týdeníky apod., všechno tohle nové dění mělo velký vliv. Bezmála všichni fotografové přiznávali, že v 60. letech byla hlavní inspirací tvorba autorů Henri Cartiera-Bressona a Roberta Capy, všichni ale zároveň pamatují na své učitele a osobnosti, kteří jim byli příkladem doma v Polsku. Pro Bogdana Kułakowského to byl Jan Michlewski z Varšavy (spolupracoval s agenturami CAF a Interpress), se kterým se ještě jako kluk věnoval horolezectví. Stanisława Gadomského inspirovala tvorba Edwarda Hartwiga a Zofie Rydet, kterou znal osobně. Vzorem mladého Władysława Morawského byly týdeníky *Świat* a *Itd.* „*Týdeník* Świat, *to bylo něco úplně jiného, šéfredaktor týdeníku měl zvláštní vliv ve vládních kruzích a využíval tak jistou volnost ve zpracování citlivějších témat. Pro stranu to byl takový bezpečnostní ventil politického napětí. Slyšel jsem, že jednou si vymysleli, že vyfotografují Bridget Bardot. Během jednoho dne se jim povedlo vyřídit všechny formality, pasy a letenky a další den ji již fotografovali, což bylo v tehdejší době nemyslitelné, byli jsme přece za železnou oponou.*“[94]

Polsko bylo asi nejméně totalitou poznamenanou zemí východního bloku, fotografové zde byli považováni za neškodné veselé umělce. Bylo to takové odvětví umění, ve kterém vláda přivírala oči nad některými projekty a výstavami, neboť je považovala za neškodné pro socialistický pokrok.

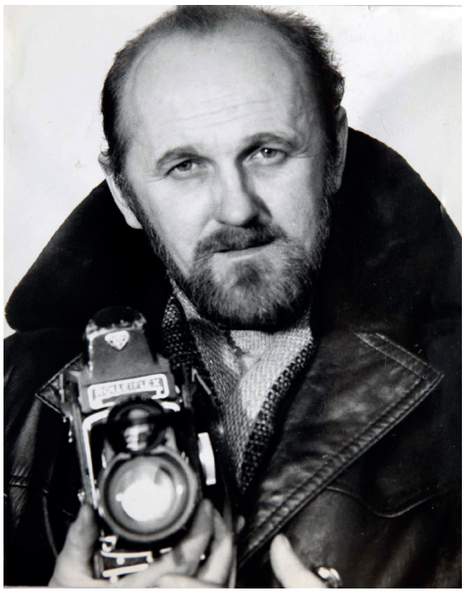

Józef Makal, 60. léta.

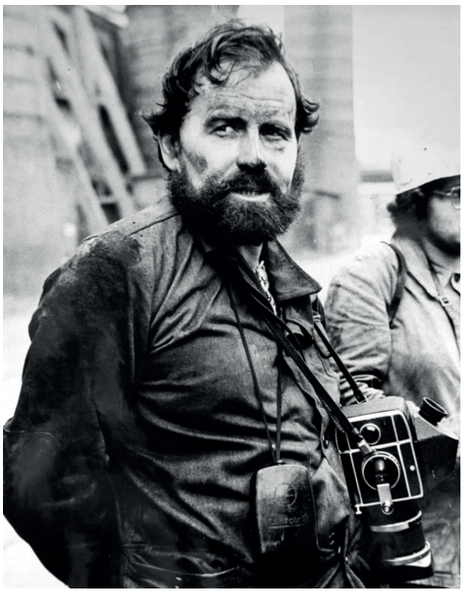

Stanisław Gadomski, 60. léta.

92 Vlastní rozhovor s Ryszardem D’Antoni, Katovice Szopienice, 9. ledna 2013.

93 Vlastní rozhovor s Jerzym Lewczyńským, Bytom, 6. ledna 2009.

94 The Family of a Man.

Pro mnoho lidí z tohoto prostředí byl rok 1981 a výjimečný stav přelomem, a to nejen politickým v měřítku celého Polska, ale především osobním. Bylo to období zkoušky, kdy se zjistilo, na koho je možné se v těžkých chvílích opravdu spolehnout. Po několika týdnech od vyhlášení výjimečného stavu začaly kádrové prověrky. Vznikly kádrové komise, které se skládaly ze zástupců z výboru strany, člena Bezpečnostního úřadu a vedoucího redakce nebo ředitele vydavatelství. Dohromady čtyř až pětičlenná skupina.

„Vcházeli jsme jednotlivě, usedli na židli před komisí a začalo vyptávání. Na všechny otázky jsem odpovídal nejkratší možnou formou – ano nebo ne. Na konci mi dali k podpisu tzv. lojálku. Když jsem ten papír dostal k podpisu, tak jsem odešel. Několik lidí podepsalo, ale byli i tací, co nepodepsali. Později se ukázalo, že podpis nebyl vůbec podmínkou k opětovnému přijetí zpět do práce. Byly také osoby, které se přizpůsobily, a přesto se ocitly mimo redakci, a byly i takové, které nepodepsaly, a pracovaly dál. Po těchto prověrkách jsem musel vrátit fotoaparáty a nabídli mi dvě práce – hlídač ve sběrně nebo na štěrkovně.“[95]

Tak na tyto časy vzpomíná Bogdan Kułakowski. Myslím, že fotoreportéři tuto zkoušku ze slušnosti, ať už s větší nebo menší újmou, úspěšně zvládli.

V bytě Bogdana Kułakowského probíhala sbírka a distribuce balíčků s potravinami pro osoby bez prostředků. Balíčky pocházely ze zahraničních darů a byly předávány církvi. I přesto, že téměř polovina tehdejších fotoreportérů přišla o práci, tak se jejich pomyslná komunita vnitřně nijak nerozdělila. Během rozhovorů si nikdo na nic nestěžoval a nikomu nic kvůli prověrkám nevyčítal. „*Prověřeným člověkem pro deník* Trybuna Ludowa *byl Zygmunt Wieczorek, který mohl fotografovat během výjimečného stavu, kdy všichni ostatní byli propuštění, ale to vůbec nesvědčí o tom, že byl zrovna na straně rudých. Někdo to prostě dělat musel. Tak by se to dalo říci nejlépe, že on pro ně byl člověkem viděným v nejméně špatném světle. Žena Bogdana Kułakowského se angažovala v hnutí Solidarita – proto odpadl, já jsem byl podezřelý kvůli svému původu, odpadám, Otek Morawski měl pořád problémy, protože příliš často říkal to, co si myslí – odpadl, Kraśiński měl krátce před důchodem a už mu na ničem nezáleželo – odpadl, no a zůstal jen Zygmunt, v podstatě bez námitek.*“[96] Komentuje rok 1981 Ryszard D'Antoni.

Vyprávění mých starších kolegů o této době, o velké umělecké bohémě, různých názorech, nápadech, které neustále vymýšleli, nebo cestách, kterých se zúčastnili, v nich vyvolává stesk po dávných časech. Tato nostalgie se samozřejmě netýká politického systému nebo společenské nespravedlnosti, ale mládí nebo fotografií, na které již dnes tito lidé nemají energii. Změnou prošel nejen systém, ale především sami lidé a jejich cíle.

Přestože technika prošla revolučními změnami (v 70. letech vyžadovalo zpracování snímků od vlastního fotografování po přípravu k tisku přinejmenším 30 minut, dnes okolo 30 vteřin), máme pocit, že času máme méně než naši starší kolegové.

3. 3. Cenzura a její vliv na způsob práce v tisku

„Život v totalitě svým způsobem vyžaduje určité přizpůsobení se situaci. Fotoreportéři pracující pro deníky, které podporovaly stranu, se také museli svým způsobem přizpůsobit, jinak by nemohli pracovat vůbec.“[97]

Cenzura byla dalším v tehdejším životě fotoreportéra velmi důležitým faktorem, se kterým nechtěl mít nikdo problémy. Nejasnost kontextu nebo mnohoznačnost záběru

95 Vlastní rozhovor s Jerzym Lewczyńským, Bytom, 6. ledna 2009.

96 Vlastní rozhovor s Bogdanem Kułakowským, Katovice, 10. ledna 2013.

97 Vlastní rozhovor s Ryszardem D'Antoni. Katovice Szopienice, 9. ledna 2013.

okamžitě takový snímek vyřazovaly a vedoucí redakce musel fotografa napomenout a ještě jeho tvorbu více kontrolovat.

Tento snímek nemohl být publikován ze zjevných cenzurních důvodů. Na fotografii je tehdejší první tajemník KC PZPR Władysław Gomółka s slezským tajemníkem strany Edwardem Gierkem. Foto: Władysław Morawski.

Dnes, při psaní této práce, je použití slova „cenzor“ jasné a srozumitelné, ale v socialistickém Polsku tento pojem neexistoval. V dokumentech a spisech lidí pracujících v těchto komisích bylo toto slovo zastoupeno slovem „rádce“. Jejich práce spočívala nejen v cenzurování novin a knih, ale i filmových scénářů, textů písní a divadelních představení.

Před předložením oficiální cenzuře procházely všechny snímky vlastními síty interní redakční cenzury. Vybraní redaktoři, zodpovědní za výběr témat a za grafické návrhy stránek, spolu s vedením redakcí (vedoucí redakce a jeho zástupci) procházeli každou ze stránek ještě předtím, než byly všechny poslány oficiální cenzuře.

Všeobecné přesvědčení, že ve fotografii pro noviny se vyzná každý a může ji snadno a rychle ocenit, a dokonce i kritizovat, přežívá bohužel dodnes. Pro cenzory bylo důležité vyřadit fotografie, na kterých představitelé vlády či strany nevypadali příliš dobře. Naprosto normální bylo retušování portrétů. Každá redakce měla ve svém archivu oficiální portréty všech členů vlády i strany a tyto snímky byla povinna umísťovat na stránkách periodik při nejrůznějších příležitostech.

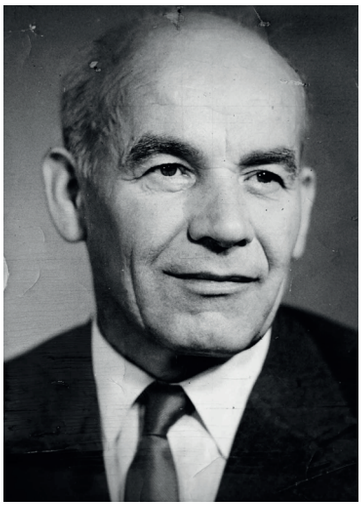

Komunikat Doradczego Komitetu Politycznego państw członków Układu Warszawskiego obradującego w Berlinie

Dziennik Zachodni

Nr 287 (8305) KATOWICE
Rok XXVI. Czwartek, 3. XII. 1970 r. Cena 50 gr

Zapowiedź publikacji dokumentów

Jutro „Dzień Górnika"

Członkowie kierownictw KW PZPR, Prezydium WRN oraz Ministerstwa Górnictwa i Energetyki na spotkaniu z młodymi górnikami

Żar młodych serc, trud młodych rąk ludowej Ojczyźnie

Centralna akademia z okazji „Dnia Górnika"

Serdecznie witany!
WŁADYSŁAW GOMUŁKA
przybył do Katowic

Oficiální portréty prvního tajemníka KC PZPR Władysława Gomółky. Foto: archiv *Dziennik Zachodni*.

Příklad snímku z oficiálních stranických oslav, jaké byly nejčastěji publikovány. 60. výročí Říjnové revoluce. Foto: Zygmunt Wieczorek.

Jen velmi zřídka se na fotografiích objevoval soukromý život veřejných osob. Takové fotografie pak musely působit spontánně, nemanipulovaně. Propaganda však stále neoblomně prosazovala především idealizované monumentální zobrazení vládních představitelů.

Činitelé z nejvyšších kruhů byli často lidé s nejrůznějšími nedokonalostmi, které bylo nutné zaretušovat, a fotoreportér dokumentující návštěvu takto postaveného člověka musel vědět, jakým způsobem má vytvořit propagandisticky správné záběry. Bylo to o to

těžší, že v 60. letech neumožňovala fotografická technika sériové snímky a každý fotograf měl limit tří filmových políček na každou fotografii určenou k publikaci.

K osobám ze 70. let, které bylo vůbec nejtěžší vyfotografovat, patřil první tajemník strany Edward Gierek. Velmi často se mračil a v klíčových okamžicích, jako předání vyznamenání nebo přestřihnutí pásky, zavíral oči. Přirozeně bylo naprosto nezbytné, aby nejdůležitější moment dané události byl v novinách, ale...

Fotoreportéři objevili způsob, jakým mohou ošetřit tyto nepříjemné situace, a to použitím obyčejné montáže. Měli připravené hotové Gierkovy fotografie různé velikosti a různých záběrů jeho hlavy. Když bylo třeba, vystřihoval fotograf velikostně odpovídající a ve správném úhlu natočený záběr hlavy, který přilepil na klíčový snímek. Redakční grafik pak ještě všechny nedokonalosti této montáže zaretušoval tužkou a fotografie byla připravena ke schválení. Fotoreportér si však musel na akci zapamatovat, ve kterých brýlích Gierka fotografoval (měl jen dvoje), aby mohl vybrat správný typ. V archivu Zygmunta Wieczorka se dochovaly originální fotografie před a po této úpravě jako příklady takových montáží.

K této praxi se však přiznávali všichni fotografové. Hrubý rastr tehdejšího tisku a také nepříliš dobrý papír, na kterém tehdy noviny vycházely, velmi úspěšně smazaly stopy, které by mohly montáž prozradit.

Občas se v tisku objevovaly také fotografie, na kterých byly nalepeny vedle sebe postavy, které se sice setkání zúčastnily, ale fotoreportérovi se nepodařilo je vedle sebe na jednom záběru zachytit. Takové falšování vyvolávalo odpor fotografů z prostředí Klubu novinářské fotografie, vedeným Kazimierzem Sekem, mnohaletým fotoreportérem agentury CAF. V novinářské fotografii je aranžování nebo manipulace obrazu nepřípustná. Novinářské snímky mají za úkol dokumentovat událost, a nikoli ji aranžovat nebo dramatizovat. Pokud jde o montáž, je to ještě více nevhodné. V tehdejší době však byl pro novinové vydavatele na prvním místě dobrý obraz socialistické vlasti, a tak pozadí vzniku obrazu nepodléhalo diskusi ani v nejmenším.

Stávalo se, že tehdejší vládnoucí představitelé měli své oblíbené fotografy, kteří si dávali zvlášť záležet na správném vzhledu „svých“ činitelů. Příkladem takovéhoto vztahu byla výjimečná důvěra mezi tehdejším krajským nejvyšším představitelem generálem Jerzym Ziętkem a fotoreportérem deníku *Trybuna Robotnicza* Zygmuntem Wieczorkem. Později se tato spolupráce proměnila v upřímnou náklonnost.

„Jak je pro takové případy obvyklé, všechno způsobila náhoda. Začalo to tak, že jsem mluvil slezským nářečím, a generál Ziętek považoval každého, kdo mluví ‚po našemu‘, za dobrého člověka. Jednou jsem s ním na nějakém fotografování takto prohodil pár slov a on si mě zapamatoval. Ten člověk byl velkou osobností, měl rád všechno pod kontrolou a chtěl mít vliv i na mnoho zdánlivě nepodstatných záležitostí. Znal se s mým tehdejším vedoucím redakce a po nějaké době jsem se dověděl, že generál si přeje, abych oficiální fotografické práce týkající se jeho osoby fotografoval já. V deníku Dziennik Zachodni si Ziętek vybral Władysława Morawského. Byla to pro mě velká pocta. Když jsem vybíral snímky pro tisk, vždy mi velmi záleželo na tom, jak generál vypadá. Po určité době již ochranka vedoucích představitelů mě a Morawského natolik znala a důvěřovala nám, že jsme bez diskusí nebo legitimování se měli větší volnost pohybu než ostatní reportéři z první linie. (...) Pamatuji si, že jednou přijela na šachtu Jan velmi významná delegace ze Sovětského svazu. Fotografovali jsme stejně jako obvykle, ale tehdy bylo nejdůležitější, aby na jedné hlavní fotografii pro deník byli všichni nejdůležitější hosté spolu s našimi úředníky. A takové snímky jsem pak přinesl do redakce. Další den jsem ke svému údivu zjistil, že na klíčovém snímku chybí generál Ziętek. Byl jsem si

Originální snímek.

Snímek po vložení usmívající se hlavy. Foto: Zygmunt Wieczorek

jist, že na mých záběrech předaných do tisku byli všichni. Ukázalo se, že v tiskárně byl generál podivnou náhodou vyretušován. Myslím si, že to byl prostě boj o moc různými metodami. (...) Pro mě a pro mnoho jiných lidí byl tehdy Ziętek prostě ‚svůj', byl velmi oblíbený jak pro svou angažovanost, tak pro přímočarost. Pamatuji si příhodu, která mě na začátku stála spoustu nervů, ale díky generálovu lidskému přístupu nakonec skončila dobře. Redakci i generálovi tehdy hodně záleželo na fotografické dokumentaci zazdění uhelného kamene

do základů domu kombatantů[98] v Lubliňci. V okolních lesích jsem si spletl cestu a nemohl jsem tam trefit. Opozdil jsem se a na místo jsem dorazil až o hodinu později. Zjistil jsem, že už je po všem a všichni jsou na oslavě. Na moji prosbu poručil Ziętek vykopat kámen ven a všem zúčastněným nařídil zahrát ještě jednou všechny úkony, které se odehrály před hodinou. *Vypadalo to neskutečně a v jistém smyslu absurdně, ale měl jsem to, co pro mě bylo nejdůležitější – snímky. (...) Pomáhal jsem také kolegům z jiných redakcí tím, že jsem využíval své vztahy se Ziętkem. Pamatuji si, že když jsem jej požádal o něco pro jiné osoby, tak se mě vždy zeptal: Je to pořádný člověk?* (...) *Navíc nesnášel, když byl oslovován soudruhu.*“[99]

Odlišnost deníků *Trybuna Robotnicza* a *Dziennik Zachodni* byla založena na různorodosti zpracovávaných témat souvisejících s propagací úspěchu dělnické třídy ve Slezsku. Jestliže byla v obou denících reportáž ze sjezdu strany, pak deník *Trybuna Robotnicza* otiskl z této události tři snímky a *Dziennik Zachodni* jen jeden. Díky tomu mohlo být více místa věnováno kulturně osvětové tematice. Velmi často byly publikovány fotoreportáže ze slavností a různých veselic. Fotoreportér Dzienniku Zachodni Józef Makal dokázal do novin prosadit svůj cyklus fotografií „Po prostu sympatyczna“ (Prostě sympatická) a od začátku 70. let stále stejným způsobem pravidelně publikoval portréty slezských dívek. Fotografie usmívajících se mladých lidí nebo téma nejlepších dělnických brigád byly v tehdejším tisku nejžádanější.

Portréty slezských dívek z cyklu „Prostě sympatická“. Foto: Józef Makal.

Mnoho fanoušků fotografie se v tehdejší době snažilo věnovat fotoreportáži. Jen pro některé se však stala profesí na celý život. Skoro ze dne na den se z obyčejných lidí stávaly osoby, které jako fotoreportéři měly vzácnou možnost pozorovat vládnoucí třídu a celý systém. Archivy redakcí byly tehdy zavaleny především snímky ze stranických sjezdů a konferencí. Deník *Trybuna Robotnicza* byl nejstraničtějším listem v Polsku. Přímo zde vznikla celá filozofie propagandy úspěchu. Pesimistické snímky nebyly vůbec publikovány. Někdy se specialisté na správný obraz propagandy dopouštěli přímo absurdních činů. Každý fotoreportér má alespoň jednu vzpomínku na nějakou kuriózní situaci.

Bogdan Kułakowski na některé vzpomíná takto: „*Pamatuji si na jednu situaci. Hutníci se bouřili, protože při práci u vysokých pecí v tom strašlivém horku nedostávali minerální*

98 Dům válečných veteránů.

99 Vlastní rozhovor s Zygmuntem Wieczorkem, Katovice, červen 2009.

vodu. Okamžitě nás poslali do hutí fotografovat. Na místě již čekala celá bedna minerálek čisté pracovní oblečení a hutníci, kteří s úsměvem na tváři a s pohledem upřeným na vysokou pec pili vodu tak dlouho, že jsem úplně zapomněl fotografovat. Vím, že jsem měl fotografovat ty strhané dělníky pracující v nelidských podmínkách, ale tehdy to bylo nemožné. (...) Velmi často jsem na šachtě fáral přímo s horníky a fotografoval je při práci, ale jen ty, kteří měli čistou tvář. Později jsem se dozvěděl, že tehdejší první náměstek PZPR soudruh Grudzień nesnášel, když se ukazovaly těžké pracovní podmínky. Byl toho názoru, že když je kombajn vybaven vodním skrápěním proti prachu, který vzniká při drcení uhlí, tak by se neměl ukazovat prachem oblepený horník, ale jen čistý, se svou prací spokojený mladý člověk. Při mých mnohých cestách do dolů mě doprovázelo několik lidí s mokrými ručníky, kteří před samotným fotografováním utírali horníkům tváře.“[100]

Tato slova můžeme doložit mnoha snímky, na které jsem narazil v archivu *Dzienniku Zachodni* (archiv obsahuje i sbírku deníků Trybuna Wyborcza a *Trybuna Śląska*). Ve velkém množství snímků s hutnickou tématikou se velice často objevovaly fotografie s minerální vodou. Měly symbolizovat, že za těžkých podmínek a vysokých teplot v hutích ještě není všechno úplně špatné, protože se podnik o své zaměstnance stará.

Foto: Józef Makal

Foto: Jacek Tomeczek

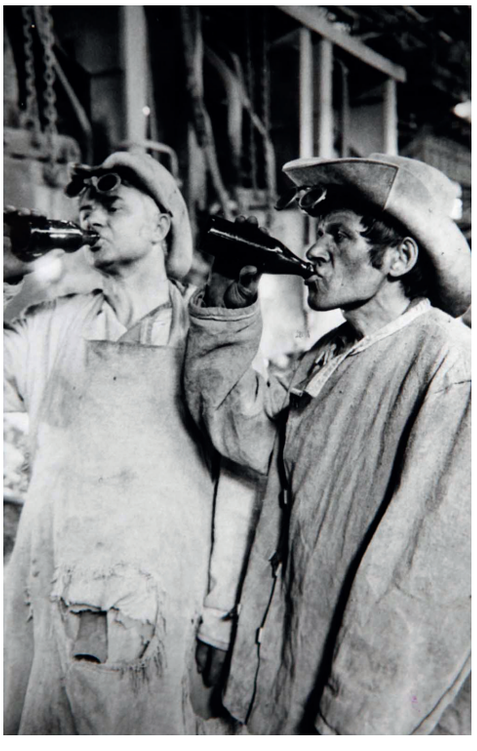

Foto: Zygmunt Wieczorek

Někdy říkáme, že fotografie obsahuje znamení nebo symbol, díky kterému fotograf vypráví o člověku tím, že v určitých situacích ukazuje jeho charakter. Takovým vodítkem, které fotoreportéři často používají, je gestikulace fotografované osoby. Fotograf výběrem správného okamžiku vzhledem ke kontextu celé situace může zachytit charakter

100 Dům válečných veteránů.

fotografované postavy. Gesta symbolizují agresivitu, domýšlivost, pýchu, nebo naopak úctu, starostlivost a lásku. Pro příjemnější vzezření soudruhů byly vybírány takové záběry, kde gesto vyvolávalo pozitivní dojem. V archivech se našlo jen velmi málo snímků, na kterých jsou představitelé zachycení jinak. Jednu takovou fotografii, představující vedoucí státní představitele – prvního tajemníka KC PZPR Władysława Gomułku a, jak se později ukázalo, i jeho nástupce Edwarda Gierka, mi ukázal fotoreportér deníku *Trybuna Robotnicza* Stanisław Gadomski. Právě kvůli Gierkovu gestu se tento snímek nemohl objevit v novinách. Autor fotografie si velmi dobře uvědomoval výpovědní hodnotu tohoto záběru a nechal vyrobit zvětšeninu. Tento záběr naprosto dokonale zobrazuje změny na nejvyšších místech stranického aparátu a způsob, jakým k těmto změnám došlo. V jistém smyslu bychom mohli říci, že je tato fotografie jakýmsi prorokem.

Zleva Władysław Gomułka a Edward Gierek. Foto: Stanisław Gadomski.

V 60. a 70. letech se v obou největších denících objevovaly pouze snímky s pozitivním vyzněním obsahu. Jen na satirických kresbách si autoři mohli dovolit drobné vtípky na obecně známé zlozvyky Poláků nebo absurdity z každodenního života.

Redakce deníku *Trybuna Robotnicza* vyslala v roce 1972 Stanisława Gadomského do Vídně a on na tuto reportáž vzpomíná takto: „*Dny Vídně, to byly takové oslavy výročí bitvy u Vídně, ve které hráli klíčovou roli také Poláci. Byl to cyklus oslav, uměleckých vystoupení a happeningů. Udělal jsem spoustu záběrů šťastných módně oblečených mladých lidí. Na mých fotografiích bylo vidět zábavné barevné západní město. U nás tehdy panovala ubíjející šedá realita, prázdné regály v obchodech a kilometrové fronty. (...) Po příjezdu jsem v redakci uslyšel, že snímky jsou samozřejmě velmi dobré, ale nebudou publikovány. Není možné ukazovat, že na západě, v tom hrozném kapitalismu, jsou lidé šťastní a obchody jsou plné zboží. Byla to moje jediná služební cesta za železnou oponu. Pak už jsme jezdili jen do zemí východního bloku. (...) Vzpomínám si také na kuriózní historku s příjezdem generála Zawadzkého do Katovic. Pozval si mě šéfredaktor a poradil mi, abych jel spolu s jinými reportéry na nádraží. Jak se později ukázalo, samotné fotografování bylo druhořadou událostí, protože hlavně šlo o to, abychom co nejvíce používali blesk, dokonce i kdybychom fotografování jen hráli. Generál měl velmi rád, když se o jeho příjezd zajímala média.*“[101]

Každý z fotoreportérů měl vymezený objem „roboty“, kterou musel zpracovat, jak fotoreportéři sami říkají – schémat, které se musely každoročně v tisku objevit. Vždy před svátkem svaté Barbory byly tématem šachty, o prázdninách cesty na dovolenou a tábory bylo v novinách plno pracovních oddílů splňujících normy a překračujících úkoly. Na rozsah své volné tvorby si fotograf Ryszard D'Antoni vzpomíná takto: „*Volná fotografie představovala celkem nepatrnou část práce a spočívala v tom, že jsem dostal na celý den auto i s řidičem a mohl jsem jet do terénu a fotografovat každodenní život lidí v okolí. To bylo asi na celé práci to nejzajímavější, protože neustálé fotografování pracujících horníků bylo pro mě dokonce i po technické stránce velmi nezáživnou činností. Protože však šlo o moji vášeň, tak jsem svou práci měl rád. Pokud jsem chtěl pracovat v novinách, musel jsem se omezit na určené schéma témat a s ročním rytmem vyrábět stále stejné slátaniny.*“ I když byl v 60. a 70. letech obsah publikovaný v novinách pro potřeby propagandy více nebo méně přibarvován, pak po vyhlášení výjimečného stavu nabraly tyto praktiky takové rozměry, že téměř všechno, co se v novinách objevilo, bylo možné zhruba nazvat lží.

8. června 1972 Fidel Castro v Katovicích. fot. Zygmunt Wieczorek

101 Vlastní rozhovor s Zygmuntem Wieczorkem, Katovice, červen 2009.

Docházelo pak k takovým situacím, že například v době vysílání televizních zpráv byly televizory vystavovány do oken s obrazovkami otočenými směrem na ulici. Na zdech se objevovaly nápisy vysmívající se stavu věcí a zodpovědní činitelé je rychle zamalovávali. Nejhanebnějším projevem propagandy tohoto období byl popis uklidnění stávky na dole Wujek, následného zatýkání a smrti horníků způsobem, který je ukazoval jako výtržníky a nepřátele státu. Dva dny poté, co oddíly ZOMO zabily jedenáct stávkujících horníků, se na první straně deníku *Trybuna Robotnicza* objevil článek, ve kterém redaktor napsal: *„...našli se mezi námi i takoví, kteří s plným vědomím zatoužili vyvolat střetnutí jen proto, aby tekla polská krev. Dějiny jim jistě jednou vynesou přísný a spravedlivý trest za buřičství, zatvrzelost, nezodpovědnost a nedostatek představivosti. Dobře skryti ve stínu, ještě stále věřící ve svoji beztrestnost, neváhají podněcovat k bratrovražedné válce. To jejich svědomí bude tížit nedávno prolitá polská krev. (...) Budoucnost Polska nelze provokacemi narušit. Socialismus nebude svržen, bude uchráněn proto, aby se mohl dále vyvíjet shodně s přáním národa. Ale provokace nás ještě může přijít draho...“*[102]

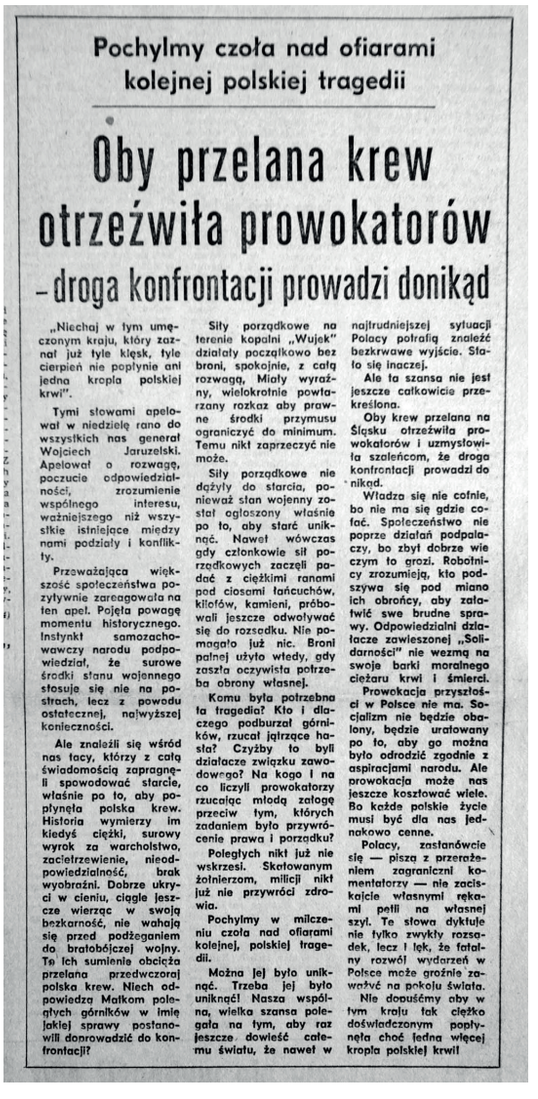

Pochylmy czoła nad ofiarami kolejnej polskiej tragedii

Oby przelana krew otrzeźwiła prowokatorów

– droga konfrontacji prowadzi donikąd

„Niechaj w tym umęczonym kraju, który zaznał już tyle klęsk, tyle cierpień nie popłynie ani jedna kropla polskiej krwi".

Tymi słowami apelował w niedzielę rano do wszystkich nas generał Wojciech Jaruzelski. Apelował o rozwagę, poczucie odpowiedzialności, zrozumienie wspólnego interesu, ważniejszego niż wszystkie istniejące między nami podziały i konflikty.

Przeważająca większość społeczeństwa pozytywnie zareagowała na ten apel. Pojęła powagę momentu historycznego. Instynkt samozachowawczy narodu podpowiedział, że surowe środki stanu wojennego stosuje się nie na postrach, lecz z powodu ostatecznej, najwyższej konieczności.

Ale znaleźli się wśród nas tacy, którzy z całą świadomością zapragnęli spowodować starcie, właśnie po to, aby popłynęła polska krew. Historia wymierzy im kiedyś ciężki, surowy wyrok za warcholstwo, zacietrzewienie, nieodpowiedzialność, brak wyobraźni. Dobrze ukryci w cieniu, ciągle jeszcze wierząc w swoją bezkarność, nie wahają się przed podżeganiem do bratobójczej wojny. Te ich sumienie obciąża przelana przedwczoraj polska krew. Niech odpowiedzą Matkom poległych górników w imię jakiej sprawy postanowili doprowadzić do konfrontacji?

Siły porządkowe na terenie kopalni „Wujek" działały początkowo bez broni, spokojnie, z całą rozwagą. Miały wyraźny, wielokrotnie powtarzany rozkaz aby prawne środki przymusu ograniczyć do minimum. Temu nikt zaprzeczyć nie może.

Siły porządkowe nie dążyły do starcia, ponieważ stan wojenny został ogłoszony właśnie po to, aby starć uniknąć. Nawet wówczas gdy członkowie sił porządkowych zaczęli padać z ciężkimi ranami pod ciosami łańcuchów, kilofów, kamieni, próbowali jeszcze odwoływać się do rozsądku. Nie pomagała już nic. Broni palnej użyto wtedy, gdy zaszła oczywista potrzeba obrony własnej.

Komu była potrzebna ta tragedia? Kto i dlaczego podburzał górników, rzucał jątrzące hasła? Czyżby to byli działacze związku zawodowego? Na kogo i na co liczyli prowokatorzy rzucając młodą załogę przeciw tym, których zadaniem była przywrócenie prawa i porządku?

Poległych nikt już nie wskrzesi. Skatowanym żołnierzom, milicji nikt już nie przywróci zdrowia.

Pochylmy w milczeniu czoła nad ofiarami kolejnej, polskiej tragedii.

Można jej było uniknąć. Trzeba jej było uniknąć! Nasza wspólna, wielka szansa polegała na tym, aby raz jeszcze dowieść całemu światu, że nawet w najtrudniejszej sytuacji Polacy potrafią znaleźć bezkrwawe wyjście. Stało się inaczej.

Ale ta szansa nie jest jeszcze całkowicie przekreślona.

Oby krew przelana na Śląsku otrzeźwiła prowokatorów i uzmysłowiła szaleńcom, że droga konfrontacji prowadzi do nikąd.

Władza się nie cofnie, bo nie ma się gdzie cofać. Społeczeństwo nie poprze działań podpalaczy, bo zbyt dobrze wie czym to grozi. Robotnicy zrozumieją, kto podszywa się pod miano ich obrońcy, aby załatwić swe brudne sprawy. Odpowiedzialni działacze zawieszonej „Solidarności" nie wezmą na swoje barki moralnego ciężaru krwi i śmierci.

Prowokacja przyszłości w Polsce nie ma. Socjalizm nie będzie obalony, będzie uratowany po to, aby go można było odrodzić zgodnie z aspiracjami narodu. Ale prowokacja może nas jeszcze kosztować wiele. Bo każde polskie życie musi być dla nas jednakowo cenne.

Polacy, zastanówcie się — piszą z przerażeniem zagraniczni komentatorzy — nie zacisnęli własnymi rękami pętli na własnej szyi. Te słowa dyktuje nie tylko zwykły rozsądek, lecz i lęk, że fatalny rozwój wydarzeń w Polsce może groźnie zaważyć na pokoju świata.

Nie dopuśćmy aby w tym kraju tak ciężko doświadczonym popłynęła choć jedna więcej kropla polskiej krwi!

Trybuna Robotnicza č. 252 z 18. prosince 1981, str. 1.

102 Trybuna Robotnicza, č.252 ze dne 18. prosince 1981, str 1.

Jacek Tomeczek měl to štěstí, že v novinách pracoval velmi dlouho – od první fáze socialismu, přes období uvolnění a výjimečného stavu, až do získání nezávislosti. Proto jsou velmi zajímavé jeho názory týkající se určité závislosti redakce nejdříve na lidové vládě a později, kdy již byl deník v soukromých rukách, na ekonomických mechanismech. Byl také svědkem situace, která o nových poměrech hodně vypovídá: „*Ani dnes nemáme naprostou svobodu. Jednou, už na začátku 90. let, přišel do redakce člověk, který nám sdělil, že na smetišti leží hromady vyhozených papírů z banky s osobními údaji. Zajel jsem se na to místo podívat a všechno jsem nafotografoval. Přivezl jsem fotky do redakce, oznámil jsem další téma a najednou slyším, že to v žádném případě nebudeme publikovat, protože si tato banka v deníku kupuje hodně reklamy a nikdo nemá zájem tuto spolupráci pokazit. Je to taková podnikatelská cenzura.*“[103]

Dnes, při vzpomínce na lidi a mechanismy z doby před 40 lety, se nemůžeme ubránit dojmu, že dnešní doba je z pohledu propagandy a kontroly velmi podobná. V socialistickém Polsku se tomu říkalo stranická cenzura, dnes bychom tyto mechanismy mohli nazvat obranou politických a ekonomických zájmů. V podstatě jde o to samé. Příkladů tohoto jednání je mnoho, mohla by na toto téma vzniknout i celá kniha, já však uvedu jen několik. Poté, co díky fotografiím vyšlo najevo opilství a podlé chování vojáků na misích v Iráku, zakázalo velitelství NATO fotografování „pro účely jiné než oficiální“. „*Činnost polské armády během současné třetí mise v Afghánistánu fotografuje, skupina reportérů ‚Combat Camera'. Jsou zodpovědní za vytváření fotografického materiálu prezentujícího činnost vojáků a pracovníků polské armády, ale je nepochybné, že ve skutečnosti fotografují nikoliv reportéři, ale vojáci podřízení velitelství ozbrojených sil. Každý snímek vytvořený skupinou Combat Camera je před svým zveřejněním autorizován – vysvětluje podplukovník Mirosław Ochyra – autorizaci pak provádím já.*”[104]

Podobná situace vznikne i v případě, kdybychom chtěli fotografovat v soukromých továrnách a korporacích. Vedení nám přidělí člověka, který fotografa doprovází a ukazuje, co může a co nemůže fotografovat. Stává se také, že před vstupem na území továrny musí fotograf podepsat dokument, kterým se zavazuje k předložení snímků k autorizaci nebo můžeme říci rovnou k cenzuře. Na tuto zkušenost upozorňuje Mariusz Forecki, autor knihy *V pracy* (V práci), věnované dokumentování práce v současných velkých korporacích. Tiskoví mluvčí vysvětlují pracovní metody používané ve firmách potřebou hlídání obchodního tajemství nebo ochranou osobních údajů a identity svých zaměstnanců. Stejně tak vlastně podplukovník Mirosław Ochyra brání zveřejnění snímků nepohodlných pro armádu, například civilních obětí, což vysvětluje jako „*starost o bezpečnost během vojenských operací v Afghánistánu*“[105]. Myslím, že rozsah cenzury fotografií je v porovnání s obdobím socialistického Polska do značné míry stejný, jen je cenzura více zastřena, skryta. Tuto skutečnost by měli více vnímat lidé, kteří nekriticky věří všem informacím z oficiálních médií, a také věří, že informace ve svobodné zemi nepodléhají žádným nátlakům a zájmům.

103 Vlastní rozhovor s Jackem Tomeczkem. Dąbrowa Górnicza, 10. ledna 2013

104 Ignacy Marecki, *Wojna na zdjęcia, zdjęcia na wojnie. Fotografia*, č.39/2012, str. 46.

105 Ignacy Marecki, *Wojna na zdjęcia, zdjęcia na wojnie. Fotografia,* č.39/2012, str. 46.

3.4. Hranice volnosti a volná tvorba. Potřeba uměleckého rozvoje v prostředí fotoreportérů.

Tak, jako různé zájmy přivedly fanoušky fotografie k profesionálnímu zaznamenávání každodenního života v regionu fotografickým přístrojem, tak i odlišné zájmy ovlivňovaly jejich osobní vývoj mimo redakce. Každý fotograf, který v 60. a 70. letech pracoval pro tisk, přispěl do dějin žurnalistické fotografie svým specifickým a neopakovatelným přínosem.

Byli to fotografové stejně úspěšní jako Józef Makal, který posílal své snímky do soutěží, v nichž získal mnohá ocenění: ocenění agentury TASS na výstavě Interpressfoto 66′ v Moskvě, bronzovou medaili na mezinárodní výstavě umělecké fotografie Homo 68′, grand prix v soutěži polské novinářské fotografie v roce 1969. V roce 1965 zařadilo britské nakladatelství Józefa Makala do knihy Photography Year Book mezi „*nejvýznamnější fotografy všech kontinentů*“[106] a dvakrát otisklo jeho fotografie. Díky němu mohly dokumenty ze života ve Slezsku vidět lidé například v Austrálii, Brazílii, na Novém Zélandu, v Japonsku, Spojených státech, Indii a Rakousku.

Určitý prostor pro získání zkušeností nabízely kontakty a spolupráce se spřátelenými novinovými redakcemi z jiných zemí východního bloku. Díky jedné takové spolupráci hostoval několik dní v redakci Dzienniku Zachodni Květoslav Kubala, fotoreportér z redakce deníku *Nová Svoboda* v československé Ostravě. Józef Makal měl pak naopak možnost dokumentovat život obyvatel za jižními hranicemi Polska. Výsledkem této výměny byla výstava fotografií obou fotoreportérů, prezentovaná po obou stranách hranice.

„*Byl jsem členem Sdružení katovických fotografů a toto členství mi umožnilo posílat snímky na výstavy a soutěže po celém světě. Pro mé snímky tak tehdy neplatila žádná železná opona, ale také jen díky tomu, že fotografie, které jsem se věnoval, měla pro tehdejší vládu a systém neškodný obsah. Na počátku 60. let vznikl Slezský klub novinářské fotografie. Od roku 1958 jsem byl členem Sdružení polských novinářů. V tehdejší době existovalo mnoho různých klubů sjednocujících novináře z různých oborů. Já jsem se například zapsal mj. i do Klubu námořních fotografů, díky čemuž jsem bez problému získal pas a vyrazil na plavbu.*“[107]

Květoslav Kubala a Józef Makal
na vernisáži jejich společné výstavy v Ostravě.

106 Ian James, Photography Year Book, Londýn, 1964.

107 Vlastní rozhovor s Józefem Makalem. Sosnowiec, 17. prosince 2012.

Jeden ze snímků z cyklu vystaveného mimo jiné i na výstavě World Press Photo. Katovice, 60. léta.
Foto: Józef Makal.

< Moskva,
60. léta.
0F1oto: Józef Makal.

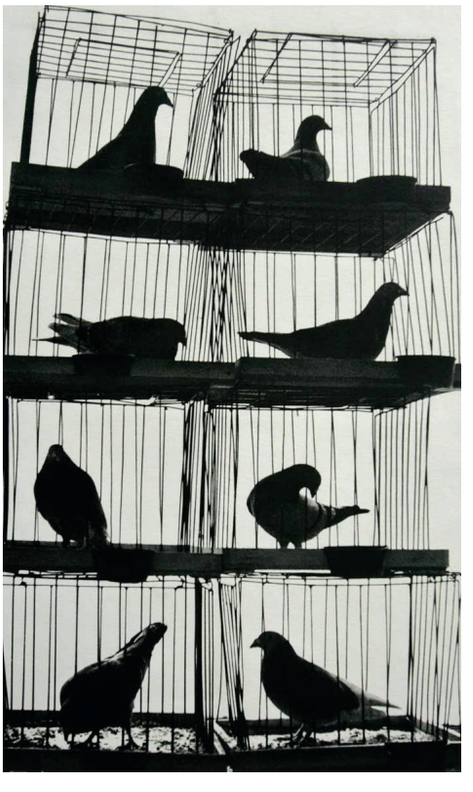

> Fotografie holubů Stanisława Gadomského byla nejčastěji odměňovaným a vystavovaným snímkem tohoto autora.

Stejně úspěšně jako Józef Makal si vedli jeho přátelé ze Slezského klubu novinářské fotografie. Stanisław Jakubowski získal v roce 1970 za svou reportáž „Wyrwani śmierci“ (Vyrváni ze spárů smrti) o katastrofě na dole Generał Zawadzki zlatou medaili na WPP. Až do roku 2008, kdy v této soutěži získal ocenění Rafał Milach, byl Jakubowski jediným fotoreportérem pocházejícím ze Slezska odměněným nejvýznamnějším světovým oceněním v kategorii reportáž.

Stanisław Gadomski se v 60. letech třikrát umístil na výstavě oceněných prací WPP. Zúčastnil se mnoha zahraničních výstav, mezi jinými v Haagu, Tokiu, Ostravě, Bukurešti, Londýně, Singapuru a Paříži. V červnu roku 1965 pro něj Úřad pro umělecké výstavy v Katovicích zorganizoval velkou individuální výstavu nazvanou „Spotkanie z Paryżem“ (Setkání s Paříží). Fotografie holubů od Stanisława Gadomského byla nejčastěji odměňovaným a publikovaným snímkem tohoto autora.

Snímek vystavený v rámci soutěže World Press Photo v roce 1982. Foto: Stanisław Gadomski.

Na svůj dosud největší úspěch, ocenění v soutěži WPP v roce 1979, vzpomíná Bogdan Kułakowski: „*Když jsem se vracel z jedné služební cesty, uviděl jsem, že kůň, který táhnul pohřební vůz ve smutečním průvodu, najednou klesl k zemi a zdechl. Měl jsem ve svém Rolleiflexu jen poslední dva snímky. Vyskočil jsem z auta a jedno z těchto dvou okének mi přineslo ocenění na World Press Photo. Ocitnout se v tomto prostředí elitních fotografů, to bylo něco.(...) Udělal jsem úplně jiný snímek než ty, které se objevovaly v našich novinách, a když jsem jej ukázal v redakci, nedovolili ho otisknout. Byl jednoduše řečeno politicky nevhodný. Po mém ocenění v soutěži se v novinách objevila poznámka o mém úspěchu, ale bez zmíněné fotografie. Později mě vedoucí redakce informoval, že je nemožné, aby se v deníku Trybuna Robotnicza bezdůvodně objevil záběr, na kterém je kříž a kněz. Ve stejném roce jsem ještě zvítězil v soutěžích Polské novinářské fotografie a Slezské novinářské fotografie.*“[108]

108 Vlastní rozhovor s Bogdanem Kułakowským, Katovice, říjen 2008.

Snímek oceněný v soutěži World Press Photo v roce 1978.
Foto: Bogdan Kułakowski.

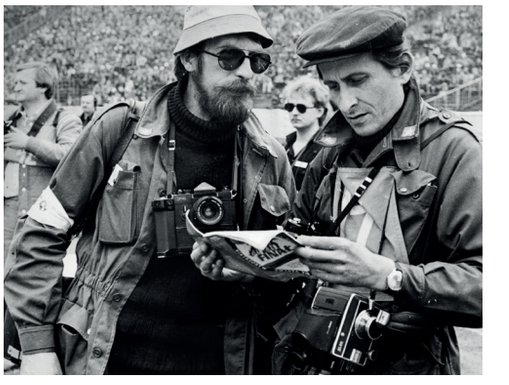

Zleva Władysław Morawski a Bogdan Kułakowski, polovina 70. let.

Kazimierz Seko, který získal mnohá ocenění na soutěžích v Polsku i v zahraničí, se stal členem Svazu polských uměleckých fotografů. Ostatní fotoreportéři se účastnili celé řady fotografických výstav, které byly tehdy organizovány, například u příležitosti dokončení stavby Katovicke huti nebo státních svátků. V tehdejších letech byl velmi aktivní Slezský klub novinářské fotografie, který sdružoval nejvýznamnější představitele fotožurnalistického řemesla ve Slezsku. Díky iniciativě klubu se každoročně konala soutěž i výstava Slezské novinářské fotografie, kromě toho měl klub ještě jednu významnou roli – řešil spory etické povahy, kterých tehdy nebylo málo. Členové klubu neměli stálou klubovnu, setkávali se v kavárně Marchołt, která existuje dodnes na ulici Warszawska v Katovicích. Mnoho let byl předsedou klubu charismatický Stanisław Seko, mnohaletý fotoreportér CAF. Všichni náruživě vzpomínají na tehdejší léta a zdůrazňují výjimečnou soudržnost prostředí fotožurnalistů, která se ani dříve, ani později již neopakovala.

Setkání ve Slezském klubu novinářské fotografie, kavárna Marchołt, Katovice, 70. léta.

V horní řadě zleva: Jerzy Mirski z deníku *Wieczór*, Andrzej Sawa – fotograf na volné noze, Czesław Zieliński z týdeníku *Panorama*, Włodzimierz Wawrzynkiewicz z deníku *Trybuna Robotnicza*; v dolní řadě zleva: Józef Wróbel z týdeníku *Panorama*, Stanisław Gadomski z deníku *Trybuna Robotnicza* a Kazimierz Seko z agentury CAF.

Kazimierz Seko, 70. léta

V tomto období vznikla ve Slezsku celá řada skvělých snímků, které vytvořili nejen dobří řemeslníci, ale i opravdoví umělci. Kreativní lidé svým fotografováním provokovali okolí ke kladení otázek. Pro ně nebyl obraz pouhým mechanickým záznamem nějaké události, který by mohl být otištěn na třetí stránce deníku. „*Na mých snímcích není nic estetického, ale nepovažuji to za nějakou vadu*," říká Władysław Morawski. „*Pro mě je na prvním místě obsah. Podle mého přesvědčení spočívá hodnota snímku v jeho historickém a dokumentárním významu. Kdysi jsem se zajímal o uměleckou fotografii a došel jsem k názoru, že je v ní více pozérství než pro mě důležitých hodnot. Později se objevila móda tzv. manifestů na různá témata. Ukázalo se však, že neprošly zkouškou času, byly módní pouze okamžik.*"[109]

Během posledních 10 let se několik známých neobvykle schopných a ambiciózních fotografů mladé generace přestěhovalo do Varšavy. Tento trend, představující pro region velkou ztrátu, však probíhá dále. Je to bohužel způsobeno ekonomickými podmínkami a nedostatkem práce v tomto oboru. Před několika lety nepřicházely takovéto myšlenky vůbec v úvahu. „*Nikdy jsem nepřemýšlel o cestě za prací do Varšavy, jak to dnes dělá většina fotoreportérů*," říká Józef Makal. „*Možností uplatnit se v oboru novinářské fotografie bylo ve Slezsku velmi mnoho. Měli jsme tu hodně deníků, Dziennik Zachodni, Trybuna Robotnicza, jedny z největších redakcí v zemi, k tomu ještě týdeník Panorama, který se navíc prodával i v zahraničí. Celou řadu lokálních nebo odborných titulů. Fotoreportér zaměstnaný na plný úvazek měl skvělé pracovní podmínky. Nikdo nijak zvlášť nekontroloval množství spotřebovaných filmů. Fotografoval jsem hodně a hodně jsem i publikoval. Měsíčně jsem spotřeboval asi 130 filmů, z nichž 30 bylo kinofilmů a 100 středního formátu 6×6. Průměrně 4 filmy denně, jak jsem si kdysi spočítal. Kdykoli jsem jel fotografovat něco důležitého, měl jsem v brašně fotoaparát na 6×6, v něm film na 12 snímků a musel jsem neustále přemýšlet, jak to naplánovat, abych na těch 12 snímků dostal všechno, co bylo důležité. Dnes mají fotoreportéři místo přístrojů kulomety.*"[110]

109 Vlastní rozhovor s Władysławem Morawským. Katovice, 17. ledna 2009.

110 Vlastní rozhovor s Józefem Makalem. Sosnowiec, 17. prosince 2012.

Výměna generací a pokus o změnu režimu

4.1. Mezi skutečností a falší. Absurdní svět PLR

„Ve fotografii 70. let dosáhl satirický tón zaznívající v popisu společnosti svého vrcholu. Pozitivní hodnoty byly hledány hlavně v tom, co oficiální propaganda považovala za marginální anebo nechtěné. Tím bylo například křesťanství, které i přes oficiální politiku ateizace společnosti zůstávalo stále živé. Když se v roce 1978 stal papežem Polák, získalo téma křesťanství velkou politickou výmluvnost, zvláště díky dokumentaci papežovy poutě po Polsku.“[111]

Druhá návštěva papeže Jana Pavla II. v Polsku, červen 1983. Foto: Władysław Morawski, Archiv *Dziennik Zachodni*.

Témata týkající se církve nebo oslav církevních svátků se v tisku v podstatě neobjevovala. Dokonce i přání k svátku narození Ježíše Krista byla v tisku psána tak, aby byl skutečný charakter a význam těchto svátků vynechán. Stranický aktiv jen popřál dělníkům a rolníkům příjemný odpočinek během nadcházejících volných dnů, aby pak mohli ještě usilovněji pracovat pro socialistickou vlast. Vedoucí deníkových redakcí velmi pečlivě hlídali, aby se do tisku nedostal jediný obrázek ani s tím nejmenším křížkem. Trnem v oku bylo množství věřících, kteří se objevovali na poutích nebo mystériích (na Kalvárii Zebřidovské se velikonočních mystérií každoročně účastnilo 100 tisíc lidí). Proto zvolení krakovského kardinála Karola Wojtyły jako nového papeže představovalo pro stranu obrovský problém. Událost doprovázel opravdový výbuch euforie, kterou nebylo možné v hromadných sdělovacích prostředcích úplně zamlčet. Nálady tehdy v Polsku panující výborně vystihovaly první stránky deníků. Následující den po volbách se v deníku *Trybuna Robotnicza* mezi mnoha dalšími informacemi jako „zvyšování produkce zvířecího masa“ nebo „formování socialistického postoje mladé generace“ objevila i zpráva o zvolení Karola Wojtyły dalším papežem. Bylo to suché prohlášení tiskového mluvčího vlády.

111 Adam Sobota, Polska fotografia XX. wieku, Priorytety fotografii polskiej w II. połowie XX. w. str. 12.

TRYBUNA ROBOTNICZA

PROLETARIUSZE WSZYSTKICH KRAJÓW, ŁĄCZCIE SIĘ!

Nr 237 (10.715) 17. X. 1978 r. WTOREK

6 stron CENA 1 zł

Nakład 380.543 egz.

KATOWICE ŚLĄSKO-DĄBROWSKA CZERWCOWA

DZIENNIK POLSKIEJ ZJEDNOCZONEJ PARTII ROBOTNICZEJ

Rozmowy ZSRR–Algieria

Na placu budowy kop. „Świerklany"

Wędrująca wieża szybowa

Wysokie odznaczenie zespołu „Sawęda"

Posiedzenie Rady Wojskowej państw Układu Warszawskiego

W 70 rocznicę urodzin prof. Mieczysława Kimmerowskiego

List gratulacyjny przewodniczącego Rady Państwa

Jesień na polach

Rolnicy zbierają drugi plon

II Dni Przyjaźni Młodzieży Polskiej i Czechosłowackiej

Złożenie wieńców pod pomnikami pamięci narodowej w Katowicach, Sosnowcu, Mysłowicach–Wesołej i Bielsku–Białej

Kardynał Karol Wojtyła nowym papieżem — Janem Pawłem II

Rozwój stosunków gospodarczych PRL–Węgry

Wypowiedź rzecznika prasowego rządu PRL dla włoskiej agencji ANSA

Międzypartyjna konferencja w Warszawie

Odpowiedzialne zadania środków masowego przekazu

W trosce o poprawę zaopatrzenia rynku

Kierunki zwiększania produkcji zwierzęcej

Ogólnopolska Sesja Naukowa

Kształtowanie socjalistycznych postaw młodego pokolenia

Wszechstronne kontakty wspólnoty socjalistycznej z krajami rozwijającymi się

Konferencja prasowa przewodniczącego delegacji RWPG na sesję Zgromadzenia Ogólnego NZ

Nagroda Nobla w dziedzinie ekonomii

Pamięci więźniów Pawiaka

Wystawa w OPT

Dokumenty zbrodni faszyzmu

Radziecki okręt z wizytą w Gdyni

Po zamachu stanu

Sprzeczne doniesienia z Jemenu Północnego

Rewaloryzacja marki zachodnioniemieckiej

Próba ustabilizowania sytuacji na giełdach światowych

Śródmieście Kairu zalane wodą

Polska alpinistka atakuje Mount Everest

Mgły utrudniają żeglugę na Odrze

Úvodní stránka deníku Trybuna Robotnicza z dne 17. října 1978.

Slezské deníky se ve své zdrženlivosti příliš nelišily. Zaručeně nejméně místa této události věnoval deník *Żołnierz Wolności* vycházející ve Varšavě, a samozřejmě bez fotografie. Týdeník *Polityka* umístil informaci na třetí stránku s lakonickým titulkem připomínajícím statistiku - „Kardinál Karol Wojtyła 264. papežem". Deník *Życie Częstochowy*, v nákladu srovnatelný s deníkem *Dziennik Zachodni* z Jasné Hory, této epochální události věnoval méně než 10 procent plochy první strany. I přesto, že redakce těchto deníků měly k dispozici kardinála Wojtyłu na mnoha nejrůznějších snímcích, ať už z poutí do Piekar Śląských nebo na Jasnou Horu, stejně všechny tituly kontrolované výborem PZPR publikovaly pouze prohlášení tiskového mluvčího vlády s identickým portrétním snímkem Karola Wojtyły ještě jako ustaraného kardinála s pokrčeným čelem.

V den zvolení se přesně v 18:18 hodin objevil bílý dým nad Sixtinskou kaplí a o hodinu později se na terase baziliky sv. Petra objevil nový papež. Za těchto okolností neměly deníky, které začínaly tisknout další vydání až kolem půlnoci, se získáním aktuálních fotografií zdravícího Jana Pavla II. žádný problém. Agenturní reportéři v této době používali tzv. „telefoto" – zařízení, které posílalo fotografie ve velmi dobré kvalitě přes telefonní linku, podobně jako dnešní fax. Nikdo se však neodvážil publikovat tento materiál jinak, než bylo nařízeno „shora". Naopak v tisku vydávaném církví, jako byly například týdeníky *Tygodnik Powszechny*, Tygodnik Katolików WTK nebo *Słowo powszechne*, provázela tuto událost jednoznačná exploze radosti. Nejen přední stránky, ale celá čísla byla věnovaná této události. V tomto období bylo možné skrze jednoduché sledování reakcí novinových titulů jasně odlišit nezávislé katolické tiskoviny od moře ostatního tisku podřízeného režimu. Dnes je činnost těchto křesťanských titulů často označována jako tzv. „bezpečnostní ventily", protože z pohledu strany měly společnosti poskytovat zdánlivý dojem, že lidé žijí ve svobodné zemi. Zdá se, že i přes všudypřítomné sledování a různé nátlaky byl tento tisk v tehdejším Polsku velmi důležitou výchovnou institucí, vedoucí k nezávislému myšlení a svobodě.

HABEMUS PAPAM
JOANNEM PAULUM II

KIERUNKI

TYGODNIK SPOŁECZNO KULTURALNY KATOLIKÓW NR 43 1166 WARSZAWA – KRAKÓW, 22. X. 1978 ROK XXIII CENA 3 ZŁ

KAROL KARDYNAŁ WOJTYŁA
ARCYBISKUP METROPOLITA KRAKOWSKI
WYBRANY NASTĘPCĄ ŚWIĘTEGO PIOTRA

HABEMUS PAPAM
IOANNEM PAULUM II

Kardynał Karol Wojtyła
Następcą Świętego Piotra

SŁOWO powszechne

Nr 236 (9854) PISMO CODZIENNE Wydanie A
Rok XXXII Warszawa, wtorek 17 października 1978 r. Cena 1 zł

O godzinie 18.45 dyrektor biura prasowego Stolicy świętej o. Romeo Panciroli ogłosił komunikat następującej treści:

„KAROL WOJTYŁA jest nowym Pasterzem Kościoła Powszechnego, Wikariuszem Chrystusa i Biskupem Rzymu, Następcą Księcia Apostołów, podstawą i fundamentem jedności całego Ludu Bożego.

W tych historycznych okolicznościach Kościół wyraża raz jeszcze całe swe bogactwo i swą niewyczerpaną żywotność, wyraniając osobistość wybitną, w której katolicy odnajdą się, przyjmując ją z entuzjazmem i wielką nadzieję. Życzymy nowo wybranemu Papieżowi w jego posłudze papieskiej, której stał się narzędziem, licznych darów Bożych dla Kościoła i ludzkości."

Biuro prasowe przypisywało również skuteczny życiorys pt. Nowy najwyższy kapłan Karol Wojtyła.

Ojciec św. Jan Paweł II udziela pierwszego błogosławieństwa Urbi et Orbi.

Jego Świątobliwość, Ojciec Święty, Jan Paweł II, Biskup Rzymski, namiestnik Pana Naszego Jezusa Chrystusa, Następca Księcia Apostołów, Najwyższy Kapłan Kościoła Katolickiego, Patriarcha Zachodu, Prymas Italii, Arcybiskup i Metropolita Rzymskiej Prowincji Kościelnej, Suwerenny Władca Państwa Watykańskiego ze

przedłuż

KAROL WOJTYŁA

Imię Polski na ustach Rzymian

(OD STAŁEGO KORESPONDENTA W RZYMIE)

Życiorys Ojca świętego Jana Pawła II zamieszczamy na stronie 2

Oświadczenie rzecznika rządu PRL

HABEMUS PAPAM

WIK
Nr 43
22.X.1978 r.
(1310)
Cena 3 zł

TYGODNIK KATOLIKÓW

PO RAZ PIERWSZY W HISTORII KOŚCIOŁA

POLSKI KARDYNAŁ PAPIEŻEM

OJCIEC ŚWIĘTY JAN PAWEŁ II

HABEMUS PAPAM!

TYGODNIK POWSZECHNY
KATOLICKIE PISMO SPOŁECZNO-KULTURALNE

DNIA 16 PAŹDZIERNIKA 1978
ARCYBISKUP – METROPOLITA KRAKOWSKI
KAROL KARDYNAŁ WOJTYŁA
WYBRANY ZOSTAŁ
PAPIEŻEM KOŚCIOŁA POWSZECHNEGO
I PRZYBRAŁ IMIĘ JANA PAWŁA II

ROK XXXII ● KRAKÓW, 22 PAŹDZIERNIKA 1978 ● NR 43 (1552) ● STRON 8 ● CENA 6.– ZŁ

JAN PAWEŁ II

PRZEMÓWIENIE PAPIEŻA JANA PAWŁA II DO WIERNYCH NA PLACU ŚW. PIOTRA W DNIU 16 X 1978

Jerzy Turowicz telefonuje z Rzymu

RADOŚĆ WIELKA

ŻYCIORYS JANA PAWŁA II

Katolické noviny.

ŻOŁNIERZ WOLNOŚCI
GAZETA CODZIENNA WOJSKA POLSKIEGO
Lepsze plony efektem gospodarności
Ambitne plany rozwoju wzajemnie korzystnej współpracy gospodarczej
Pracować wydajniej — ambicją załóg przemysłowych
Uznanie i wyróżnienia dla zasłużonych twórców i działaczy
Kardynał Karol Wojtyła nowym papieżem
Adaptacja „kosmicznych rekordzistów" do zbliżonych warunków ziemskich

KARDYNAŁ KAROL WOJTYŁA 264 PAPIEŻEM
WYKONAĆ PLAN
IWONA SŁEDZIŃSKA, TOMASZ JAWORSKI
POLITYKA 3

ŻYCIE CZĘSTOCHOWY
„Polkolor"
Platyna dla huty szkła
Kardynał Karol Wojtyła – następcą Jana Pawła I
Nowy papież przybrał imię Jana Pawła II
Dalsze zacieśnienie wzajemnych więzi
Rozpoczęły się Dni Przyjaźni Młodzieży Polski i CSRS
Spotkanie ludzi teatru w KW PZPR
Jabłonna IV W duchu Helsinek
Szansa zapobiegania cukrzycy
Prognoza pogody

ŻYCIE WARSZAWY
Kardynał Karol Wojtyła następcą Jana Pawła I
Nowy papież przybrał imię Jana Pawła II
„Polkolor" — coraz bliżej produkcji kineskopów kolorowych
Dziś 8 stron
Piotr Jaroszewicz przyjął ministra handlu zagranicznego NRL
Posiedzenie Rady Wojskowej ... Układu Warszawskiego
Chłodno i pochmurno
Depesza premiera SFRJ do prezesa Rady Ministrów PRL
Dalsze zacieśnienie wzajemnych więzi
Rozpoczęły się Dni Przyjaźni Młodzieży Polski i CSRS
Wyższe odznaczenie dla „Gawędy"
List gratulacyjny Henryka Jabłońskiego
Nowa polska ekspedycja na Antarktykę
„Mazowsze" koncertuje w RFN
Wysoki spadek kursu dolara wobec jena

Oficiální média podřízená KC PZPR.

V dobách hlubokého socialismu byl fotograf legitimující se novinářským průkazem deníku *Trybuna Robotnicza*, stejně jako představitel stranického orgánu, zvlášť považovanou osobou. Na tehdejší časy vzpomíná Bogdan Kułakowski: *„Když jsem přijížděl do nějaké fabriky, byl to pro ně svátek. Avšak na druhou stranu jsem do redakce nemohl přivézt fotografie s kostelem v pozadí. Byli na to výjimečně citliví.“*[112]

Fotografové, kteří svým objektivem sledovali každodenní život v regionu, si byli dobře vědomi toho, co od nich tehdejší vláda a propaganda očekává. To je důvodem, proč v tomto období jen zřídka vznikaly snímky ukazující skutečný sociální aspekt života průměrného občana. Novinářské prostředí, a tím pádem i samotní fotoreportéři byli pod neustálou kontrolou bezpečnostního aparátu. Tehdy pracovali v redakcích lidé, jejichž úkolem bylo pozorovat prostředí a přinášet informace o všech projevech nedostatku loajality vůči socialistické vládě. Nemůžeme však říci, že by se fotoreportéři nepokoušeli o aktivity, které při pokusu o zveřejnění byly již od začátku odsouzené k neúspěchu. Władysław Morawski byl asi nejvíce nezvladatelným a nepokorným fotografem pracujícím ve slezských redakcích. V tehdejší době fotografoval i pro tisk, ale věnoval se i jiným, nevyžádaným tématům, někdy dokonce riskoval, že se díky svým záběrům stane „podezřelou a nespolehlivou osobou“.

„Vždy mě zajímala taková témata, ze kterých jsem mohl vytěžit něco více než jen mechanický záznam události, třeba nějakou metaforu nebo dvojznačnost. Proto jsem také v roce 1966 při přípravě na přijímací zkoušky na Filmovou školu v Lodži odjel do Jasné Hory, abych tam fotografoval oslavy 3. května[113]*. V 60. a 70. letech nikdo nikomu nezakazoval chodit, hledat, poznávat. Zásadní rozdíl však je, když vás fotografie živí a nefotíte jen ze zájmu.“*[114]

Typický postup při schvalování témat popisuje situace z roku 1970. V dole Generał Zawadzki tehdy došlo k výbuchu a následnému závalu, který uvěznil v podzemí několik horníků. Nebylo jisté, jestli jsou ještě naživu. Po několika dnech se je podařilo zachránit a všechny noviny se rozepsaly o velkém úspěchu záchranářských jednotek a celá událost se tak propagandisticky prezentovala jako jednoznačný úspěch. I dříve docházelo k podobným nehodám, ale jelikož se horníky nepodařilo zachránit, byla celá událost zamlčena. Propagandistický aparát přísně střežil, aby na zázrak socialistického hospodářství nepadl ani nejmenší stín. Úspěch při záchraně horníků umožnil bohatě publikovat obrazový materiál ze záchranné akce na dole Generał Zawadzki, za který Stanisław Jakubowski získal zlatou medaili na World Press Photo v roce 1970.

Podobnou situaci zažil Józef Makal v Żywieckých Beskydách. *„Je to můj nejtragičtější snímek. Když jsme během povodní pluli v obojživelném vozidle k jednomu hospodářství, začali na nás lidé, kteří nás uviděli, mávat a křičet. Zvednul jsem fotoaparát a vyfotografoval je, vzápětí však vozidlo narazilo do sloupu vysokého napětí a převrátilo ho. Žena, která stála ve vodě, byla zasažena proudem a zemřela. Tento snímek nebyl publikován, protože vlevo v záběru byl vidět velký kříž, ale já jsem ho přece jen poslal na výstavu světové fotografie do Sovětského svazu. Získal jsem za ni ocenění a až pak se odvážili ji u nás v novinách otisknout.“*[115]

---

112 Vlastní rozhovor s Bogdanem Kulakowski. Katovice, 21. října 2008.

113 3. květen – Den ústavy, polský národní svátek.

114 Rozhovor s Władysławem Morawským, Katovice, 17.ledna 2008.

115 Vlastní rozhovor s Józefem Makalem. Sosnowiec, 3. března 2010.

Povodeň v oblasti
Żywieckých Beskyd v roce 1967 roku.
Foto: Józef Makal.

Pokusy ukázat Polsko jinak, než nařizoval ústřední výbor, byly ve Slezsku spíše ojedinělé. Můžeme to vysvětlit potřebou fotografů vydělat si na své živobytí oficiálně použitelnými fotografiemi, které přinášely zisk pouze v případě, pokud se je autorovi podařilo publikovat.

Od představ diktovaných stranou byly osvobozeny snímky prezentované na výstavách členů Svazu polských uměleckých fotografů. Autoři samozřejmě museli často vyhovět tehdejší vládě a organizovat výstavy o stavbě Huti Katovice (největší v zemi) nebo vydávat publikace o hornictví. Mezi těmito „objednanými" akcemi však oživovali svůj vlastní pohled na svět ve svých osobních projektech. Na takové snímky můžeme narazit při zkoumání archivu ZPAF. Můžeme tam vidět fotografie Zofie Rydet z cyklu „Zapis socjologiczny" (Sociologický záznam), zachycující atmosféru rodinného života a pohled do interiéru vlastního bytu, nebo práce Stanisława Michałského, který od 60. let pronikal do romského prostředí ve Slezsku. V archivu jsou také skvělé průmyslové krajiny Edwarda Poloczka, Andrzeje Koniakowského nebo Seweryna Błochowicze. Od konce 60. let rozvíjí koncepci „fotografické archeologie" Jerzy Lewczyński - zaměřuje se na objevování, zkoumání a komentování událostí fotograficky zachycených v minulosti.

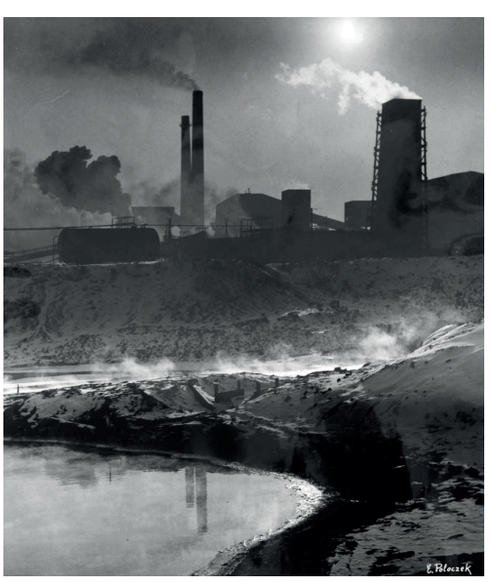

Foto: Edward Poloczek.

Právě fotografové působící ve Svazu polských uměleckých fotografů mohli fotografovat smogem zahalené a zdevastované krajiny a hájit se přitom uměleckým záměrem. Na větší toleranci a na zásadnější ústupky museli fotoreportéři počkat až na vznik Solidarity v srpnu roku 1980. Lidé ve vedení redakcí dobře věděli, o jak klíčová témata se jednalo. Fotoreportéři i novináři se věnovali tématům, jako byly stávky nebo založení prvního nezávislého odborového hnutí Solidarita, ale na stránkách tisku jim bylo dáno minimum prostoru. Pokud se na toto téma nějaké snímky objevily, pak spíše sporadicky.

Ve stejné době na sebe upoutaly pozornost fotoreportáže v týdeníku *Panorama*, kde se skupina fotoreportérů zabývala tématy, které dosud neměly šanci na zveřejnění. O tragickém tématu dětí smrtelně nemocných na rakovinu vyprávěl soubor „Dzieci czarnego nieba"[116] (Děti černého nebe). Autor příčinu problémů vidí ve špatných životních podmínkách způsobených nahromaděním vlivů těžkého průmyslu v Horním Slezsku.

Fotoreportáž věnovaná dětem s rakovinou. Foto: Bogdan Kułakowski.

Další reportáží byl soubor „Trzy metry na głowę"[117] (Tři metry na hlavu), který vypráví příběh vícegenerační rodiny žijící v jednom bytě. Podobné téma dosud nebylo vůbec zpracováváno, i když nedostatek bytů se tehdy týkal prakticky všech lidí, kteří se chtěli odtrhnout od rodiny. Zveřejnění takového cyklu bylo tedy odvážné a novátorské. Fotografie

116 Bogdan Kułakowski (fotografie), Zbigniew Piksa (text), Dzieci czarnego nieba (Děti černého nebe) *Panorama*, 1981.

117 Bogdan Kułakowski (fotografie), Andrzej Niedoba (text) Trzy metry na głowę (Tři metry na hlavu), *Panorama*, 1981.

v podstatě vypovídaly o nedostatcích socialistického hospodaření, které lidem slibovalo veškerý blahobyt. Tyto, ale i mnoho jiných reportáží Bogdana Kułakowského bylo v okamžiku vyhlášení výjimečného stavu důvodem k jeho propuštění.

Snímek z cyklu „Tři metry na hlavu". Foto: Bogdan Kułakowski.

Po zrušení výjimečného stavu se všechno vrátilo zase zpět. Znovu se publikovalo pouze to, co splňovalo kritéria „vhodných fotografií".

Z oficiální návštěvy hlavy státu se samozřejmě očekávaly právě takové fotografie. Jak už to však s fotoreportéry bývá, jakmile zjistí možnost udělat něco navíc, vždy se jí snaží využít. Taková situace nastala, když u příležitosti svátku svaté Barbory navštívil Slezsko generál Wojciech Jaruzelski. Jacek Tomeczek, který tuto návštěvu pro Dziennik Zachodni fotografoval, vzpomíná: „Bylo to krátce po velkém důlním neštěstí. Několik horníků tehdy leželo v nemocnici. Generál Jaruzelski se toho rozhodl využít a v rámci oficiální návštěvy zašel i do nemocnice zraněné horníky navštívit. Kromě oficiálního vládního fotografa Grzegorze Rogińského tam nebyl nikdo jiný vpuštěn. Znal jsem se s Grzegorzem velmi dobře a požádal jsem jej, aby vzal můj fotoaparát a udělal pro mě několik snímků. Když jsem se pak s těmi unikátními snímky nadšeně vrátil do redakce, okamžitě mě vrátili zpět na zem. Především mě poučili, že pokud nám bezpečnostní služba nedovolila na toto místo vstoupit, pak se nemůže v tisku objevit tento ‚neoficiální' snímek. Výsledek byl takový, že místo ‚lidského' snímku generála Jaruzelského mezi zraněnými horníky se v novinách objevil oficiální portrét generála v pozoru na slavnostní přehlídce. Za svou horlivost jsem byl ještě trestán, vystupovat z řady se prostě nevyplácelo. Práce vedoucích redakce se tehdy řídila klíčovým heslem ‚nevyčnívat'."[118]

Redakční fotoreportéři v 60. a 70. letech prezentují Polsko pravdivě, občas sentimentálně, ale jde o dokument, o kterém můžeme říci, že prošel zkouškou času. Až dosud snímky propagující socialistický blahobyt a zachycující zkreslený obraz tehdejších let vyvolávaly spíše posměch. Je otázkou, zda bude hodnota těchto fotografií v budoucnu plně doceněna jako dokument doby, ve které musela žít polovina Evropy 20. století. Fotoreportéři tehdejší doby, stejně jako jiní umělci, chtějí, aby byla jejich mnohaletá práce uchována pro příští generace.

118 Vlastní rozhovor s Jackem Tomeczkem. Dąbrowa Górnicza, 10. ledna 2013.

4.2. Společenské hnutí Solidarita ve Slezsku a jeho fotografie.

Okolo právě založeného hnutí Solidarita vykrystalizovala také skupina fotoreportérů, která obětavě dokumentovala počátek změny režimu v Polsku.

K nejznámějším fotografům zachycujícím politické změny a nezávislé hnutí v Polsku patřili Leszek Biernacki, Erazm Ciołek, Stanisław Markowski, Wojciech Milewski, Bogusław Nieznalski, Chris Niedenthal a Janusz Rydzewski. To jsou autoři všeobecně známých fotografií – ikon boje za svobodu a změnu režimu. Hlavně díky nim dnes můžeme poznat svět lidí, kteří v dobách socialismu bojovali za svobodu. Snímky každého z těchto výjimečných fotografů by mohly být tématem samostatné knihy, bohužel se však tito autoři soustředili pouze na události v Gdaňsku a Varšavě. Z období vzniku Solidarity sice i v Horním Slezsku vzniklo mnoho zajímavých snímků, ale žádný z nich se jako symbol tehdejších událostí do podvědomí veřejnosti nedostal.

Pokud zmiňujeme fotoreportáž z počátku 80. let, nesmíme zapomenout na činnost Andrzeje Baturo, který v listopadu roku 1980 v Bílsko-Bělé zorganizoval První přehled polské sociologické fotografie. Na této výstavě bylo prezentováno 8 samostatných výstav, z nichž byly na stránkách tisku uveřejněny pouze některé. Souviselo to se zásahem cenzury, která chtěla zamezit ukazování negativních projevů ze života socialistického Polska. Tato výstava byla největší fotografickou expozicí v poválečném Polsku, která se v tak širokém rozsahu věnovala sociální fotografii. Týden po svém zahájení však byla cenzurou uzavřena, především kvůli souboru zachycujícím události ze srpna 1968.

Výstava byla důkazem vývoje směrem k „sociální fotografii" namířené proti oficiální propagandě. Tento trend se v Polsku rozvíjel od poloviny 70. a 80. let hlavně díky aktivním mladým fotoreportérům. Prostředí slezských fotoreportérů, jak sami zdůrazňují, působilo v mezích povolených propagandou. Dne 2. března 1979 se u katovického soudu odehrálo líčení s opozičním aktivistou Kazimierzem Świtońem, který byl obviněn z napadení čtyř policistů. Na Świtońovu obranu se v zemi sjednotila celá tehdejší opozice. Byly roznášeny letáky a nezávislé tiskoviny, objevovaly se nápisy na zdech. Do Katovic přijelo mnoho známých aktivistů. Bohužel však k této události nelze najít jedinou fotografii.

V roce 1979 došlo k další velmi výjimečné události – byl odstraněn starý památeční kříž u cesty v Tychách. Na doporučení tehdejšího stranického výboru bylo rozhodnuto o jeho likvidaci, protože se v jeho blízkosti měla objevit čestná tribuna pro oficiální představitele a hosty prvomájového průvodu. Místní občané to však vnímali jako znesvěcení symbolu víry a na obranu kříže svolali několikatisícové shromáždění. Vláda musela ustoupit a kříž nakonec i zrestaurovat. Ani z tohoto a z mnoha jiných projevů společenského odporu se nedochovaly žádné fotografie. Nejpravděpodobněji žádné ani nevznikly. Fotoreportéři největších regionálních deníků, čili deníků *Trybuna Robotnicza* a *Dziennik Zachodni*, byli sice pro svou práci skvěle připravení a vybavení nejlepší technikou, ale jen zřídka se věnovali tématům, které jim vedoucí redakcí neurčili. Tuto skutečnost potvrzuje Bogdan Kułakowski, tehdejší fotoreportér deníku *Trybuna Robotnicza*. *„Tato mentální propast se naplno projevila při události, která se odehrála před dolem Sosnowiec, kde došlo k provokaci. V okamžiku, kdy odcházeli horníci ze změny, hodili mezi ně příslušníci bezpečnostních služeb ampulky se slzným plynem. Jakmile jsme se to dozvěděli, sešla se v kanceláři celá exekutiva redakční stranické organizace a s vedoucím redakce se radili, jestli tam reportéry pro materiál poslat, nebo to raději nedělat. Ještě během této porady přijel do redakce s již hotovými snímky Marek Dworaczyk (mladý fotograf na volné noze, který spolupracoval s tiskem). Zachoval se tak, jak by se měl v této situaci zachovat pravý fotoreportér, ale my jsme v té době seděli*

v jídelně a čekali na pokyny. Mentálně starší generace fotoreportérů musela teprve ‚dospět' k existenci v nové realitě."[119]

Ve Slezském vojvodství měl tisk velikou moc, pracovalo pro něj mnoho velmi dobrých redaktorů a odměňovaných reportérů, ale pouze Michał Smolorz (začínající redaktor regionální televize) se v okamžiku vypuknutí srpnových stávek v loděnicích v roce 1980 sbalil a odjel tam pracovat. Tou dobou byl v loděnici jediným slezským novinářem. Nikdo ho tam neposlal, odjel tam na vlastní náklady a na vlastní riziko. Po srpnových událostech v gdaňské loděnici propukla v celé zemi vlna stávek. Ve Slezsku byla největší akce tohoto druhu stávka na dole Manifest Lipcowy v Jastrzębie-Zdróji, kde stávkovalo přes 10 000 horníků. Jak již bylo zmíněno dříve, asi nejkreativnějším slezským fotoreportérem byl Władysław Morawski, a byl to právě on, kdo pro deník *Trybuna Robotnicza* dokumentoval stávky. V deníku *Dziennik Zachodni* se z těchto událostí objevily dva snímky od Józefa Żaka, fotografa z Jastrzębie-Zdróje. Hlavně díky snímkům Józefa Żaka a fotoreportéra CAF Stanisława Jakubowského si můžeme udělat obrázek o tehdejších událostech.

„Vzpomínám si, jak na setkání po měsíci opět přijel Lech Wałęsa. Byl jsem blízko a udělal jsem několik dobrých snímků," říká Jacek Tomeczek. *„Wałęsa však na mém snímku byl příliš blízko vzhledem k tehdejším pravidlům politické korektnosti. Byl to v podstatě portrét. V novinách se proto objevil jen celkový záběr na náměstí s demonstrujícími horníky. Všechny osoby na fotografii byly prakticky nerozeznatelné. Byl to takový anonymní dav. Byl jsem v Jastrzębie-Zdróji na demonstracích i v roce 1988. Šlo o přelomový okamžik, poslední etapu před jednáním u kulatého stolu, škoda, že už z toho období nemám žádné negativy.*"[120]

Důl „Manifest Lipcowy" v Jastrzębie-Zdróji v roce 1980. Foto: Jacek Tomeczek.

119 Vlastní rozhovor s Bogdanem Kułakowským. Katovice, 10. ledna 2013.

120 Vlastní rozhovor s Jackem Tomeczkem, Dąbrowa Górnicza, 10. ledna 2013.

Władysław Morawski nepromarnil jedinou příležitost, aby mohl vznikající hnutí Solidarita fotografovat. I když byl oficiálně pracovníkem propagandistické hlásné trouby PZPR, čili deníku *Trybuna Robotnicza*, nijak mu to nebránilo se angažovat v dokumentaci, jak se později ukázalo i historických událostí. Na otázku týkající se možnosti fotografování stávky a Lecha Wałęsy v Gdaňské loděnici odpověděl: „*To bylo bez šance. Musel bych mít někoho, kdo by mě tam provedl. Stávkující dělníci se báli provokace a byli v obklíčení ubeků*[121]*. Ze Slezska se to povedlo pouze jednomu novináři Michałowi Smolorzowi, který tam měl známého kněze. Ve Slezsku se začalo dít to samé, co v Jastrzębie-Zdroji, ale tady jsem už byl na místě od samého začátku. Fotografoval jsem stávku, podepsání dohody. Když jsme odjížděli z redakce fotografovat, moc jsme nevěděli, co se tam děje. Během cesty jsem byl plný očekávání, všechno však skončilo, jakmile jsme zjistili, že se musíme cestou zastavit na výboru strany pro pověření. Nešlo to jinak, po celou dobu jsme byli novináři deníku Trybuna Robotnicza – orgánu KC PZPR. Na výboru předseda strany určil, že dovnitř podniku nepůjdeme. Měli jsme jet do města a vytvořit reportáž o tom, že se v Jastrzębie-Zdróji nic takového neděje a že se lidé věnují svým obvyklým věcem. Přijeli jsme k bráně, kde právě natáčela švédská televize a s nimi jsem se dostal za bránu závodu. Horníci měli radost ze zájmu médií, ale báli se provokace. Stávkující na sebe vzali zodpovědnost za celý podnik. Když jsem snímky ze stávky donesl do redakce, ukázalo se, že tyto fotografie není možné publikovat. Každá informace, která tehdy mohla informovat o skutečné situaci dělníků nebo situaci v zemi, byla podávána tak, aby ve skutečnosti dezinformovala.*“[122] Dnes, při výročních oslavách nebo v publikacích, používá slezské oddělení hnutí Solidarita ve městě Dąbrowa Górnicza právě Morawského fotografie. Jde většinou o snímky, které kvůli cenzuře nemohly být před rokem 1989 publikovány.

Pochod za svobodu, Katovice 25. května 1981. Foto: Ryszard D'Antoni.

121 jednotky úderné bezpoečnostní jednotky – Uderzeniowe bataliony kadrowe UBK.

122 Vlastní rozhovor s Władysławem Morawským. Katovice, 17. ledna 2013.

V květnu roku 1981 se konal demonstrační pochod za propuštění politických vězňů. Ze snímků dokumentujících tuto demonstraci, které mi ukázali fotoreportéři, je poznat, že se výsledek značně odlišoval od původního zadání. Redakce požadovala záběry anonymního shromáždění, ale fotografové přinesli dynamické záběry zblízka zachycených mladých lidí. Na demonstraci fotografovalo i několik agentů tajné bezpečnosti, což vlastně přesně odpovídalo tomuto prostředí.

Během několika měsíců plynoucích ve znamení svobody se mnoho fotoreportérů osobně přesvědčilo, že se vyplatí věnovat i tématům, která byla donedávna tabu.

„Po srpnových událostech a legalizaci Solidarity jsme si uvědomili zřetelné uvolnění cenzury, a navíc začal deník vzbuzovat dojem nestranických novin. Najednou bylo možné více publikovat i témata výrazně sociální, která ukazovala, že v této zemi není tak dobře, jak by si propaganda přála. Józef Makal vytvořil například fotoreportáž o lidech přespávajících ve frontě u obchodního domu s nábytkem Agata. Na místě dokonce vzniklo malé stanové městečko. Ti lidé tam ve frontě čekali nonstop i několik dní. K našemu překvapení byl i tento materiál otištěn. Já jsem jel do Slezské Rudy udělat fotoreportáž o bezdomovcích v Centru sociální pomoci bratra Alberta a nafotografoval jsem i otřesné sociální podmínky, ve kterých tam lidé bydleli. V redakci nad tím dlouho kroutili hlavou, ale nakonec k otištění nedošlo. Až doposud to byl takový ‚svět, co se neukazuje'.“[123]

Dziennik Zachodni
Nr 124 (11.436) KATOWICE A
Rok XXXVII Wtorek, 23 czerwca 1981 r. Cena 1 zł
W 40 rocznicę agresji Niemiec na ZSRR
Hołd bohaterskim żołnierzom Armii Radzieckiej
Piknik pod „Agatą”
(w obiektywie JÓZEFA MAKALA)
Kwiaty pod pomnikami
Spotkanie pokoleń
Początek mozolnej drogi
Krzewią przyjaźń z Krajem Rad
I Plenum KW PZPR w Opolu
Uroczystości w Moskwie
JAKA POGODA?

Fotoreportáž Józefa Makala o lidech přespávajících několik dní ve frontě před obchodem s nábytkem. *Dziennik Zachodni*, č.124, 23. června 1981.

123 Vlastní rozhovor s Jackem Tomeczkem. Dąbrowa Górnicza, 10. ledna 2013.

Z větší svobody těžili nejen fotoreportéři, ale bylo to také zlaté období pro satiriky. Realitu přikrytou pláštěm stranického betonu komentovali kresbami Marek Michalski a Gwidon Miklaszewski.

Kresby Gwidona Miklaszewského a Marka Michalského z úvodních stránek deníku *Dziennik Zachodni*, listopad 1981.

V červnu roku 1981 došlo v rámci úspěšného tažení Solidarity k velmi důležité události. Na Slezském stadionu v Chořově se konal mítink Lecha Wałęsy s odboráři. V Slezsko-Dąbrowském regionu se k odborům hlásilo více než milion členů. Oba deníky, *Trybuna Robotnicza* a *Dziennik Zachodni*, další den o této události shodně informovaly pouze krátkou zprávou, kterou nepodložily žádnou fotografii, i když se setkání zúčastnili fotoreportéři z obou redakcí.

Setkání odborářů s Lechem Wałęsou na Slezském stadionu v Chořově. 14. června 1981. Foto: Ryszard D'Antoni.

Několik dní před vyhlášením výjimečného stavu se oslav sv. Barbory ve Slezsku zúčastnil i kardinál Józef Glemp. Tehdy vznikly jedny z posledních snímků zachycujících společnost prahnoucí po svobodě, které bylo možné oficiálně vyfotografovat a dokonce i zveřejnit. Během výjimečného stavu platil všeobecný zákaz fotografování. Nadcházející zima a sníh snášející se na lidi na tomto snímku se staly přímo symbolem dalšího období. Po několika dnech socialistický teror na několik měsíců zmrazil jakékoliv projevy svobody.

Návštěva kněze Prymasa kardinála Józefa Glempa v Bytomi v den sv. Barbory, 4. prosince 1981.
Foto: Władysław Morawski.

4.3. Vyhlášení výjimečného stavu. Fotoreportéři a amatérští fotografové dokumentující tragické události.

O půlnoci 13. prosince 1981 byl na poradě Vojenské rady národní záchrany[124], v jejímž čele usedl gen. Jaruzelski, vyhlášen výjimečný stav. Po celém Polsku bylo zatčeno několik desítek tisíc lidí a byly přerušeny telefonní linky. Pozastavena byla činnost veškerého tisku, s výjimkou dvou celonárodních deníků *Trybuna Ludu* a *Żołnierz Wolności* a šestnácti regionálních stranických deníků včetně deníku *Trybuna Robotnicza*. Oficiálně byla cenzurována i korespondence. Na ulicích se objevily tanky, vojenské hlídky a oddíly milicí. Komunistická vláda vytvořila pro zadržené 52 internačních zařízení, ve kterých se ocitlo 9 736 osob. Nejtragičtějším dnem celého výjimečného stavu byl 16. prosinec, kdy oddíly ZOMO[125] použily zbraně, díky čemuž zemřelo devět horníků.

124 Wojskowa Rada Ocalenia Narodowego WRON – Vojenská rada národní záchrany.

125 Motorizované jednotky veřejné bezpečnosti– Zmotoryzowane Odwody Milicji Obywatelskiej – ZOMO.

RADA PAŃSTWA WPROWADZIŁA STAN WOJENNY ZE WZGLĘDU NA BEZPIECZEŃSTWO PAŃSTWA

Rodacy! Nadeszła godzina ciężkiej próby – musimy dowieść, że Polski jesteśmy warci

Przemówienie generała armii Wojciecha Jaruzelskiego

Obywatelki i Obywatele Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej!

Emitowane 13 bm., w niedzielę kilka minut po godzinie 6 rano w programie pierwszym Polskiego Radia przemówienie prezesa Rady Ministrów, gen. armii WOJCIECHA JARUZELSKIEGO, poprzedzone hymnem narodowym, otworzyło nowy etap w powojennej historii Polski.

Premier poinformował o utworzeniu Wojskowej Rady Ocalenia Narodowego, która ukonstytuowała się w nocy z 12 na 13 bm. i wprowadziła stan wojenny na obszarze całego kraju.

TRYBUNA ROBOTNICZA

DZIENNIK POLSKIEJ ZJEDNOCZONEJ PARTII ROBOTNICZEJ

Proklamacja Wojskowej Rady Ocalenia Narodowego

Polki i Polacy! Obywatele Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej!

DONIOSŁE DECYZJE:

Zakaz zgromadzeń ● Zawieszenie prawa do strajków ● Wprowadzenie 6-dniowego tygodnia pracy ● Militaryzacja kopalń i elektrowni ● Ustanowienie godziny milicyjnej od 22 do 6 rano ● Zawieszenie działalności stowarzyszeń, związków zawodowych i innych ● Zakaz opuszczania kraju przez obywateli polskich ● Od dziś ferie w szkołach i uczelniach

Niechaj w tym umęczonym kraju, który zaznał już tyle klęsk, tyle cierpień, nie popłynie ani jedna kropla polskiej krwi. Powstrzymajmy wspólnym wysiłkiem widmo wojny domowej, nie wznośmy barykad tam, gdzie potrzebny jest most.

OBWIESZCZENIE

o wprowadzeniu stanu wojennego ze względu na bezpieczeństwo państwa

DEKRET O STANIE WOJENNYM

Prawa i obowiązki obywateli w czasie obowiązywania stanu wojennego

Przepisy ogólne

Zasady postępowania w wypadkach nadzwyczajnych związanych z obronnością i bezpieczeństwem państwa

Funkcjonowanie administracji państwowej i gospodarki narodowej w czasie obowiązywania stanu wojennego

PRZEWODNICZĄCY RADY PAŃSTWA POLSKIEJ RZECZYPOSPOLITEJ LUDOWEJ

První a třetí stránka deníku *Trybuna Robotnicza* z 14. prosince 1981.

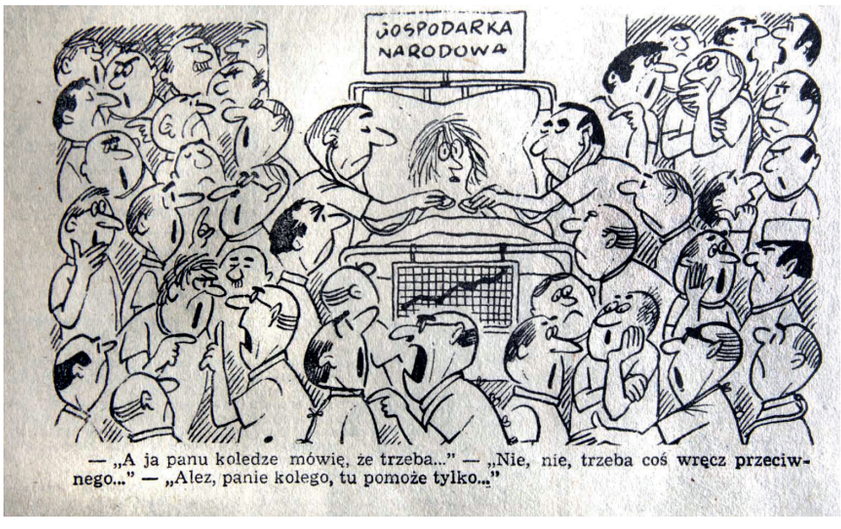

— „A ja panu koledze mówię, że trzeba..." — „Nie, nie, trzeba coś wręcz przeciwnego..." — „Alez, panie kolego, tu pomoże tylko..."

Satirická kresba Gwidona Miklaszewského na poslední stránce speciálního vydání magazínu *Dziennik Zachodni* ze dne 11., 12. a 13. prosince roku 1981 se ukázala jako velmi trefnou předpovědí pro dny, které měly teprve přijít a které nikdo neočekával. Kresba byla na poslední stránce posledního vydání novin před událostmi, které změnily tok dějin Polska. Den vyhlášení výjimečného stavu, 13. prosince, připadl na neděli, den pracovního

volna. Přesto toho dne přišlo do redakcí deníků *Dziennik Zachodni* a *Trybuna Robotnicza* mnoho redaktorů a fotoreportérů. Jelikož si uvědomovali přicházející informační blokádu a činnost bezpečnostní služby, chtěli z redakcí odnést svou techniku a filmy. Hlavní dveře do budovy byly zamčené a na recepci byla ozbrojená hlídka. „*Měli rozkaz nikoho nepouštět*," vzpomíná Władysław Morawski. „*Chtěl jsem tam zajít pro svůj archiv, část negativů jsem sice měl doma, ale hodně jich zůstalo v redakci, kde už řádila bezpečnostní služba. Poprosil jsem kolegu z kotelny, aby během úklidu vynesl archiv v pytlích a hodil do smetí, ze kterého jsem ho pak vyhrabal.*"[126] Při záchraně techniky měl štěstí pouze Bogdan Kułakowski, který tou dobou pracoval v týdeníku *Panorama*. Dostal se dovnitř redakce díky tomu, že přesvědčil hlídkujícího vojáka o tom, že je jedním z mála soudruhů, který v zájmu státu musí dovnitř na důležité setkání. Ostatní fotoreportéři a novináři se tou dobou sešli v kavárně hotelu Orbis nedaleko redakce nebo v bytě mladé novinářky Teresy Semik. Při vzpomínce na prosinec 1981 Teresa Semik s úsměvem říká, že ji kolegové vypili všechny zásoby vodky, kterou měla schovanou na oslavy nového bytu, a že alkoholu bylo tou dobou nedostatek. Skličující obraz těchto dní popisují v rozhovorech i fotoreportéři. Józef Makal říká: „*V době vyhlášení výjimečného stavu jsme měli volno, protože deník zrovna nevycházel. Měli jsme plat, ale nesměli jsme do redakce, tehdy jsem vůbec nevytahoval fotoaparát, měli jsme strach dokonce vyjít ven, neměl jsem na to ani pomyšlení. Novinářský průkaz v době výjimečného stavu nic zvláštního neznamenal, něco jiného byla legitimace z deníku Trybuna Robotnicza. Oni měli speciální povolení. Vedení redakce tehdy věřilo lidem, kteří už byli dlouho ve straně – Zygmuntovi Wieczorkovi a Mirskému, kterého stáhli z večerníku Wieczór. (...) Ne, nikdo z nás se neodvážil fotografovat, nechtěli jsme riskovat. Nebyla to žádná legrace. Zkoušel to Otek Morawski, ale hned ho chytili, fotografoval demonstraci v den Svátku ústavy 3. května a tam ho milice zmlátila.*"[127] *Jacek Tomeczek: „Mizerná doba, cítil jsem se jako mezi kladivem a kovadlinou. Tehdy jsem raději moc nefotografoval a jestli vůbec něco, tak jsem se s tím nechlubil. Deník Trybuna Ludu vycházela celou dobu, Dziennik Zachodni ne. Část prověřených novinářů psala pro deník Trybuna Robotnicza, nikdo nevěděl, co se bude dít, okolo jen neustálé šuškání. V době výjimečného stavu jsem měl několik zážitků s milicí a vojskem. Šlo o to, že jsem nevědomky fotografoval poblíž velké skupiny vojáků nebo strategických objektů. Jakmile mě zadrželi, okamžitě mi chtěli zabavit film. Já jsem pro ten případ měl jeden vyzkoušený fígl. Na rozkaz předložení techniky jsem ukázal novinářský průkaz, vytáhl jsem z přístroje film, dal jsem jim roličku a s tváří hráče pokeru a sebejistým hlasem jsem jim sdělil, že v tom případě, je prosím o vyvolání a doručení negativu na 16:00 do Katovic, na ulici Młyńska 1, kde sídlila naše redakce. Dodal jsem ještě, že film má 27 din a musí být vyvolaný přesně, protože se z něj musí udělat fotografie pro zítřejší číslo deníku, a že já budu okamžitě o všem informovat vedoucího redakce. Vždycky to pomáhalo, volali nadřízeným, škrábali se na hlavě a nakonec mě propustili i s filmem.*"[128]

Vyprávění tehdejšího fotoreportér deníku *Trybuna Robotnicza* Ryszarda D'Antoniho se nese v podobném duchu: „*Já jsem to nechtěl schytat ani z jedné, ani z druhé strany. Vždy jsem se snažil žít v klidu. Nakonec si myslím, že ve srovnání s Varšavou nebo Pomořskem nebyl náš region nijak zvlášť revoluční. Z novinářů nebo fotoreportérů se jen málokdo zajímal o dokumentování výjimečného stavu. Tehdy to bylo opravdu nebezpečné a zásadní otázkou bylo také proč? Co s tím budeme dělat? Kdybychom tušili, že po nějaké době se celá ta komunistická*

126 Vlastní rozhovor s Władysławem Morawským. Katovice, 17. ledna 2009.

127 Vlastní rozhovor s Józefem Makalem. Sosnowiec, 17. prosince 2012.

128 Vlastní rozhovor s Jackem Tomeczkem. Dąbrowa Górnicza, 10. ledna 2013.

vláda položí, pak bychom měli větší motivaci. Nejde jen o to, že to bylo riskantní, ale nebylo ani na čem fotografovat. V obchodech nebylo nic a filmy, s kterými jsme pracovali, jsme měli v redakcích, které byly zavřené. V době vyhlášení výjimečného stavu bylo fotoreportérské prostředí velmi pragmatické. Nikdo to prostě nechtěl schytat.“[129]

Přes všechny tyto názory se ve Slezsku z tohoto období zachovalo mnoho zajímavých snímků. Mnoho z nich je anonymních, což souvisí s faktem, že v době výjimečného stavu bylo fotografování zakázáno vyhláškou Vojenské rady národní záchrany a za porušení hrozilo vězení. Během tohoto nejnebezpečnějšího období však na nevídanou úroveň pozvedlo svou činnost mnoho amatérských fotografů. Během potlačení stávky na dole Manifest Lipcowy v Jastrzębie-Zdróji fotografoval z oken nejbližšího domu Bolesław Dymiński.

Potlačení stávky na dole „Manifest Lipcowy v Jastrzębie-Zdróji. Foto: Bolesław Dymiński

Potlačení stávky na dole „Manifest Lipcowy v Jastrzębie-Zdróji. Foto: Bolesław Dymiński

129 Vlastní rozhovor s Ryszardem D’Antoni. Katovice, 9. ledna 2013.

„Já jsem na tom dole pracoval jako technik – elektrikář. Během své směny jsem se zúčastnil stávky, ale pak jsem se vrátil domů postarat se o děti. Když jsem uviděl útočící oddíly ZOMO, vzal jsem svůj fotoaparát, středoformátový Pentacon six, a šel jsem do domu stojícího nejblíže dolu. Fotografoval jsem přes okno na schodech.“[130] Na jeho snímcích jsou vidět útočící oddíly ZOMO a poslední okamžiky boje. Nafotografoval celý film (12 snímků formátu 6×6), který vzápětí vyvolal a zakopal v utěsněné krabici ve sklepě. Odvážil se ho vykopat a zveřejnit až v roce 1989.

V Institutu národní paměti v Katovicích se nacházejí i fotografie z potlačování demonstrace v Hornickém domě dolu Staszic v Katovicích, které vyfotografovali z oken obyvatelé sousedních domů. Leonard Stankiewicz fotografoval situaci na dolu Wujek z oken bytů v domě nejblíže dolu. Nejdříve se s fotoaparátem pohyboval i mezi demonstrujícími lidmi. Při útěku před útočícími oddíly ZOMO se mu podařilo schovat právě v jednom z nejbližších bytů. *„Protože jsem měl u sebe fotoaparát, rozhodl jsem se udělat několik snímků z okna bytu. Bylo to o to lákavější, že okno směřovalo přímo k dolu. Ze začátku jsem se schovával za záclonu, protože lidé bydlící v bytě byli vyděšení, a prosili mě, abych ji neodhrnoval. Později jsem záclonu odsunul a začal fotografovat jen přes sklo. Najednou před dům přijel tank. Otočil se předkem k obvodové zdi dolu a současně otáčel věž tím způsobem, že jeho hlaveň najednou mířila přesně na dům, ve kterém jsme byli.*“[131]

Nejdůležitější snímky z okamžiků vyhlášení výjimečného stavu a z jeho krvavého prosazování však vytvořil tehdy teprve devatenáctiletý Marek Janicki, který bydlel několik set metrů od dolu Wujek. Jen několik dní před tím si koupil fotoaparát, ale ten měl nějakou závadu, a tak jej mladík dal do opravny. Přístroj si vyzvedl přesně 16. prosince. Bydlel nedaleko dolu a autobus, kterým jel okolo dolu, zrovna zastavila milice. Uzavřeli cestu a nařídili lidem vystoupit. Díky tomu se Janicki čirou náhodou ocitnul v samém centru dění. Jakmile uviděl, co se kolem něj děje, okamžitě schoval fotoaparát pod kabát a začal fotografovat. Ze všech stran byla slyšet střelba, nad hlavami kroužil vrtulník, lidé na milice křičeli „gestapo!“, všude vládl zmatek. Když se vrátil domů, v temné komoře ve sklepě vyvolal film a udělal několik zvětšenin, které pak rozdával známým.

Když se Janicki ve vzpomínkách vrací k těmto událostem, říká: *„Viděl jsem oběti přikryté dekami. Zjistil jsem, že na tomto místě nemohu fotografovat, nemohu zneuctít něčí památku... Byl jsem tam, uvažoval jsem nad tím, že je mojí povinností něco udělat, mohl jsem vzít kámen a hodit, ale asi jsem udělal lépe, když jsem vzal přístroj a fotografoval.*“[132]

130 Vlastní rozhovor s Bolesławem Dymińským, 5. února 2013.

131 Leonard Stankiewicz, „Wujek” – pamiętam. Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej, č.6 - 7, červenec 2004, str. 35 (red. Jarosław Neja).

132 Televizní rozhovor s Markem Janickým. TVN24, 16. prosince 2011.

Snímek z 16. prosince 1981 před dolem Wujek. Foto: Marek Janicki.

Snímek z 16. prosince pod dolem Wujek.
Horníci zavražděni jednotkou ZOMO,
Foto: Marek Janicki

Nedlouho poté byly tyto snímky propašovány v pneumatice kamiónu do Švédska a vzápětí otištěny v západním tisku. Můžeme se domnívat, že kdyby ty fotografie byly přihlášeny do soutěže World Press Photo, měly by velkou šanci vyhrát první cenu. Ukázalo se, že nejlepší snímky z výjimečného stavu vytvořil mladík s mizerným přístrojem, přestože se v okolí pohybovalo mnoho skvělých a vážených fotoreportérů dobře ovládajících pravidla kompozice a spoustu profesionálních triků, pracujících s nejlepšími filmy značky Kodak nebo Ilford, které byly ostatním nedostupné. A co z toho vyplývá? Fotograf – amatér, který nic z těchto zdánlivě důležitých věcí neměl ani v hlavě, ani v brašně, a přece vytvořil ty

nejlepší fotografie. I když jsou mírně neostré, podexponované, mají špatný výřez, přesto nejlépe hovoří o tragédii na dole Wujek. Přes 30 let nebyl autor těchto fotografii znám, přihlásil se teprve v den výročí potlačení stávky, 16. prosince 2011 při rozhovoru v televizi TVN.[133]

Existuje mnoho svědků tehdejších událostí, kteří rádi potvrdí, že anonymní fotografie z potlačení stávky kolovaly mezi lidmi a byly takovými „cihličkami pomoci" pro rodiny zavražděných horníků, které zůstaly bez prostředků. Originálních zvětšenin bylo velmi málo, ale později se ukázalo, že je dále kopírovali Bogdan Kułakowski, čerstvě zaměstnaný v týdeníku Katolik a Władysław Morawski. Ti tehdy neprošli prověrkami ve svých redakcích.

„Snímky z potlačení stávky na dole Wujek jsem poprvé uviděl během výjimečného stavu. Těsně po celé události," říká Bogdan Kułakowski. *„Po celou dobu jsem měl s těmi fotografiemi určitý kontakt. V roce 1989 mě kněz Tkocz, tehdejší vedoucí redakce týdeníku Gość Niedzielny, poprosil, jestli bych nepřipravil autorskou výstavu. Pokoušel jsem se z toho vykroutit a podsunul jsem mu myšlenku, abychom připravili výstavu fotografií z výjimečného stavu a potlačení stávky na dole Wujek. Věděl jsem, že jich existuje hodně, protože lidé ze Solidarity, ale i horníci, mi je přinášeli s prosbou, abych je zreprodukoval. Po nějaké době se ke mně tyto reprodukce opět vracely s prosbou o jejich další reprodukci. Jednoduše od souseda k sousedovi, od kamaráda ke kamarádovi se tyto snímky šířily ve společnosti. Neptal jsem se lidí, odkud je mají, to se jednoduše nehodilo, hodně lidí v té době pracovalo v konspiraci a já jsem to prostředí dobře znal. V roce 1989, již po jednáních u kulatého stolu, se na stánkách týdeníku Gość Niedzielny objevila výzva s prosbou o zasílání fotografií z potlačení stávky na dole Wujek. Do redakce přišlo asi 150 obrázků, z nichž se asi jedna třetina nehodila k ničemu. Byly mezi nimi i snímky Janického, ale tou dobou jsme ještě neznali jejich autora. Z těchto snímků jsme v Muzeu dějin Katovic připravili výstavu s názvem ‚Užyto broni' (S použitím zbraní). U snímků z dolu Wujek jsme uvedli ‚autor neznámý'. Když se po roce 1989 blížilo výročí vyhlášení výjimečného stavu, telefonovalo mi mnoho redakcí z celého Polska s prosbou o zpřístupnění těchto fotografií. Měl jsem reprodukce, ze kterých jsem vytvořil zvětšeniny na výstavu. Do všech redakcí jsem rozesílal kopie s označením ‚snímek z výstavy Užyto broni, autor neznámý'. Nevzal jsem si za to žádné peníze. Zanedlouho jsem ty fotografie předal Muzeu hornictví v Zabrze. Přemýšlel jsem nad autorstvím těchto snímků a podezříval jsem Staszka Jakubowského (fotoreportér CAF), on samozřejmě s tajemnou tváří tvrdil, že on to nebyl, ale v té době by se jen málokdo přiznal. Funkcionáře tajné služby a podobné kádry jsem nepodezříval, protože oni byli hodně mizerní fotografové se slabou technikou, a informace o tom, že uměli slušně fotografovat, považuji za hodně nadsazené. Oni neměli žádné fotografické schopnosti."*[134]

Jeden z kolegů zavražděných horníků, Bolesław Sojka, pracující jako řidič kombajnu na dole Katowice, jezdil na vlastní náklady na pohřby zavražděných horníků, navštěvoval jejich rodiny a přivážel od nich malé průkazové fotografie a podobizny zavražděných osob. Velmi usiloval o to, aby památka na tyto události a lidi přetrvala. I když sám nefotografoval, uvědomoval si význam fotografie pro utváření dějin.

Okolnostem vzniku fotografií zachycujících tragédii na dole Wujek je v této práci věnována největší pozornost, protože jde o nejtragičtější a nejvýznamnější událost tohoto období. Protesty horníků, střety s oddíly ZOMO a v konečném důsledku i tragická smrt devíti horníků se staly symboly boje za svobodu. Vůdce stávky Stanisław Płatek, který se

133 http://www.tvn24.pl/wiadomosci-z-kraju,3/robil-zdjecia-w-wujku-mialem-dowod-na-prawde,194309.html, 14.prosince 2011.

134 Vlastní rozhovor s Bogdanem Kułakowským. Katovice, 10. ledna 2013.

po potlačení stávky ocitl s těžkými zraněními v nemocnici a později skončil i na téměř dva roky ve vězení, v rozhovoru přiznává, že kdyby před 30 lety měl stejné povědomí a zkušenosti jako dnes, pak by během stávky měla fotografická a filmová dokumentace absolutní prioritu. V té době však bylo všechno úplně jinak, horníci se báli provokací, špiclů, tajné služby a nedovolili nic fotografovat. Nakonec se také ukázalo, že dokonce i mezi stávkujícími bylo v utajení mnoho příslušníku bezpečnosti. „*Neměli jsme žádného svého určeného fotografa. Jakmile stávkující spatřili někoho s fotoaparátem, reagovali jednoznačně - okamžitě mu vzali fotoaparát a zničili negativ. Snad jedině pokud šlo o někoho, komu stávkující věřili, ale to nebyla vhodná doba na přemýšlení o fotografování. Pokud tehdy někdo fotografoval, pak jedině na svou zodpovědnost a svoje riziko, že o svůj přístroj přijde. Vyhláška o výjimečném stavu jasně říkala, jaké jsou sankce za účast ve stávce. S oficiálním tiskem jsme neměli žádný kontakt, setkávali jsme se pouze s aktivisty z podzemí pracujícími pro redakci novin Wolny Związkowiec. Neznám případ, že by se nějaký fotograf snažil vejít do dolu s tím následkem, že mu horníci vzali fotoaparát a zničili negativ. Měli jsme mezi horníky několik fandů fotografie, myslím, že to byly jejich filmy, které se další den v pneumatice kamiónu dostaly do Francie. V Paříži měla Solidarita svoje zázemí a tam se naši kolegové ujali vyvolání těchto materiálů. Ty filmy se pak v roce 1983 do Polska vrátily.*“[135]

I přes zákaz fotografování během výjimečného stavu se kromě oficiálních fotoreportérů deníku *Trybuna Robotnicza* a fotoreportéra CAF Stanisława Jakubowského snažila zapojit také skupina sympatizující se Solidaritou – Marek Dworaczyk (na volné noze), Maciej Głowaczewski (Studentská fotografická agentura v Glivicích) a Bogdan Kułakowski (týdeník *Panorama*). Ze začátku se pokoušel fotografovat i Władysław Morawski, který vzpomíná: „*Když mě v roce 1981 vyhodili z práce, milice mě zatáhla na komisariát a tam mě zbili. Myslím, že šlo o typické zastrašování. Celé území o průměru 1 km okolo dolu Wujek bylo tak obklíčené a hlídané, že tam neproklouzla ani myš a žádná novinářská legitimace pro umožnění vstupu nepomáhala. Během trvání výjimečného stavu jsme se s kolegy, na které bylo spolehnutí, dál setkávali, ale tajná služba UB o nás stejně všechno věděla.*“[136] Protože Morawski tou dobou nefotografoval, věnoval se alespoň tisku známek a pohlednic ve formě nekrologů, které se pak rozesílaly stranickým vedoucím.

Pohlednice a placky, které vyráběl Władysław Morawski v 80. letech.

135 Vlastní rozhovor se Stanisławem Płatkem. Katovice, 11. března 2012.

136 Vlastní rozhovor s Władysławem Morawským. Katovice, 17. ledna 2009.

Stávky a demonstrace se během prvních dnů výjimečného stavu objevily po celé zemi. Stávkovalo se i ve všech slezských městech. K největším protestům došlo v Huti Katowice u města Dąbrowa Górnicza, na dole Ziemowit v Lędzinach a Piast v Bieruni. Horníci na těchto dolech stávkovali nejdéle, vydrželi až do konce prosince. Tam stávka probíhala pod zemí a o to složitější bylo mít tam fotoaparát a fotografovat. Neexistují žádné fotografie dokumentující stávky na těchto dolech. Z Huti Katowice jsou známy pouze ojedinělé fotografie nízké kvality, které pravděpodobně vytvořily orgány bezpečnosti. O potlačení stávky vznikl i film natočený profesionálním televizním štábem, který k události na příkaz Úřadu bezpečnosti přijel a podle jejich pokynů natáčel. Pět týdnů od ukončení vydávání začal po prověrkách opět vycházet *Dziennik Zachodni*.

První číslo po odmlce vyšlo 19. ledna 1982. V den třicátého výročí těchto událostí se redakce rozhodla vytisknout číslo ze 14. prosince 1981, které aktuálně nevyšlo. V úvodním slově vedoucí redaktor Marek Twaróg napsal: „*Když se dnes – třicet let po prosinci 1981 – podíváme na tehdejší období, nemůžeme se nezeptat na to, jak hluboko sahala stranickost redakčních týmů a jejich podřízenost vládě. Novinářské prostředí, úplně stejně jako každé jiné, se tehdy, ale i později, muselo postavit před složitá morální rozhodnutí. Dnes, po mnoha letech, je snadné všechno hodnotit – nakonec dějiny nám už všechno spočítaly – ale pro mladé, kteří podobným hrozbám čelit nemuseli, nebude nikdy snadné motivacím starších kolegů plně porozumět. Znalost historie deníku Dziennik Zachodni* a vcítění se do situace tehdejších redaktorů představuje pro dnešní redaktory zásadní zkušenost. Vydání chybějícího čísla ze dne 14. prosince 1981 nebylo jen pro zábavu. Byla to lekce z dějin novinařiny a slušnosti.“

Andrzej Krzysztof Wróblewski, jeden z předních varšavských publicistů, v souborné knize ‚Rubikon 81‘ o těchto událostech napsal: „*Mnoho redakčních kolegů (...) se mě ptalo na radu, co mají dělat. Všem jsem odpověděl ‚zůstat‘. Život nekončí 13. prosince, země bude existovat dál, z dětí bude mládež a z mládeže dospělí. Někdo je musí informovat o světě a neměl by odcházet, pokud necítí, že opravdu musí.*“[137]

Na konci období výjimečného stavu přijel do Polska papež Jan Pavel II. Dne 20. června 1983 navštívil Katovice, kde se na letišti Muchowiec konala mše pro půldruhého milionu věřících. Po krátké bohoslužbě měl Svatý Otec kázání, které bylo později nazváno „Evangeliem práce“. *Dziennik Zachodni* tuto informaci nabízel na první stránce, stejně jako mnoho dalších. Pro tuto redakci návštěvu papeže fotografoval Józef Makal, redakce deníku *Trybuna Robotnicza* nevyslala žádného fotografa. Několik oficiálních snímků, které redakce publikovala, pocházelo z agentury.

Můžeme předpokládat, že se vedení redakce zveřejněním fotografií, které již byly oficiálně schváleny varšavskou cenzurou, chtělo ochránit před eventuální kritikou stranické vlády. Bylo by jistě zajímavé ocitnout se na poradě vedení redakce debatující nad tím, jestli fotografie vytvořené vlastními fotoreportéry neukazují až příliš mnoho. Nakonec se v deníku objevil nepřesvědčivý snímek zachycující oltář a dav lidí s transparenty Solidarita v pozadí. Redakce deníku *Trybuna Robotnicza* použila pro ilustraci návštěvy papeže v Katovicích stejnou agenturní fotografii, jako se objevila v reportáži o přivítání Svatého Otce zastupiteli vojvodství na Pyrzowickém letišti v deníku *Dziennik Zachodni*. Pro redakci týdeníku Katolik tuto historickou návštěvu fotografovali Władysław Morawski a Bogdan Kułakowski.

137 Marek Twaróg, Dziennik Zachodni. Katovice, 14. prosince 2012.

Tuto událost fotografovalo z vlastního zájmu jako osobní srdeční záležitost mnoho amatérů. Do značné míry tak díky nim vznikl hromadný záznam této pouti. Ještě nikdy předtím, ani později, se ve Slezsku nekonala tak početná shromáždění jako ve dnech návštěvy Jana Pavla II. Díky poutníkům, kteří na toto setkání s papežem vzali své fotoaparáty, vznikl úplný obraz těchto dní.

Dziennik Zachodni

Z prac Prezydium Rządu

Uroczyste wręczenie „Trzech powstańczych skrzydeł"

Papież w Katowicach

Jak oszczędzać paliwo i ciepło?

Rząd w Bonn otwarcie popiera rewizjonistów

Władysław Morawski. Úvodní stránka deníku *Dziennik Zachodni* po návštěvě Papeže v Katovicích v roce 1983.

To byl již závěr tohoto velmi temného období polských a slezských dějin. Obyčejní lidé byli tímto obdobím ovlivněni velmi různorodě. Část opozice emigrovala, bylí takoví, které to zlomilo, ale i takoví, kteří se cítili jako vítězové. „*Od vyhlášení výjimečného stavu jsem se cítil jak svobodný člověk. Už jsem nebyl v lidovém Polsku, z tohoto systému jsem vystoupil*," vzpomíná Bogdan Kułakowski. „*Najednou ze mě všechno spadlo a já věděl, že se to již nevrátí. Myslím, že díky Solidaritě a stále narůstajícímu tlaku, který vyvrcholil výjimečným stavem, jsem získal tento pocit. Po nějakém čase mi známý ze zahraničí přivezl Olympus OM10 a s ním jsem opět začal fotografovat.*"[138]

138 Vlastní rohovor s Bogdanem Kułakowským. Katovice, 10. ledna 2013.

Poutníci na cestě na setkání s papežem, červen 1983. Foto: Bogdan Kułakowski.

Výjimečný stav byl oficiálně zrušen 22. července 1983. Rozpuštěna byla také Vojenská rada národní záchrany a byla vyhlášena amnestie pro politické vězně. Symbolem odporu se stala zvednutá ruka se dvěma prsty ve tvaru vítězného „V“ (Victoria).

4. Redakční týmy po výjimečném stavu. Pokusy o stabilizaci prostřednictvím tisku. Po zrušení výjimečného stavu dala vláda Polské lidové republiky jasně najevo, že žádný návrat k nezávislým odborům a už vůbec ne ke svobodě slova ve sdělovacích prostředcích nebude možný. Zdálo se, že podle prohlášení politických představitelů se všechno vrátí k původnímu stavu. Naštěstí strategie propagandy, jejichž smyslem bylo po mnoho let dělat z lidí hlupáky, v 80. letech neobstály. Postačil čas od srpna 1980 do prosince 1981 (kterému se začalo říkat festival Solidarity), aby se společnost naučila číst články „mezi řádky“. I samotní fotoreportéři, ti kteří zůstali a prošli prověrkami, teď viděli a fotografovali zcela jinak.

80. léta se vzhledem k represím a potlačováním projevů svobody řadí k nejhorším v dějinách současného Polska. Jacek Tomeczek tuto skutečnost komentuje velmi obrazně: „Nepříjemné období. Plné pokrytectví a přetvářky. Nemohli jsme říci to, co jsme chtěli, to, co bylo všem naprosto zřejmé. Dobře jsme věděli, že to, čeho se účastníme, je nesmysl. Sedím na nějakých důležitých stranických schůzích, které jsou však důležité pouze pro lidi sedící v čele, pak se podívám z okna a tam jsou lidé úplně jiní. Vláda měla tehdy takový svůj svět. Na jednu stranu to pro nás bylo jednodušší, protože jsme jako fotoreportéři nemuseli o této době psát, na druhou stranu jsme byli velmi viditelní, s těmi fotoaparáty se nešlo schovat. Všichni nás viděli, i to, co děláme.“[139]

Plénum KW-PZPR. Foto: Stanisław Gadomski

Dívky na jaře. Foto: Zygmunt Wieczorek

Na začátku výjimečného stavu byl Władysław Morawski kvůli negativní prověrce propuštěn z práce, zpátky byl přijat teprve po roce 1989 – obdržel dopis, ve kterém jej oficiálně informovali o tom, že může zpátky nastoupit do redakce. První významnější reportáž, kterou po vyhlášení výjimečného stavu vytvořil, byla dokumentace návštěvy papeže v Katovicích v roce 1983, kterou si u něj objednala biskupská kurie. Katolická církev měla v této době ve společnosti velmi silnou pozici. Poutí se účastnily tisíce lidí, což se také odrazilo na snímcích z tohoto období.

139 Vlastní rozhovor s Jackem Tomeczkem. Dąbrowa Górnicza, 10. ledna 2013.

Pouť v Čenstochové v roce 1983. Foto: Józef Makal.

Přestože kromě katolických novin žádné jiné o těchto událostech neinformovaly, objevovalo se na nich stále více fotoreportérů. Čenstochovské poutě často dokumentovali fotografové Nezávislé fotografické agentury Dementi[140] z Vratislavi. Agentura vznikla v roce 1982 a snímky publikovala hlavně v zahraničním tisku mimo dosah státní cenzury. Ve Slezsku se jejich fotografie objevovaly v ilegálním tisku, ale z bezpečnostních důvodů nebyly podepisovány. Morawski vzpomíná, že to mnohokrát dělal stejně. I ze stávky v Jastrzębie-Zdróji v roce 1980 vytvořil sérii fotografií bez svého podpisu, které pak poslal dál. Morawski tou dobou jako fotoreportér nepracoval a jeho jediný zdroj příjmů představovala výroba odznáčků, které prodával na poutích a demonstracích. V redakcích plynul život svým rytmem, redaktoři stále beze změny psali jen korektní články, které byly ilustrovány politicky korektními snímky.

140 Niezależna Agencja Fotograficzna Dementi.

1. května 1984 na katovickém náměstí. Foto: Zygmunt Wieczorek.

Vytěžení 5 000 000 000 tun uhlí v PRL. 21. února 1985. Fronty před obchodem, Katovice 1988. Foto: Jacek Tomeczek.

V roce 1985, u příležitosti čtyřicátého výročí deníku *Dziennik Zachodni*, předával tehdejší první tajemník PZPR v Katovicích Bogumił Ferenstein zasloužilým pracovníkům deníku pamětní medaile. Mezi vyznamenanými byl i fotoreportér Józef Makal. Ekonomika země byla v těchto letech v tak katastrofickém stavu, že i přes každodenní propagandistické články v novinách se tu a tam objevily i snímky zachycující skutečné problémy, s jakými se společnost potýkala.

Fronta na máslo na katovickém náměstí, 22. listopadu 1989. Foto: Jacek Tomeczek.

Před lahůdkami na ulici Rudé armády v centru Katovic.
29. prosince. 1983. Foto: Jacek Tomeczek.

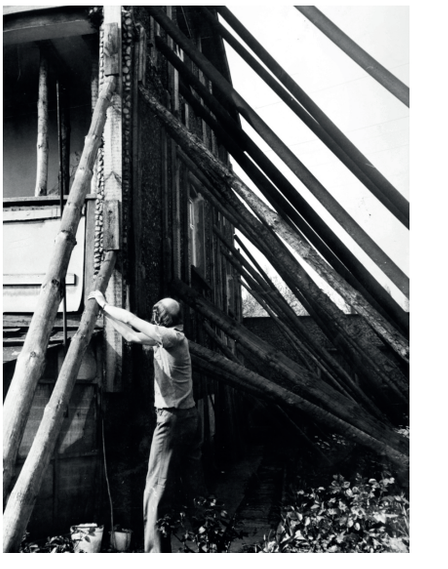

Chořov, Batory 1983.
Foto: Jerzy Mirski.

Hnutí Solidarita od svého založení v roce 1980 nabralo takovou sílu, že ani výjimečný stav, zatýkání a vyhošťování ze země některých členů neodradily společnost od neustálých protestů. Při prohlížení fotografií z tohoto období můžeme nabýt dojmu, že část fotoreportérů „hrála na obě strany“. Dobře si uvědomovali, co by se mělo objevit v novinách, a takové snímky poslušně dodávali, ale nenechávali se nijak odradit od toho, aby fotografovali i to, čím společnost opravdu žila. Uvědomovali si historickou hodnotu záběrů, které zachycovali. Na konci 80. let fotoreportéři často dokumentovali stávky a společenské nepokoje, i tisk začal nesměle publikovat snímky zachycující odpor a boj dělníků. Místo, které kladlo zvlášť velký odpor vládě, byly doly v Jastrzębie-Zdroji.

Manifestace horníků v dole Jastrzębie 28. srpna 1988. Foto: Józef Makal.

Stávka v KWK „Borynia“ v Jastrzębie-Zdróji 22. srpna 1988. Foto: Jacek Tomeczek.

Jedním z posledních cenzurních zásahů ve Slezsku byla forma publikace snímků z návštěvy generála Wojciecha Jaruzelského na svatou Barboru 2. prosince roku 1989. Před dolem Wujek, kde se generál rozhodl pod křížem oficiálně položit květiny, se shromáždil velký dav lidí s transparenty „vítáme vraha horníků“ nebo „pachatel se vrací na místo činu“. I přes tento jasný a hlasitý protest šly do tisku oficiální fotografie Jaruzelského pokládajícího květiny. Snímky davu publikovány nebyly, což ale neznamená, že je fotoreportéři neudělali.

Oficiálně opublikovaná fotografie. Foto: Jacek Tomeczek.

Cenzurovaný snímek ze stejné návštěvy Wojciecha Jaruzelského. Foto: Bogdan Kułakowski.

Rok 1989. Změny, změny... revoluce.

1. Svobodné volby, nové Polsko, noví lidé, nová média.

Přestože odborové hnutí Solidarita přešlo s vyhlášením výjimečného stavu do ilegality, neztratilo podporu obrovské části obyvatelstva. Vláda již nedokázala touhu po svobodě umlčet. V roce 1988 došlo po celé zemi k nové vlně stávek, během kterých se dělníci dožadovali kromě zvýšení mezd i opětovné legalizace Solidarity. Slezští fotoreportéři stávky dokumentovali s daleko větším nasazením než v roce 1980. Bohužel bylo mnoho snímků nenávratně ztraceno díky lehkomyslnému přístupu k archivaci. Hlavně se to týká tvorby Jacka Tomeczka, který fotografoval pro *Dziennik Zachodni*. *„Společně s Józefem Makalem jsme skladovali negativy v obrovské skříni v naší redakční kanceláři. Na konci 80. let přišlo rozhodnutí o rekonstrukci celé redakce. Jednoho dne jsme přišli do práce a nemohli jsme vejít do kanceláře, protože tam pracovali dělníci a malovali. Bez našeho souhlasu a vědomí dělníci vynesli všechen nábytek na dvůr. Pršelo a všechny negativy byly rozmočené, už se to nepodařilo zachránit. Všechny negativy, které teď mám, jsou až od tohoto dne. Mám je doma, ale je to jen pouhá část mé skutečné práce. Na snímcích ze stávek, které jsem vytvořil, bylo hodně nastrčených agentů UB, kterým se to teď určitě hodí, že z těchto událostí moc snímků nezůstalo.“*[141]

Po sérii stávek a rozhovorů vládnoucí strany s opozicí došlo na přelomu prosince 1988 a ledna 1989 k poradám KC PZPR, na kterých se vedoucí strany rozhodli „dohodnout se“ se Solidaritou. Od února do května roku 1989 se konala jednání u kulatého stolu a zároveň jednala opozice s vládou na méně oficiálních setkáních v Magdalence u Varšavy. Zdejší rozhovory měly vést k demokratizaci politického systému a zlepšení hospodářské situace v Polsku. Jednou z klíčových otázek pro obsah této práce, jež tam byla dohodnuta, byla svoboda projevu jakožto základní lidské právo. Zákon o svobodě slova sice byl schválen již 26. ledna 1984, 11. dubna 1990 však po jednáních u kulatého stolu došlo na jeho novelizaci. Byla to událost s velkým historickým významem pro třetí Polskou republiku, o které samozřejmě informovali i slezští fotoreportéři na stránkách svých deníků. První svobodné volby se konaly 4. a 18. června 1989. Došlo ke zdrcujícímu vítězství kandidátů Solidarity, kteří získali 160 ze 161 mandátů v Sejmu a 92 ze 100 v Senátu.

Lech Wałęsa během volební kampaně ve Slezsku.
Foto: Zygmunt Wieczorek.

141 Vlastní rozhovor s Jackem Tomeczkem. Dąbrowa Górnicza, 10. ledna 2013.

Tento převrat zapříčinil celou lavinu událostí bezprostředně souvisejících s novinářským prostředím. Především došlo ke zrušení cenzury a začal prodej titulů dosud vydávaných družstevním vydavatelstvím RSW.

Tento prodej však vyvolal mnoho kontroverzí. Způsob určení hodnoty jednotlivých publikací nebyl jednoznačně a srozumitelně vysvětlen. Poskytnutí předkupního práva nebylo všem jasné. Díky tomu se vlastníky deníků stávaly osoby, které se ocitly ve správnou dobu na správném místě a s odpovídající sumou peněz pro tento účel připravených. Do prodeje šlo okolo stovky titulů a více než 60 z nich bylo předáno novinářským sdružením. Na trhu je také nově objevily tisky, které byly dříve považovány za konspirační a vycházely pouze tajně jako například *Arka*, *Karta*, *Krytyka*.[142]

Kromě likvidace některých titulů nebo organizačních změn na různých pozicích se začaly objevovat i tituly zcela nové. Dne 10. dubna 1989 vznikla společnost AGORA, vydávající deník *Gazeta Wyborcza*, a první číslo tohoto deníku vychází již za necelý měsíc 8. května. V Horním Slezsku vzniklo nejdříve regionální oddělení deníku *Gazeta Wyborcza* a jedním z prvních soukromých tiskovin byl *Kurier Zachodni*. Změny vedly dokonce i k tomu, že někteří redaktoři loajální stranickému aparátu museli odejít. Na přelomu 80. a 90. let došlo k výměně generací, díky které prostředí novinářů, ale i fotoreportérů viditelně omládlo. Nejvýznamněji se však rozrostl regionální a lokální tisk. Ve většině případů byl provoz těchto tisků financován ze soukromých zdrojů, ale pokud po určité době nepřinášely zisk, byla jejich činnost ukončena, jako v případě katovických deníků *Dziennik Śląski*, *Kurier Zachodni*, *Nowy Kurier* a týdeníku *Express Śląski*. Jen některé z nich se na trhu udržely až dodnes.

Družstvo RSW jako pozůstatek strany PZPR a jeho oddělení Slezské novinové vydavatelství[143] s názvem Prasa-Książka-Ruch, patřící k největším vydavatelům v Polsku, vydávalo noviny *Dziennik Zachodni* a *Trybuna Robotnicza* od svého založení 1. srpna 1957 až do 22. března 1990, kdy došlo k rozhodnutí o jeho likvidaci. Počáteční nadšení po jednáních u kulatého stolu a prvních svobodných volbách rychle opadlo.

Redakční týmy se ze všech sil snažily dosáhnout zrušení nakladatelských sdružení a převzít tak samotné tituly. Mnoha menším titulům v regionu se to podařilo, ale oba největší deníky se svými příjmy z prodeje představovaly příliš velká sousta.[144]

Došlo k odprodeji novin, kdy z dvou set titulů komise ponechala redakcím 71 magazínů a deníků, 78 prodala nejvyšší nabídce a osm bylo zestátněno. O více než dvacet titulů neprojevil zájem nikdo a vydávání jednadvaceti dalších bylo zastaveno. Z počtu 41 regionálních titulů bylo 20 prodáno a 18 převedeno na novinářské spolky.[145] Noviny *Dziennik Zachodni* přinášely největší zisky – během čtyř měsíců prvního pololetí roku 1990 vydělaly přes 2 mld. PLN.[146] Noviny převzala francouzská společnost Hersant (likvidátor se dohodl na prodeji titulu za 40 mld. PLN společnosti Prasa Śląska Polska Presse, patřící francouzskému koncernu).[147]

142 Bartłomiej Paulus, Internetový týdeník Reporterzy.info. 18.05.2005

143 Śląskie wydawnictwo Prasowe.

144 Rozhovor s redaktorkou Jadwigou Jenczelewskou, září 2014.

145 M. Gierula, Polska prasa..., str. 64.

146 M. Jachimowski, Media periodyczne..., str. 64.

147 M. Gierula, Polska prasa..., str. 64.

„Dziennik Zachodni měl být rozprodán, část získalo odborové hnutí Solidarita a část družstvo Czytelnik, ze kterého tento deník vzešel. Po ujasnění vlastnických práv byl celý titul odkoupen francouzským tiskovým magnátem Hersant. Později jej od něj odkoupil německý koncern Passauer Presse a tato situace trvá dodnes.“[148]

Deník *Trybuna Robotnicza* převzala společnost Hornoslezské tiskové sdružení GTP[149] a titul spojovaný s orgánem strany, který dlouhá léta krmil společnost propagandistickými hesly, změnil název na *Trybuna Śląska*.

V redakcích deníků *Dziennik Zachodni* a *Trybuna Robotnicza* došlo nejprve ke změnám na pozicích vedoucích redaktorů. Následně byl název *Trybuna Robotnicza* změněn na *Trybuna Śląska*. Po několika měsících došlo i na významnější změny ve složení novinářských a fotoreportérských týmů. Nejednalo se o propouštění, protože všichni reportéři, kteří v redakcích pracovali před rokem 1989, zůstali na svých pozicích, ale týmy byly doplněny novými lidmi. Do deníku *Dziennik Zachodni* nastoupil Marek Piekara a v deníku *Trybuna Śląska* našel opět práci Władysław Morawski, který byl propuštěn po vyhlášení výjimečného stavu. Redakční svět, který se dosud točil okolo propagandy a spousty zákazů a nařízení, se během několika týdnů úplně rozpadl. Novinář najednou mohl psát o všem a fotoreportér fotografovat všechno a mohli se řídit jen svými zkušenostmi a svědomím. Deníky byly také stále objemnější. Na začátku 80. let měl *Dziennik Zachodni* převážně 6 stran a magazín, čili jeho páteční příloha, od 8 do 12 stran. Změny majitelů slezského denního tisku na sebe také nenechaly dlouho čekat. Dynamicky se rozvíjející reklamní trh způsobil, že se deníky staly snadnou kořistí pro komerční koncerny.

Aby mohli zahraniční investoři vstoupit na polský trh, museli získat povolení Ministerstva zahraničí, které jim v tom však nijak nebránilo. Vydavatelé jako Maxwell, Murdoch, Hersant, Passauer Neue Presse nebo Orkla Media se svými penězi a vlivem si rychle rozdělili média mezi sebe. Výjimkou mezi celostátními novinami byl týdeník *Polityka*, jenž se transformoval na stejnojmenné družstvo, jehož vlastníky byli přímo novináři v něm pracující.

V Polsku se začal uplatňovat zákon nabídky a poptávky. Volný trh se týkal redakcí stejně jako i jiných podniků. Otevření Polska světu způsobilo příliv nových technologií a vybavení, například prvních počítačů. V obrovské míře se to týkalo také trhu s novinářskou fotografií. Nové stroje a techniky tisku způsobily, že kvalita černobílých snímků byla mnohem lepší a v některých titulech se stále častěji objevovaly snímky barevné.

5.2. Rekonstrukce redakčních a fotoreportérských týmů v denících *Trybuna Śląska* (**Robotnicza**) a *Dziennik Zachodni*.

Klidná, stabilní a maximálně předvídatelná činnost novin, především předních regionálních titulů jako *Trybuna Robotnicza* a *Dziennik Zachodni*, trvala do roku 1989. Nejde zde o věcné dávkování socialistické propagandy, ale o ekonomické zabezpečení, na které všechny tituly na prahu změny režimu narazily. Ze dne na den o životě novin, stejně jako i jiných podniků, začala rozhodovat ekonomická bilance. Jednoduché předpoklady rentability, jež v celém západním světě již dlouhá léta fungovaly, způsobily likvidaci dokonce i nejváženějších titulů, jakmile se staly deficitní. Pravděpodobně největší rozruch

148 M. Jachimowski, Media periodyczne..., str. 64.

149 Z. Bajka, Kapitał zagraniczny w polskich mediach, „Zeszyty Prasoznawcze“ 1994, č. 1–2 (137).

ve světě vyvolalo zastavení činnosti legendárního týdeníku *Life* v roce 1972, způsobené ekonomickými důvody. Zpátky na trh se vrátil až po šesti letech ve formě měsíčníku a takto vycházel až do roku 2000. Pak se na čtyři roky opět odmlčel, načež došlo na poslední pokus o jeho oživení v podobě každotýdenní přílohy největšího deníku vycházejícího ve Spojených státech. Slavný magazín *Life* nakonec přestal v papírové podobě existovat v roce 2007. V dnešní době je možný přístup pouze k archivům a snímkům patřícím redakci prostřednictvím služby internetového prohlížeče Google.[150]

Na slezském území v 90. letech nově vznikající oddělení reklamy a marketingu však neměla velké problémy s hledáním inzerce od firem zakládaných a rozrůstajících se po celém Polsku jako houby po dešti. Nezřídka se dokonce před reklamními kancelářemi tvořily fronty zájemců. Exploze soukromého podnikání byla hnací silou měnícího se hospodářství. Počínaje jednoduchými prodejci zboží vystaveného nejčastěji na starých novinách na chodníku v různých částech města až po reprezentativní mezinárodní firmy – všichni jednoduše potřebovali reklamu, protože chtěli jejím prostřednictvím o sobě dát vědět. Jakmile soukromí vlastníci převzali oba tituly, začal mít v redakcích význam čistý ekonomický zisk. Z jedné strany se novináři a fotoreportéři s pocitem určitého poslání, vycházejícího z práce pro veřejné blaho, snažili pracovat bez ohledu na výši odměny, ale s myšlenkou o vyšších ideálech. Z druhé strany pak byli vedoucí s ekonomickým oddělením zodpovědní za provoz v mezích zajišťujících zisk i finanční vyrovnanost. Touto cestou se v redakcích vyvinuly dva silné tábory: novináři, kteří tvrdí, že právě oni jsou nejdůležitější, protože nikdo nekupuje noviny kvůli reklamě, ale kvůli publicistice, novinkám a fotografiím, a bez čtenáře noviny nebudou existovat. Druhý tábor představují reklamy a marketing, jehož zastánci si myslí, že získáváním reklamy celý podnik živí, a jelikož zisk z prodeje novin představuje pouze menší část příjmu, jsou to právě oni, kdo vydělávají na výplaty všech zaměstnanců.

Dąbrowa Górnicza, 1992, Podnik na zpracování železného šrotu. Foto: Marek Piekara, *Dziennik Zachodni*.

150 http://images.google.com/hosted/life.

Dvorek v Będzinu, 1995.
Foto: Marek Piekara,
Dziennik Zachodni.

Do týmu fotoreportérů novin *Dziennik Zachodni* byl v roce 1990 přijat Marek Piekara, jenž předtím fotografoval pro týdeník *Solidarność*. Tým tvořili celkem tři, Józef Makal, Jacek Tomeczek a již zmíněný Marek Piekara. K fotoreportérům deníku *Trybuna Śląska* se zase vrátil po propuštění během výjimečného stavu i Władysław Morawski. I zde se pracovalo v tříčlenném týmu: Zygmunt Wieczorek, Józef Chojkowski a Władysław Morawski. V červnu roku 1989 se v Polsku během volební kampaně do Sejmu objevila nová energie v podobě deníku *Gazeta Wyborcza*. Centrála tohoto listu sídlila ve Varšavě, ale bleskově se otevíraly pobočky i v dalších velkých městech. Zakládali je většinou mladí lidé, svázaní hlavně s hnutím Solidarita a vezoucí se na vlně probíhajících změn. Tento deník se hned od začátku výborně prodával, díky čemuž se téměř okamžitě stal nejvlivnějším médiem v Polsku. Ve Varšavě, ale i v dalších městech se do nově vznikajících redakcí hlásili fotografové, kteří v jiných známých titulech doposud nepracovali. Někteří z nich, jako Krzysztof Miller nebo Tomasz Kizny, předtím působili v protikomunistickém odboji a fotografovali pro ilegální tisk. V Katovicích se prvním vedoucím fotooddělení deníku Gazeta Katowicka, regionálního oddělení novin *Gazeta Wyborcza*, stal Waldemar Kompała, jenž předtím pracoval jako vedoucí fotografické firmy, patřící pod křídla katovického fotografického sdružení FOTOPLAN. V redakčním týmu fotografů jej brzy doplnili jeho kolegové z FOTOPLANU Mirosław Noworyta a Grzegorz Celejewski. V této společnosti měl pouze nejstarší z nich, Mirosław Noworyta, zkušenosti s publikováním a prací pro tisk, a to v katovické huti v 70. letech. Na základě vzájemné spolupráce publikovala tehdy v katovickém oddělení deníku *Gazeta Wyborcza* i dvojice devatenáctiletých fotografů Rafał Klimkiewicz a Robert Krzanowski. To byla mladá síla, jež vytlačila poněkud zkostnatělou novinářskou fotografii v regionu na novou kolej. Rychle se ukázalo, že mladá, neobyčejně dynamická skupina v deníku *Gazeta Wyborcza*, nezatížená žádnými komplexy nebo předsudky, nasadila v novinářské fotografii v regionu úplně novou laťku kvality. Faktem zůstává, že většina fotoreportérů v obou největších denících (kromě Marka Piekary) byla věkově před šedesátkou. Což je možná důvod, proč s jejich novým, nešablonovitým přístupem k tématům nemohli držet krok, možná z důvodu přivyknutí k určitému stylu práce a skrze něj pak vnímání témat. Na stránkách obou novin za začaly objevovat příběhy, jichž si novináři dříve vůbec nevšímali. Kromě informování o skutečných politických

změnách v zemi se objevila celá řada společenských témat. Počínaje škodami v důsledku hornické činnosti, žalostné situaci ve zdravotnictví až k bezdomovectví, které před rokem 1989 zdánlivě neexistovalo. Nejdynamičtěji tyto změny fotografovali nově přijatí Marek Piekara a Władysław Morawski. Marek Piekara rád dokumentoval místa v hornoslezské aglomeraci, ale jinak, než v předchozích letech činili jeho předchůdci. Kromě zadaných témat se nejvíce zajímal o předměstí měst, po celá desetiletí zanedbávané hornické baráky. Bourané budovy či narychlo vykupované a likvidované fabriky představovaly témata, která se objevovala na stránkách obou novin. Brzy se ukázalo, že ze všech stran přicházejí a klepou na dveře redakcí mladí adepti novinářského řemesla, kteří chtějí ve staronových médiích ochotně pracovat.

Nabídka novinového trhu v regionu se rychle rozšířila o dva nové tituly vydávané v Katovicích. V roce 1989 vznikl již zmíněny deník *Gazeta Wyborcza* a o rok později *Kurier Zachodni*. Mohlo by se zdát, že v novinách, které fungovaly již dlouhá léta, noví fotoreportéři nejsou potřeba. Nemalou skupinu mladých adeptů snících o fotografování pro tisk to však neodradilo od pokusu změřit svoje síly v novinářské fotoreportáži – na cestě za svým snem nasměrovali svoje první kroky do regionálních týdeníků. Téměř v každém větším městě hornoslezské aglomerace nabízely takové noviny možnost spolupráce. Svoje první snímky v lokálních týdenících publikovali Rafał Klimkiewicz a Tomasz Jodłowski, oba v Tychách vydávaném listu *Nowe Echo*, a pak i v konkurenčním tisku *Echo*, Tomasz Krufczyk v chořovských novinách *Goniec Górnośląski*, Ireneusz Dorożański v listu *Nowiny Zabrzańskie*, Arkadiusz Gola v *Głosu Zabrza i Rudy Śląskiej*. Prostředí novinových fotoreportérů bylo hermetické a o nikoho nového z ulice nebyl zájem. Pohovor vždy začínal poznáváním adepta hlavně jako člověka, až potom jeho fotografií. Taková spolupráce měla trvat několik měsíců, možná i let, a kandidát musel prokázat hlavně svoji schopnost pracovat v týmu. Politické a ekonomické změny na počátku 90. let byly startovním výstřelem pro hledání práce v médiích pro dříve ani později nevídaný počet mladých novinářů.

5.3. Prostředí fotoreportérů v Horním Slezsku po roce 1989. Práce v tisku v 90. letech 20. století

Na počátku 90. let 20. století, v době fotografie založené na iontech stříbra, kdy ještě o internetu nikdo neslyšel, byla jedinou možností prezentace vlastních fotografií účast na některé z mála výstav, nebo je publikovat v tisku. Oba tyto způsoby samotného autora i jeho fotografii svým způsobem honorovaly. Úroveň fotografie v publikacích byla nepoměrně vyšší než dnes, kdy se vydavatel často nejdříve zaměřuje na to, zda je možné snímky získat zadarmo. Proto si také každý oslovený fotoreportér bez obtíží vzpomene na svůj první otištěný snímek.

Také si dovolím krátkou vzpomínku. V roce 1991, ve svých devatenácti letech a po čtyřech letech studia a práce v soukromém fotografickém ateliéru, jsem získal diplom vyučeného fotografa. Měl jsem štěstí, že mým vedoucím a učitelem v ateliéru byl pozdější fotoreportér deníků *Gazeta Wyborcza* a Super Express Mirosław Noworyta. Právě on mě nakazil zálibou v toulání se s fotoaparátem v terénu. Každou volnou sobotu nebo neděli jsme využívali na fotografování a objížděli jsme okolní města. Brzy vyšlo najevo, že řemeslná fotografie ve studiu není tak úplně mým vysněným povoláním, a tak jsem se vydal za svou opravdovou vášní, dokumentární fotografií, které jsem se mohl denně věnovat při práci v novinách.

Svoje první kroky jsem nasměroval do redakce deníku *Kurier Zachodni* v Katovicích, kde mi vedoucí redakce Adam Daszewski okamžitě sdělil, že s prací na plný úvazek nemohu počítat, ale pokud budou moje snímky dobré, tak je rádi zaplatí a otisknou. Hned

další den jsem se vrátil s obálkou plnou fotografií, z nichž si redaktor prakticky všechny nechal. První snímek se měl v tisku objevit za tři dny. Dodnes si pamatuji, jak jsem toho dne šel brzy ráno s tlukoucím srdcem koupit do stánku *Kurier Zachodni* a radost, když jsem uprostřed uviděl otištěný svůj snímek s podpisem „Foto: Arkadiusz Gola". O podobných emocích mi vyprávěli i další kolegové fotoreportéři. Pro nás všechny to bylo velké uznání a nepochybný společenský postup. V té době v tisku publikoval jen úzký počet lidí a povolání novináře nebo fotoreportéra bylo velmi vážené. Rafał Klimkiewicz, ještě než začal pracovat pro deník *Trybuna Śląska*, musel urazit dlouhou cestu, počínaje prací pro regionální týdeník:

Jako mladý kluk jsem na základní škole chodil do školního kroužku fotografie, který vedl po výuce učitel tělocviku. Jak vzniká fotografický obraz, jsem už věděl z dřívějška, protože můj strýc z velkopolského městečka Czarnków se fotografii věnoval a ukázal mi, jak se vyvolávají snímky. Později, když jsem už byl na lyceu, jsem se přihlásil do fotoklubu na našem sídlišti. O prázdninách jsem jel na dovolenou do Sovětského svazu, odkud jsem si přivezl zvětšovák, misky a mnoho dalšího vybavení pro vyvolávání filmů a fotografií. Zakrátko jsem již posílal svoje záběry do fotografických soutěží vyhlášených magazínem Młody Technik. *Získal jsem dokonce jednu z cen, ale nejvíce jsem byl pyšný z publikování mojí fotografie na jejich stránkách. Netrvalo dlouho a už jsem svoje první záběry publikoval i v tyském týdeníku* Nowe Echo*, kde jsem se seznámil s Bogdanem Kułakowským, mnohokrát oceněným fotoreportérem slezského tisku. Šťastnou náhodou se pro mě okamžitě stal „mentorem" a práce v novinách mě naučila být sebevědomý.*[151]

Výuka fotografie spočívala především v tom, že jsme dennodenně prohlíželi hromadu snímků, nejčastěji se nám líbily ty, jež byly publikovány v denících *Rzeczpospolita* a *Gazeta Wyborcza*. Obdivovali jsme především záběry Andrzeje Iwańczuka, Jacka Domińskiego a Michała Sadowského. V deníku *Gazeta Wyborcza* tehdy pracoval snad nejlepší tým fotoreportérů v celém Polsku od roku 1989. Každý týden plnili svými reportážemi stránky přílohového magazínu *Gazeta Wyborcza* Krzysztof Miller, Sławomir Sierzputowski, Piotr Wójcik, Michał Mutor, Kuba Atys, Michał Kamiński nebo Jacek Piotrowski.

Ve Slezsku udával tón novinářské fotografii tým fotoreportérů týdeníku *Panorama*, jehož členy byli Bogdan Kułakowski, Jerzy Kleszcz, Józef Wolny a ze začátku také Stanisław Gadomski. *Panorama* byla barevný týdeník s dlouhou tradicí, tisknutý na kvalitním papíře a vycházející prakticky v celém Polsku. V 80. letech 20. století se vyprodával tak rychle, že se stal podpultovým zbožím a jen stěží se sháněl. Tato před rokem 1989 naprosto běžná praxe znamenala, že se každý zájemce musel s prodávajícím domluvit, aby jeden exemplář nenabízel k prodeji a nechal mu jej schovaný pod pultem. Preference a nápady na zpracování publikovatelných témat byly různé.

Rafał Klimkiewicz dále vzpomíná:

Od začátku jsem chtěl fotografovat pro deník Gazeta Wyborcza*. Šel jsem tedy do redakce a zeptal jsem se, jestli ve fotooddělení nepotřebují spolupracovníka. Jejich zamítavá odpověď mě neodradila a zanedlouho jsem se stejnou otázkou klepal na dveře redakcí novin* Dziennik Zachodni*,* Trybuna Śląska*, vydavatelství* Fibak Noma Press*, vydávajícího týdeník Panorama a deník Sport. Seznámil jsem se tam téměř se všemi čelnými slezskými fotoreportéry. Ukazoval jsem jim svoje snímky, které oni drsně kritizovali. Dali mi najevo, že mezi sebe nechtějí nikoho dalšího „pustit", protože by to pro ně znamenalo snížení honorářů. Tehdejší stálý měsíční zaměstnanecký příjem byl velmi nízký a jen málokdo s ním vyšel. Mnohem více se vydělávalo*

151 Rozhovor s Rafałem Klimkiewiczem, Katovice, 23. ledna 2017.

právě díky honorářům za konkrétní otištění, což představovalo i tehdejší hlavní pracovní motivaci fotoreportérů. Po několika měsících jsem opět zaklepal na dveře katovického oddělení deníku Gazeta Wyborcza*, kde se zrovna uvolnilo místo laboranta, a tak v roce 1992 začala moje spolupráce s deníkem přes laboratoř. Nechtěl jsem však jen vyvolávat snímky jiných, a už po dvou měsících jsem tuto jistou práci laboranta opustil a začal pracovat jako fotoreportér v tehdy největším polském deníku* Gazeta Wyborcza*, plný úvazek jsem však získal až v roce 1995. Naší největší konkurencí byl tehdy deník* Rzeczpospolita*, jenž měl nejkvalitnější tisk a týdenní přílohu s reportážemi. Velký formát novin umožňoval prezentaci fotografií ve formátech, které jinde nebyly možné. Jejich fotoreportéry jsem si tehdy vzal za vzor – byl to skvělý, velmi silný tým. Říkal jsem si, že chci být jako Iwańczuk. Vůbec jsem ještě netušil, že už za pár let budu pracovat právě tam, v redakci deníku* Rzeczpospolita *jako reportér ze Slezska.*[152]

Všichni, kteří na počátku 90. let prošli katovickou redakcí deníku *Gazeta Wyborcza*, zdůrazňují význam setkání s Mirosławem Noworytou, jenž nebyl jen velmi dobrým fotografem, ale také výjimečným pedagogem.

Wyborcza *pro mě tehdy byla skvělou školou, Mirek Noworyta a Waldek Kompała měli čas i chuť se sklánět nad mými snímky a hodnotit je. Tehdy jsem se od nich hodně naučil. Rychle jsem v redakci získal jméno fotografa, který dokázal z ulice přinést zajímavý snímek, přestože se venku ten den nic nedělo. Vždy se mi podařilo něco zajímavého či vtipného najít. Magazín* Gazeta Wyborcza *byl tehdy středobodem nejlepší reportáže, kterou jsme mohli v celém Polsku najít. Bohužel pro mě měli přednost v publikování a také přístup k dobrým námětům stálí fotoreportéři z varšavské centrály.*[153]

Ještě než Arkadiusz Ławrywianiec na více než dvacet let zakotvil v katovické redakci novin *Dziennik Zachodni*, pokoušel se najít práci v regionálním tisku i v rodném Opolí.

Fotografie mě zajímala už od dětství a po ukončení studia v Opolí jsem chtěl, aby moje práce souvisela s fotografií. Na počátku 90. let mě napadlo, že bych mohl pracovat v novinách. V Opolí byl hlavním titulem deník Gazeta Opolska *s fotoreportérem Tadeuszem Kwaśniewským. Sledoval jsem jej při práci a velmi se mi to zalíbilo. Ve věku osmadvaceti let se moje první kroky po studiu ubíraly do největších opolských novin – Trybuna Opolska, ale tam mě ujistili, že nikoho nepotřebují. Později jsem uviděl oznámení o výběrovém řízení na pozici fotoreportéra v redakci deníku* Gazeta Wyborcza *a řekl jsem o tom i svému kamarádovi Jacku Baranowskému. On tam se svými snímky druhý den ráno zašel a přijali jej. Když jsem tam odpoledne šel já, bylo oznámení už stáhnuté. Dalšími novinami, na jejichž dveře jsem klepal, byla* Gazeta Opolska*, regionální oddělení* Trybuny Śląska*. Měli tam již stálého fotoreportéra, ale nabídli mi spolupráci. Měl jsem fotografovat se svým vybavením, na svůj materiál, ale za otištěné snímky bych dostával honorář. Chtěl jsem to zkusit, vyzkoušet si, jestli to zvládnu. Měl jsem tehdy Canon T60 a pamatuji si, že první téma, které jsem pro tyto noviny zpracoval, byl běžecký závod v ulicích. Byla neděle, hned po fotografování jsem šel vyvolat snímky, které jsem okamžitě zanesl do redakce. Byli zaskočeni, že se mi všechno tak rychle a skvěle povedlo. Dostal jsem ke zpracování další téma, a tak jsem se pomalu začal uvrtávat do novinové fotoreportáže. Pamatuji si, že první měsíc jsem za materiál (filmy, papír a chemii) utratil 80 PLN a vydělal 40 PLN, ale řekl jsem si, že nějak začít musím. Musel jsem získat nějaké zkušenosti. Za takový honorář jsem pracoval více než deset měsíců. Později už za filmy a papíry platila redakce.*[154]

---

152 Rozhovor s Rafałem Klimkiewiczem, Katovice, 23. ledna 2017.

153 Rozhovor s Rafałem Klimkiewiczem, Katovice, 23. ledna 2017.

154 Rozhovor s Arkadiuszem Ławrywiańcem, Rybnik-Boguszowice, 2. prosince 2016.

V srpnu roku 1992 došlo v Ratibořské Kuzni k lesnímu požáru, jenž se rozšířil do nečekaných rozměrů. Jedním z reportérů, který boj se živlem fotografoval, byl Bogdan Kułakowski, pracující tou dobou v týdeníku *Panorama*. Svoji ohromující fotoreportáž nabídl redakci novin *Dziennik Zachodni*, protože cyklus produkce týdeníku *Panorama* by umožnil tento materiál publikovat až po třech týdnech. *Panorama* jej samozřejmě později otiskla, ale to už bylo po požáru, a Kułakowski věděl, že má horkou aktualitu a chtěl ji využít. *Dziennik Zachodni* jeho téma otiskl jako celek na první stránce, což v tehdejší době bylo velmi neobvyklé – aby se tolik místa na úvodní stránce věnovalo fotografiím. Deníky *Trybuna Śląska* a *Dziennik Zachodni* větší cykly snímků najednou publikovaly jen velmi zřídka. Deníky byly vyprofilované tak, že jejich fotoreportéři číhali na jediný, nejlepší záběr v kulminačním bodě události. Práce pro týdeník od fotoreportéra vyžadovala při vyprávění příběhu změnit způsob myšlení. Od počátku bylo jasné, že s žádnou aktualitou se s deníkem nemůže měřit, protože ten je prostě rychlejší. Převaha práce pro týdeník pak spočívá v delším čase, jejž může věnovat hledání materiálu. Beze spěchu a s větším prostorem na několika stránkách týdeníku pak může fotoreportér vytvořit příběh s mnohem složitější naracı́.

V roce 1993 začal *Dziennik Zachodni* expandovat do největších vojvodských měst. Začaly vznikat jednostránkové městské mutace, jež se přikládaly dovnitř společného regionálního vydání. V každém větším městě vznikala redakční oddělení. Ze začátku se skládala jen z jednoho novináře, ale rychle se rozrůstala také díky studentům žurnalistiky, pro které to byla skvělá možnost skutečného ověření si svých možností v této profesi. Mnoho studentů v redakci zůstalo, aby v hierarchii pomalu stoupali, a dnes tyto noviny řídí.

V mém případě to bylo podobné, nejdříve byla moje práce několik měsíců sledována v glivické mutaci novin *Dziennik Zachodni*. V každém z oddělení hledali dalšího fotoreportéra, protože tříčlenná skupina v centrále nemohla najednou fotografovat pro tolik mutací. Roman Roessler, jenž tehdy *Dziennik Zachodni* v Glivicích vedl, mě přizval ke spolupráci na městské mutaci. Ze začátku stačilo, že jsem v Glivicích fotografoval jen jeden den v týdnu. Spolupráce s redakcí byla odměňována vyplácením honoráře, jehož výše byla přímo úměrná počtu publikací. Protože jsem byl tehdy zaměstnán na poloviční úvazek v redakci listu *Głos Zabrza i Rudy Śląskiej*, kde jsem měl stálý plat i odvody na zdravotní a sociální pojištění, považoval jsem spolupráci s glivickou mutací jen jako dobrou možnost přivýdělku. I kolegové z jiných novin vzali situaci do svých rukou a pokoušeli se v profesní hierarchii nějak prorazit.

Prvním materiálem, díky kterému jsem vyplul do širších vod, byly snímky z neštěstí v dole Nowy Wirek ve Slezské Rudě. Bylo to těžké téma, protože nebylo známo, kdy se podaří zasypané horníky vytáhnout na povrch, a bylo třeba být pořád ve střehu. Nebylo také vůbec jisté, jestli se nám podaří nějaké snímky vůbec udělat, nikdo toho moc nevěděl, a kolegové se proto rozhodli, že na šachtu půjdu já. Seznámil jsem se tam s celou řadou fotografů z jiných slezských redakcí. Po třech dnech bloumání po šachtě najednou přišla zpráva, že jedou nahoru. Samotného fotografování bylo možná ani ne dvě minuty, všechno se odehrálo jen mezi výstupem záchranářů ze šachty a sanitkami, které přitom stály co nejblíže východu. Měl jsem tehdy obrovské štěstí, protože se mi povedl velmi dobrý snímek. Shodou náhod se to seběhlo v době, kdy deník přecházel na barevný tisk. Šlo také o jeden z prvních snímků, který se objevil ve velikosti šířky pěti sloupků na první stránce celostátního vydání deníku Gazeta Wyborcza

a v novinářském prostředí nezůstal bez povšimnutí. Psal se rok 1995 a po této reportáži jsem získal vysněné stálé místo.[155]

V roce 1992 odešel z redakce novin *Dziennik Zachodni* do důchodu Józef Makal, jenž v nich pracoval od roku 1957, byl to nejdéle sloužící fotoreportér v historii těchto novin. V prvním roce svého důchodu ještě často přijížděl do redakce a fotografoval jako v minulých letech. Velké problémy se zrakem Makala donutily podstoupit komplikovanou operaci. Po krátké době se bohužel zjistilo, že operace nepřinesla kýžený efekt a Józefu Makalovi hrozí trvalá slepota. V té době se vedoucím redakce stal Marek Chyliński, jenž celý svůj profesní život v deníku s Makalem úzce spolupracoval. Tvořili sehrané reportérské duo a měli za sebou i vydání celé řady zásadních publikací. Marek Chyliński přesvědčil tehdejšího ředitele družstva Prasa Śląska a novin *Dziennik Zachodni* Bogdana Ścibuta, aby Makalovi pomohl. Rozhodli se Makalovi zařídit další operaci očí u vyhlášeného specialisty na německé klinice. Nemalé náklady na operaci, transport i ubytování plně hradila redakce. Zákrok se tentokrát povedl a nadšený Józef Makal byl po návratu redakci velice vděčný. Pro mnoho novinářů a fotoreportérů spojených s novinami *Dziennik Zachodni* to mělo nemalý význam. Ředitel tímto gestem ukázal, že Józef Makal, jenž byl přes třicet let jednou z opor této redakce, může i po odchodu do důchodu na svého zaměstnavatele spoléhat. Bylo to krásné gesto, které se dnes, v době sloupců zisků a bezohledného kapitalismu, jeví skoro nereálně. O celé této situaci jsem se dověděl, když jsem pracoval jako fotoreportér redakce novin *Dziennik Zachodni*, což mě ještě více utvrdilo v přesvědčení, že jsou to lidé, se kterými chci pracovat. Po operaci očí musel Makal na delší dobu přestat fotografovat. Shodou okolností to bylo ve stejné době, kdy se zvyšoval počet stránek deníku a jako nezbytné se ukázalo navýšení počtu trvalých zaměstnanců. Neshody jednoho z reportérů Marka Piekary se zástupcem vedoucího redakce Markem Basterem bohužel vedly k Piekarově propuštění. Téměř okamžitě byla nabídnuta práce a přestup z opolského oddělení do katovické centrály Arkadiuszi Ławrywiańcovi, který se po příjezdu do Katovic nastěhoval do služebního bytu blízko redakce a prakticky okamžitě začal pracovat. Ve fotografickém oddělení pak kromě něj byl dalším aktivním fotoreportérem ještě Jacek Tomeczek. Počet stránek, a tím i počet témat ke zpracování, neustále narůstal. Do mnoha oddělení v redakci byli přijímání další novináři.

Neměli jsme ani vedoucího fotooddělení, taková situace se prostě nedala předvídat. Každý byl individuálně přidělován na každodenních redakčních kolegiích a našimi bezprostředními nadřízenými byli vedoucí vydání skládající z titulků, textů a obrázků aktuální číslo: Piotr Piersiak, Adam Daszewski, Daniel Bieniek a Wojciech Mszyca. Vedoucím redakce byl tehdy Maciej Wojciechowski. Naštěstí jsem i nadále pracoval ve dvojici s Jackem Tomeczkem. Byla to pro mě obrovská změna a nemohu zastírat, že i velké povýšení. Dostal jsem služební vybavení, tehdy nejmodernější na světě Canon EOS 1N s kompletní sadou objektivů Ultrasonic se světelností 2,8 a blesk, a fotografoval jsem na skvělé filmy Ilford HP5. Ze začátku se mi nedařilo nejlépe, protože jsem Katovice ani další města v aglomeraci vůbec neznal. Noviny zvětšovaly svůj objem ze 16 na 24 stran deníku a 48 stránek přílohy a my jsme vůbec nezvládali... Pamatuji si, že můj rekord byl, když jsem měl zpracovat 14 témat za jediný den. To už bylo příliš, člověk pracoval jako kombajn při žních na poli. Na druhou stranu nám hodně času zabíralo vyvolávání a skenování materiálu, a když jsem vložil filmy do skeneru, mohl jsem jít na oběd a odpočinout si. Prvním velkým tématem, s kterým jsem na začátku své práce v redakci změřil své síly, bylo třídenní čekání a fotografování celé záchranné akce na dole Nowy Wirek

155 Vlastní rozhovor s Rafałem Klimkiewiczem, Katovice, 23. ledna 2017.

ve Slezské Rudě. Toto téma se mi do paměti vrylo tak hluboko, že jsem se odtamtud nemohl hnout, protože se každým okamžikem mohlo stát, že se záchranářům podaří prorazit zával a vytáhnout zasypané horníky ven. Spal jsem v křesle v nějaké čekárně. Akce naštěstí skončila šťastně, protože se horníky podařilo zachránit, a já měl dobré záběry. Další den jsem už měl naplánovanou cestu do Varšavy na finále Miss Polonia a ještě v mezičase jsem stihl nafotografovat letadlo, které spadlo při přistávání na letišti Muchowiec. Bylo naprosto nezbytné být pružný a všestranný, protože témata byla extrémní. Miloval jsem to, byla to opravdická škola života, totální fotografické nasazení. Po tom všem už neexistuje téma, které by mě nějak zaskočilo, se kterým bych si neporadil. Už tehdy se říkalo, že pokud vydržíš pracovat v redakci novin Dziennik Zachodni*, pak si poradíš všude.*[156]

V deníku *Trybuna Śląska* bylo rozhodnuto omladit fotooddělení a vedení redakce oznámilo neobvyklý nápad. Navrhlo přestup do redakce *Trybuny* a okamžitý nástup na pozici vedoucího redakce fotooddělení ani ne třiadvacetiletému Rafału Klimkiewiczovi. Klimkiewicz byl jedním z fotografů nejmladší generace, kteří se objevili v nově založeném katovickém oddělení redakce novin *Gazeta Wyborcza*. Rafał Klimkiewicz už o sobě na stránkách deníku dal vědět jako talentovaný fotoreportér obdařený skvělou intuicí a otevřený novým technickým možnostem.

V deníku Gazeta Wyborcza *byla tehdy ve Slezsku nejmodernější redakce. Na fotooddělení byly nejmodernější počítače a skenery negativů. Snímky jsme popisovali a katalogizovali pomocí nejnovějších programů. Když jsem navštívil redakci* Trybuny*, všiml jsem si, že tam ještě stále dělají zvětšeniny, které pak skenují na plochých skenerech, a jediný popis snímku vzniká na zadní straně dané zvětšeniny pomocí psacího stroje. V redakci novin* Dziennik Zachodni *to bylo stejné. Tehdy mě napadlo pro tuto redakci začít pracovat. Jejím ředitelem, spoluvlastníkem i vedoucím redakce byl v té době Tadeusz Biedzki a já mu napsal dopis, ve kterém jsem mu vysvětlil svůj nápad na modernizaci fotooddělení. Měl jsem již tehdy svůj plán. Popsal jsem mu způsob práce, jejž jsem se naučil v redakci deníku* Gazeta Wyborcza*, i výhody využívání nových technologií a programů, které mohlo přinést zisky úplně jiného druhu. Pozvali si mě na pohovor, na kterém jsem jim své nápady podrobně vysvětlil. Ředitel Biedzki na setkání potvrdil, že se mu moje koncepce líbí, a nabídl mi práci. Začal jsem vydělávat třikrát více než předtím. Požádali mě o kalkulaci investic do techniky potřebné pro vybavení oddělení. Spočítal jsem, že za techniku bude třeba zaplatit na tu dobu nepředstavitelnou částku 70 000 PLN, ale díky tomu budeme rychleji a lépe fungovat, snímky budou technicky lepší a značně se nám zkrátí čas na jejich dodání do právě připravovaného čísla novin. Můj návrh byl přijat. Nemohl jsem tomu uvěřit, protože redakce nakoupila všechno, co jsem chtěl.*[157]

Na fotooddělení deníku *Trybuna Robotnicza* už dlouho k žádným změnám nedošlo. V odborných kruzích dokonce platilo tvrzení, že „pokud chceš pracovat w deníku *Trybuna Robotnicza*, tak musíš počkat, až některý ze zaměstnaných fotoreportérů umře".

Rafał Klimkiewicz po příchodu do nové redakce způsobil nejen technologickou revoluci, ale změnil i způsob, jakým redaktoři o snímcích uvažovali. Kromě toho byla na jeho žádost do týmu fotoredaktorů přijata Karina Trojok, se kterou se učil fotografii na pomaturitní odborné škole. Tyto změny však některým kolegům vadily – vedoucí redakce vysvětloval, že transformace mají za cíl jenom rozšíření oddělení, a nikoli výměnu kádrů, a slíbil, že o práci nikdo nepřijde. Starší zaměstnanci, většinou kolem šedesáti let, kteří si za dlouhá léta zvykli na zaběhlý denní rytmus redigování zpráv v nezměněné podobě, se

156 Vlastní rozhovor s Arkadiuszem Ławrywiańcem, Rybnik-Boguszowice, 2. prosince 2016.

157 Vlastní rozhovor s Rafałem Klimkiewiczem, Katovice, 23. 1. 2017.

ocitli na prahu revolučních změn. Byly to změny nejen personální, ale týkaly se i nového přístupu k technologiím a vytváření novin, včetně celého procesu zpracování fotografií.

Po takových změnách v konkurenčním titulu se vedení novin *Dziennik Zachodni* rovněž rozhodlo posílit dvojici svých fotoreportérů. Seběhlo se to s výstavou „Slezská novinářské fotografie – první po letech", kterou v červnu roku 1996 zorganizoval Rafał Klimkiewicz spolu se všemi mladými fotoredaktory, především z deníku *Gazeta Wyborcza*. Šlo o navázání na bohatou tradici a zároveň pokračování soutěžních výstav Slezské novinářské fotografie z minulých let. Díky náklonnosti tehdejšího ředitele Slezského muzea Lecha Szarańce se vernisáž konala v budově Slezského muzea v Korfantego aleji v samotném centru Katovic. Výstavy se zúčastnila celá plejáda tehdejších fotoreportérů, a to nejenom z blízkého okolí regionální metropole, ale přizváni byli i kolegové z menších měst, kteří fotografovali pro regionální týdeníky. Výstava ohlašovaná ve všech médiích v regionu se setkala s širokým ohlasem nejen ve fotografickém prostředí. Každý fotoreportér mohl vystavit šest snímků formátu maximálně 50 × 70 cm. Sám jsem čtyři roky pracoval jako kmenový fotoreportér deníku *Głos Zabrza i Rudy Śląskiej* a také jsem se události zúčastnil. V začátcích své profese jsem rád fotografoval na různých nepřístupných a málo oblíbených místech. A takové fotografie jsem se rozhodl na výstavě ukázat. Kromě sběračů uhlí na haldách nebo Romů jsem ukázal i snímky z prosektury. Pitva, přestože šlo o zachycení anonymní postavy nahého člověka, vyvolala nejen na vernisáži velké kontroverze a kritiku. Jedno je jisté, o tomto snímku mluvili všichni a nikdo kolem něj neprošel bez povšimnutí. To se ukázalo jako moje propustka do práce v centrále novin *Dziennik Zachodni*, kde jsem dodnes. Na výstavě byl i Marek Chyliński, tehdejší zástupce vedoucího redakce, který mě během vernisáže požádal o schůzku hned následujícího dne. Dostal jsem nabídku pracovat v týmu fotoreportérů a na moji žádost jsme se dohodli na práci na půl úvazku se zachováním druhé poloviny v redakci Głos Zabrza. Díky tomu jsem mohl 1. září 1996 poprvé zaklepat na dveře kanceláře 513 v pátém patře katovického Domu tisku, ve kterém se nacházelo oddělení fotoreportérů. Připojil jsem se k Arkadiuszi Ławrywiańcovi a k věkově i služebně nejstaršímu Jacku Tomeczkovi. Nafasoval jsem také služební Canon T90 s kompletní sadou objektivů. Dodnes si pamatuji, jak jsem s pocitem, že jsem v týmu největšího regionálního deníku v Polsku, přicházel k velké hale na konci redakční chodby v pátém patře, kde mělo své místo největší oddělení deníku – tým fotoreportérů. Rád jsem postával úplně v rohu a přes obrovská prosklená okna sledoval krásné panorama katovického náměstí. To je kouzelné místo, opravdové centrum Horního Slezska. Práce v deníku měla svůj denní rytmus, v deset hodin bylo redakční kolegium sestávající z vedoucího redakce, jeho zástupců, výkonného redaktora a vedoucích všech oddělení. Hodnotili připravované číslo a plánovali obsah dalších vydání. Přímo to souviselo s plánováním fotografovaných témat, která byla předávána dál redakčnímu vedoucímu vydání, jenž měl právě ten den službu a který přiděloval úkoly, jež jsme si mezi sebou rozdělili. Měli jsme přednost v objednávání služebních řidičů. Byli jsme celkem tři a prioritu cíle cesty určoval fotoreportér – snímky byly objednávány jen pro nejdůležitější témata. Do redakce jsme se vraceli pozdě odpoledne a ihned jsme se věnovali vyvolávání filmů a pak jejich skenování. Zpracování materiálu trvalo až do večera a v mezičase jsme skenovali ze svých archivů snímky, které měly posloužit jako ilustrace k aktuálnímu číslu. Z redakce jsme odcházeli až po desáté večer a redaktoři zavírali redakci o půl dvanácté. To byl čas, kdy už bylo málo pravděpodobné, že se stane něco, co stojí za vyfotografování, přestože jsme měli mít zapnutý pager a později i telefon.

Redakční tým deníku *Dziennik Zachodni* na konci 90. let. foto Arkadiusz Gola

Ve stejnou dobu byly redakční tiskárny přizpůsobovány tisku novin v barvě. V polovině roku 1996 začal plnobarevný tisk první a poslední stránky obou největších deníků, vnitřní část ještě stále zůstávala černobílá. Přechod na fotografování v barvě se tak stal nezbytností a došlo k němu ze dne na den jedním rozhodnutím vedoucího redakce. Od této chvíle jsme u sekretářky Joanny Pająk mohli objednávat pouze barevný materiál. Vybrali jsme tehdy podle svého názoru nejlepší dostupné negativy na trhu od firmy Fuji.

Pro Rafała Klimkiewicze byl přestup do deníku *Trybuna Śląska* dobrým impulzem k další činnosti. Na výsledky nebylo třeba čekat dlouho, protože už po několika měsících od začátku práce v nové redakci získal cenu Grand Prix, ale i řadu dalších ocenění v tehdy nejprestižnější Soutěži polské novinářské fotografie.

Poté, co jsem v roce 1997 získal Grand Prix a další čtyři ocenění v Soutěži polské novinářské fotografie, stal jsem se v redakci Trybuny Śląska *takovou obdobou dnešního uměleckého vedoucího. Mohl jsem se úspěšně postavit služebně i věkově staršímu vedoucím vydání. Zavedl jsem publikování fotoreportáží v pátečním čísle, často jsem se chodil dívat na skladbu snímků a dohlížel na správný výřez snímku pro tisk. Po zisku ocenění za snímek roku bylo pro mě nejdůležitější, že mě přijali na kurz Colina Jacobsona na Varšavské univerzitě. Byl jsem jedním z patnácti lidí, které porota do tohoto prestižního kurzu vybrala. Zisk nejvyššího ocenění za novinářskou fotografii v tehdy jediné takové soutěži organizované v Polsku bylo pro mě, ale myslím že i pro jiné lokální a regionální fotoreportéry důležitou informací. Bylo to znamení, že člověk z venkova (pro Varšavany jsme byli a stále jsme venkovani někde na jihu Polska), bez konexí a v konkurenci tolika skvělých varšavských fotoreportérů jezdících po světě může vytvořit nejlepší snímek roku.*[158]

Zajímavé pro nás všechny jsou i další pracovní příhody Rafała Klimkiewicze po zisku tohoto ocenění. Jak sám přiznává, získal velmi dobrou a výnosnou pracovní nabídku na tzv. Olympu.

158 Rozhovor s Rafałem Klimkiewiczem, Katovice, 23. 1. 2017.

Po krátké době mi zavolal vedoucí fotooddělení z Varšavy – Sławomir Sierzputowski, a nabídl mi tzv. pozici hvězdy ve varšavské redakci novin Gazeta Wyborcza *s příjmem naprosto nereálným z pohledu běžného života ve Slezsku. V té době mělo toto oddělení největší rozpočet v redakci a jeho fotografové jezdili do celého světa. Bál jsem se, že ve Varšavě budu jedním z několika desítek fotoreportérů, přičemž v Katovicích, se kterými jsem se velmi sžil, jsem měl velmi silnou a zásadní pozici. Nabídka však byla velmi lákavá, proto jsem si vzal v redakci dovolenou a odjel na zkušenou do Varšavy. Sławek Sierzputowski všechno zařídil po formální stránce, já se ubytoval ve služebním bytě a v pondělí ráno jsem se hlásil v redakci. Vedoucí oddělení mě oficiálně představil celému týmu fotoreportérů, a najednou místnost nepříjemně ztichla. Prozatímní kolegové, se kterými jsem se velmi skamarádil a setkával se s nimi na dílnách a jiných večírcích, byli poté, co jsem nedávno získal Grand Prix, očividně nespokojeni. První ke mně přišel Sławek Kamiński, poklepal mě po rameni a řekl: „Rafałe, je skvělé, že jsi tady, ale jen abys věděl, Sejm dělám já." Pak přišel Michał Mutor a říká, že on dělá módu a dělá ji jen on. Krzysztof Miller mě přivítal a neřekl nic, ale on nemusel nic říkat, všichni věděli, co dělá a kam jezdí. Pak přišel Kuba Atys a říká: „Všechno je O. K., ale já jsem první na sport." Piotr Wójcik mi připomněl, že s Lidkou Ostałowskou, hlavní reportérkou, jezdí jenom on. Nevím, jestli se na tom předem domluvili, ale dostal jsem jasný signál, že na mě zbylo fotografování tak akorát děr na silnici. Přitom v té době probíhala v novinách zrovna taková akce, že se každý den publikovaly nějaké díry v cestách... Pomyslel jsem si – skvělí kamarádi, předtím to bylo milé, ale jakmile pocítili konkurenci, bylo třeba ukázat, že dobře už bylo. Předtím jsme byli kolegové, teď jsme konkurenti. V Katovicích nic takového neexistovalo, tehdy jsem poprvé v životě pocítil, jak vypadá zdravá kapitalistická konkurence mezi „kolegy", kteří pracují pro jedny noviny. Poseděl jsem si tam podle dřívější dohody něco přes týden a nakonec jsem Sławku Sierzputowskému řekl: „Děkuji, ale nemám zájem." Vím, že v metropoli se fotografie dobře prodávají, je tam víc peněz i možností, ale nechtěl jsem se bít a rvát, nelíbila se mi ani samotná Varšava, ani ceny tamních bytů.*[159]

Udělení Grand Prix Rafału Klimkiewiczovi zapůsobilo na prostředí fotoreportérů v dobrém slova smyslu jako „červený hadr na býka". V redakci jsme dostali jasný signál, že kvalita, která je vidět na soutěžích a výstavách, by pro nás měla být prioritou. Krátce nato jsme z rozhodnutí vedoucího redakce získali pro reportáž celou jednu stranu v pátečním vydání týdeníku (prodávaný náklad tohoto magazínu dosahoval 450 tisíc kusů). Tehdy jsme se v týmu cítili jako samostatní redaktoři a rivalita narůstala. Jacek Tomeczek přešel do sosnovecké redakce a na jeho místo v roce 1997 nastoupil Tomasz Jodłowski, jenž předtím publikoval v tyském týdeníku *Echo*. Vznikl tak sehraný kolegiální tým fotoreportérů podobného věku a s velkou motivací. Do fotooddělení *Trybuny* téměř ve stejnou dobu nastoupil Leszek Zych a již zmíněná Karina Trojok, která do redakce přešla z katovické redakce *Super Expressu*. Dělilo nás jen jedno patro, často jsme se setkávali, vyměňovali jsme si názory a postřehy na fotografická témata. Trávili jsme čas prohlížením prací jiných fotoreportérů a analýzou narace jejich fotografických příběhů. Rychle se také dohodlo, že čtvrtek večer bude v naší redakci stálým dnem takových setkání, v kanceláři č. 513. Na tato setkání jsme zvali kolegy z jiných deníků a prohlíželi spolu nejnovější snímky.

Společné diskuse, rady a inspirace byly nejlepší školou a skvěle tráveným časem v okruhu kamarádů, na který vzpomínám dodnes. Po určité době nám to však přestávalo stačit a chtěli jsme jít dál, rozšířit svoje znalosti a schopnosti. Spolu s Arkadiuszem Ławrywiańcem a Tomaszem Jodłowským jsme se rozhodli zajet v dohodnutý termín

159 Vlastní rozhovor s Rafałem Klimkiewiczem, Katovice, 23. 1. 2017.

na konzultace konající se každoročně na katedře fotografie lodžské filmové školy. Na místě nás přijal jeden z přednášejících, kterému jsme naše snímky ukázali. Po krátkém rozhovoru a prvních otázkách, kolik máme let a kde pracujeme, pedagog rychle a jednoznačně uhasil naše naděje na studium. Svůj názor podložil tím, že fotografování v tisku žene člověka do soukolí práce na zakázkách, takže jsme jimi již nakažení a ani náš věk nenabízí moc důvodů k optimismu, že bychom mohli fotografovat jinak. Tehdy jsme byli silně rozčarováni nedostatkem jakéhokoli pochopení naší chuti se na škole dále rozvíjet. Když jsem přemýšlel o tom, jaký bych mohl udělat další krok, inspiroval mě Piotr Szymon, jenž mi během fotografování mysterií v Zebřidovské Kalvárii vyprávěl o Institutu tvůrčí fotografie v Opavě. Grzegorz Klatka, jenž byl také studentem tohoto Institutu, mi poradil, jak se přihlásit na přijímačky, a v roce 2005 jsem tak začal studovat. S odstupem času jsem velice rád za negativní odezvu onoho lodžského pedagoga, jehož jméno si už nepamatuji. Kdyby nebylo jeho odmítavého stanoviska k mé přihlášce na lodžskou filmovou školu, určitě bych v Opavě nestudoval. Dnes, v roce 2020, z naší skupiny slezských fotoreportérů studuje na Institutu tvůrčí fotografie Slezské univerzity v Opavě kromě mě i Michał Szalast, Arkadiusz Ławrywianiec, Tomasz Jodłowski, Rafał Klimkiewicz, Jacenty Dędek a Ireneusz Dorożański.

V záplavě každodenních témat a fotografických zakázek, „počínaje od petržele na stánku a u západu slunce konče“, jsme si uvědomili nezbytnost setřídění svého archivu. Z tisíců snímků jsme skládali širší cykly, díky kterým jsme se byli schopni autorsky zařadit. Pomáhaly nám v tom fotoreportáže publikované v pátečních přílohách novin *Dziennik Zachodni*. Na rozmístění snímků na stránkách jsme pracovali společně se skvělým satirickým kreslířem a grafikem Markem Michalským. Marek byl redakčním uměleckým vedoucím a měl rozhodující vliv na grafickou skladbu novin. Na jeho rozhodnutí záleželo, jak velký může maximálně být který snímek. Práci fotoreportérů měl rád a velmi si jí vážil, a tak jsme si dobře rozuměli. Bylo také přirozené, že jsme fotoreportáže dělali kolem témat, která nás nejvíce zajímala. Nikdo nám nedoporučoval témata, jež by na snímcích měla být. Stejně tak se každý z naší trojice postupně tematicky vyhranil a v určitém směru specializoval. Arkadiusze Ławrywiańce zajímalo divadlo, fotografie módy, koncerty a hudební festivaly. Tomasz Jodłowski rád portrétoval známé osobnosti, ale nevyhýbal se ani společenským tématům nebo sportu. Já jsem nejraději fotografoval lidi při práci v těžkém průmyslu spolu s celou paletou sociálních problémů způsobených změnou režimu. Podobně vykrystalizovaly i pracovní profily našich dalších kolegů, z velké části jim s determinací pomohly hlavně redakce, v nichž pracovali. Roman Koszowski, když byl ještě fotoreportérem Polské tiskové agentury a zastupoval Stanisława Jakubowského, se specializoval na zachycení aktualit a rychlou akci, Andrzej Grygiel, pracující v deníku *Wieczór*, později v listu *Dziennik Zachodni*, si oblíbil novinky a významnější regionální události. Ze skupiny fotografů z deníku *Gazeta Wyborcza* – Grzegorz Celejewski, Eliza Oleksy, Marta Błażejowska, Maciej Jarzębiński, Dawid Halimoniuk, Przemysław Jendroska či Bartek Barczyk – dokázal každý z nich fotografovat různá témata, ale po čase se každý z nich zaměřil na svůj oblíbený obor.

Při zmínce o tématech, jež nám silně ulpěla v paměti, se nemůžu nezmínit o povodni, která v roce 1997 „navštívila“ jih Polska. Byla to katastrofa nevídaných rozměrů. Stejně jako jiní kolegové jsem poprvé pocítil, co znamená práce fotoreportéra v terénu. Pro naše tituly byly snímky z tohoto období klíčové, protože právě podle fotoreportéra, nebo dokonce od toho, co bude kdo fotografovat, se začínalo plánovat každé další číslo. Příchod velké povodňové vlny byl tak rychlý, že nebylo možné předvídat, co a kde se další den stane. Plánování se odehrávalo na zásadě rychlých rozhodnutí o horizontu nepřekračujícím

několik hodin. Když jsem se pozdě večer vracel domů, věděl jsem jen to, že se musím další den brzo ráno dostavit do redakce, kde se dozvím, kam pojedu. Všichni služební řidiči nám byli k dispozici – cesty za jinými tématy byly dočasně zastaveny. Celá naše trojice – Ławrywianiec, Jodłowski a Gola – byla téměř tři týdny bez přestávky zapojena do fotografování katastrofy a jejích důsledků. Z jiných oddělení přicházeli i další fotoreportéři a každý z nich pak fotografoval vlastní oblast. V ostatních médiích byla situace podobná. Většina obsahu novin z tehdejšího období byla věnována informacím o povodni a klíčovou roli v tom všem hrály snímky. Tehdy jsem spolu s kolegy na vlastní kůži pocítil, že dobrý fotoreportér si musí poradit za každých podmínek. Po opadnutí povodňové vlny a sečtení škod celé katastrofy byla tato povodeň označena za polskou stoletou vodu.

Povodeň v Ratiboři v roce 1997.
První zleva redaktor Jerzy Filar,
uprostřed Arkadiusz Gola.

Několik týdnů po povodni vyšla kniha fotografií *Wielka woda* (Velká voda), která byla celá věnována snímkům fotoreportérů novin *Dziennik Zachodni*: Jacentyho Dędka, Ireneusze Dorożańského, Arkadiusze Goly, Tomasze Jodłowského, Arkadiusze Ławrywiańce, Jacka Rojkowského a Marka Wachowicze. Tato kniha byla charitativním činem, protože celý zisk z jejího prodeje byl věnován na rekonstrukci domů povodní postižených lidí a opravu školy v Bukowě v lubomském okrese. Vydavatelem bylo katovické oddělení Prasy Śląska společnosti Polskapresse.

Krzysztof Matuszyński, fotoreportér deníku *Trybuna Śląska*, 2003.
Foto: Arkadiusz Gola.

K nejčastěji fotografovaným tématům dlouhá léta patří „živé“ procesí Božího těla ve čtvrti Świetochłowice-Lipiny. Poněkud zlomyslnější fotoreportéři, jako například Bogdan Kułakowski, tvrdí, že na tom místě je dnes více fotografů než účastníků procesí. Přímo legendární se stala kaluž, která co si pamatuji, tedy nejméně dvacet let, je stále na stejném místě cesty a bezmála každý kolemjdoucí fotograf v ní fotografuje odrážející se postavy jdoucí v procesí.

Boží tělo v Lipinách a slavná kaluž, 2002. Foto: Arkadiusz Gola.

Dalším, fotoreportéry silně obléhaným tématem bylo velikonoční mysterium v Zebřidovské Kalvárii. Jeho fotografování vždy souviselo s dvoudenní cestou, a jelikož se skupina fotografů rychle rozrůstala, jezdili jsme tam i ve více autech. Dvoudenní fotografování bylo rozděleno noclehem v jednom společném ubytování, kde se však spaní jevilo jako nejméně důležité. Mimo jiné jsme se tam v roce 2002 setkali i s Piotrem Szymonem, který nás lákal k dalšímu vzdělávání na opavském Institutu tvůrčí fotografie.

Musím se přiznat, že ve větších skupinách jsme se soustřeďovali převážně na dokumentování jednotlivých svátků a pravidelných oslav. K takovým každoročním bodům programu nepochybně po dlouhá léta patřilo lednové setkání chasidů u cadikova hrobu ve Lvově. Protože atmosférické podmínky v mrazivém lednu byly nepochybně složité, rádi jsme si při fotografování dělali stále delší přestávky v jedné hospodě ve vsi Lelowianice. Toto téma později fotograficky velmi inspirovalo Arkadiusze Ławrywiańce, který je rozvinul na dalších snímcích o různé aspekty života této židovské společnosti v Horním Slezsku. Během několika let důsledného fotografování vytvořil vícerozměrný a podrobný dokument jejich každodenního života.

Elektrizující pro všechny fotoreportéry byly události, které měly pro současné Polsko přímo historický význam, jako například návštěvy papeže Jana Pavla II. Tehdy jsme od samého počátku žádali o možnost na tuto událost jet a fotografovat ji. Nejlépe v celé naší redaktorské trojici a později, kdy do našeho oddělení dorazil Andrzej Grygiel, tak ve čtveřici. Jezdili bychom a fotografovali každou návštěvu, ale bohužel to v naší redakci nebylo možné. Krom toho, že akreditace byly přidělovány velmi přísně – pouze jedna pro zástupce každé redakce, musel ještě někdo zůstat a zajišťovat ostatní témata. Vždyť kromě návštěvy papeže běžel normální život dál.

Arkadiusz Ławrywianiec
během návštěvy papeže Jana Pavla II.
ve Vadovicích 16. června 1999.

Z iniciativy tehdejšího ředitele Slezské knihovny prof. Jana Malického vznikla v roce 2003 každoroční Soutěž novinářské fotografie. Kromě ocenění nejlepšího snímku je každý rok i jeden fotoreportér vyznamenán za celkový přínos umění. Díky tomu prakticky všichni naši starší kolegové pracující pro tisk ve Slezsku v dobách PLR získali ocenění za přínos polské a slezské fotografii. Na soutěži Slezské novinářské fotografie získávali ceny především Grzegorz Celejewski, Dawid Chalimoniuk, Maciej Jarzębiński, Krzysztof Gołuch, Paweł Jędrusik, Robert Garstka, Tomasz Jodłowski, Arkadiusz Ławrywianiec, Ireneusz Dorożański, Jacenty Dędek, Marzena Bugała, Arkadiusz Gola a Bartosz Wrześniowski. Oceňováni byli také kolegové z druhé strany jižních hranic Polska, protože soutěž je zaměřena na fotografy působící na území historických hranic Slezska, obepínajících území nejen polské, ale i české a německé. Den vernisáže, který je vždy vybírán na březen, je pak především svátkem a setkáním různých generací slezských fotoreportérů.

Fotografové ze Slezska každoročně získávali ocenění na soutěžích polské novinářské fotografie a BZ WBK Press Foto. V nejprestižnější soutěži Grand Press Photo ocenění získali: Grzegorz Celejewski v roce 2013 a 2016, Jacenty Dędek v roce 2015, Arkadiusz Gola v letech 2010, 2013, 2015 a 2017, Krzysztof Gołuch roku 2018, Andrzej Grygiel v letech 2007, 2010, 2013, 2017, Jadwiga Janowska v roce 2018, Michał Jędrzejowski roku 2008, Tomasz Jodłowski v letech 2012 a 2017, Jerzy Kleszcz roku 2006, Michał Legierski v roce 2013, Tomasz Liboska roku 2008, Aleksander Prugar v roce 2006, Jarosław Respondek v letech 2014 a 2015, Bartosz Wrześniowski v roce 2013, Piotr Zwarycz roku 2019.

Na snímku vlevo Zygmunt Wieczorek (uprostřed) s oceněním za celoživotní tvorbu během slavnostního vyhlášení soutěže Slezské novinářské fotografie 2016. Na snímku vpravo Józef Makal. Foto: Arkadiusz Gola

Skupinový snímek laureátů Grand Press Photo 2018. Foto: Wojciech Artyniew.

21. století, technologická revoluce, počátky korporací...

Změny vlastníků novinových titulů a jejich vliv na redakční týmy. Počátky korporací
V roce 1999 odešel z redakce deníku *Trybuna Śląska* do důchodu Zygmunt Wieczorek a u Władysława Morawského se objevily vážné zdravotní problémy. Za této situace se ve fotooddělení objevili noví lidé: Adam Nocoń, Aleksandra Kuś a Krzysztof Matuszyński. Ve stejnou dobu se vydavatel deníku *Trybuna Śląska* pokoušel sloučit tento titul s deníkem patřícím do stejné skupiny „Gazeta Opolska – Dzień" tím, že k titulu přidá slovo „Dzień" (Den). Většina odběratelů to vnímala jako úplnou změnu názvu novin. Bez předchozí informační kampaně tak toto rozhodnutí způsobilo naprostý propad prodeje nového titulu. Jakmile si vydavatel svoji chybu uvědomil, spustil reklamní kampaň s heslem „A po noci přichází Den", ale ani tento reklamní slogan už nijak zásadně nepomohl, protože měl zásadní chybu, neobsahoval totiž žádnou zmínku, že jde o bývalý deník *Trybuna Śląska*. V prostředí novinářů a fotoreportérů zavládl zmatek a šířily se různé dohady, jelikož vlastník zaváděl rozhodnutí, která měla bezprostřední vliv na pokles hodnoty titulu. V říjnu roku 2000 se vydavatel deníku *Trybuna Śląska* Dzień, Hornoslezské tiskové sdružení,[160] nakonec rozhodl prodat svůj podíl společnosti Polskapresse patřící německému koncernu Passauer Neue Presse. Nový vlastník vypustil slovo „Dzień" a vrátil deníku původní název i layout. Zásadně také zredukoval počet zaměstnanců, vyměnil vedoucího redakce, kdy na místo Tadeusze Biedzkého dosadil z Gdaňska Romualda Orzeła, a zahájil slučování dvou největších regionálních deníků spojováním jejich administrativních oddělení. Způsobilo to samozřejmě vlnu propouštění, která zasáhla i oddělení marketingu, prodeje a propagace, a nakonec i redakce. Nakonec byl deník *Trybuna Śląska* v prosinci roku 2004 úplně zrušen. Teoreticky se oba redakční týmy ocitly pod jedním titulem *Dziennik Zachodni*. Mohli jsme předpokládat, že tato situace nepotrvá dlouho, protože nadbytek zaměstnanců byl evidentní. Ve stejnou dobu odešel do důchodu Władysław Morawski. Paralelně s likvidací deníku *Trybuna Śląska* se téměř celé vedení i s vedoucím redakce Romualdem Orzełem ocitlo v redakci novin *Dziennik Zachodni*, dokonce na stejných pozicích. Odvolán byl i dočasný vedoucí redakce Marek Chyliński, jenž pracoval na své pozici od roku 1997. V redakci prošel postupně všemi posty novinářského řemesla, od řadového reportéra, vedoucího týmu, vedoucího vydání, výkonného redaktora, zástupce vedoucího redakce až k funkci vedoucího redakce. Po svém propuštění byl zaměstnán ve varšavské centrále vydavatelství, kde vedl Novinářský institut, v němž se školili mladí novináři pro všechny noviny společnosti Polskapresse.

Novináři už z dřívějška přesně věděli, jak přebírání a slučování novin společností Polskapresse v jednom městě probíhalo. V roce 1999 byl v Poznani po svém spojení s deníkem Gazeta Poznańska zrušen Express Poznański, v roce 2000 pak Dziennik Łódzki spolkl ve stejném regionu vycházející Wiadomości Dnia. Podle stejného scénáře probíhalo sloučení i ve Vratislavi. Polskapresse vydávající na zdejším trhu deník Gazeta Wrocławska přejala od koncernu Orkla Press redakci novin *Wieczór* Wrocławia a Słowo Polskie. Neobešlo se to bez protestů a okupační stávky redakce místními novináři, které však nic nezměnily. Bylo tedy předvídatelné, že v Katovicích bude způsob spojení obou novin podobný jako v jiných regionech. Ze dne na den se jedna redakce ocitla na dvou doposud si konkurujících patrech jedné budovy Domu tisku, na čtvrtém patře redakce

160 Górnośląskie Towarzystwo Prasowe.

Trybuny Śląska a na pátém *Dziennik Zachodni*. Oddělení fotoreportérů mělo nově fungovat ve dvou místnostech na čtvrtém patře, kde doposud pracovali fotoreportéři a fotoeditoři redakce Trybuny Śląska. Ti tedy museli opustit svoji kancelář č. 513 a přestěhovat se na úplně stejné místo o patro níže. Největší změnou však byla práce s fotoeditory, která v novinách *Dziennik Zachodni* vůbec neprobíhala. Funkci fotoeditora plnil přímo fotoreportér napůl s redaktorem připravujícím vydání na další den. Témata objednával redaktor zodpovědný za „skladbu" dané stránky, pro kterou fotoreportér po svém příjezdu z reportáže vybíral svoje nejlepší snímky. V deníku *Trybuna Śląska* se funkce fotoeditora objevila už o několik let dříve s příchodem Rafała Klimkiewicze.

Po přestěhování do čtvrtého patra se všichni málem nevešli do jedné místnosti. Několik dalších dní mělo fotooddělení v centrále novin *Dziennik Zachodni* více než deset lidí, byli jimi: fotoeditor Michał Oleksy, fotoeditor Krzysztof Czeglik, Karina Trojok, Tomasz Jodłowski, Władysław Morawski, Krzysztof Matuszyński, Andrzej Grygiel, Arkadiusz Ławrywianiec, Bogdan Kułakowski, Arkadiusz Gola a Mikołaj Suchan. Tento stav doplňovali ještě fotoreportéři z jiných oddělení: Olgierd Górny, Lucyna Usińska, Marzena Bugała, Lucjusz Cykarski a Agnieszka Materna. Po několika dnech byli propuštěni Andrzej Grygiel a Krzysztof Matuszyński. Krátce nato stejný osud potkal i Tomasze Jodłowského.

Kancelář fotoreportérů ve čtvrtém patře Domu tisku v roce 2009. Foto: Arkadiusz Gola.

Vedoucím oddělení byl tehdy Michał Oleksy, jenž zastával funkci hlavního fotoeditora. Avšak to, kdo bude propuštěn, vůbec nezáleželo na něm. Všichni fotoreportéři, kteří byli z redakce propuštěni, i nadále fotografovali, například Andrzej Grygiel přestoupil do Polské tiskové agentury, Tomasz Jodłowski se stal stálým spolupracovníkem deníků Rzeczpospolita a Dziennik Gazety Prawnej a Krzysztof Matuszyński posílil agenturu Edytor. V počátečním období po spojení redakcí přišlo o práci zhruba třicet osob. Novináři si práci našli jako mluvčí na různých městských úřadech v regionu nebo v PR týmech různých institucí. Ve stejnou dobu se však největším zaměstnavatelem propuštěných fotoreportérů stala stále lépe prosperující fotografická agentura Edytor,[161] založená v roce 2003 dvěma fotoreportéry Rafałem Klimkiewiczem a Romanem Koszowským. Agentura

161 Agencja Fotograficzna Edytor.

dodávala materiál pro celou řadu nových titulů v celém Polsku a rychle se rozrůstala, v období svého vrcholu zaměstnávala dvanáct stálých fotoreportérů a více než dvě stovky spolupracovníků.

Necelý rok po likvidaci Trybuny Śląska se vedoucí redakce novin *Dziennik Zachodni* stala poprvé v historii žena – Elżbieta Kazibut-Twórz, zastávající dříve funkci zástupce vedoucího redakce v deníku *Trybuna Śląska*. Rozbíhala se také reorganizace zaměstnávání v terénních odděleních, kde mnoho fotoreportérů také čekalo propuštění. O práci přišli Olgierd Górny ze Sosnovce, Agnieszka Materna z oddělení v Rybniku, Lucjusz Cykarski z Bílsko-Bělé. Lucyna Nenow (dříve Usińska) a Marzena Bugała přestoupily do centrály v Katovicích. Vedení redakce zjistilo, že levnější bude vybavit novináře jednoduchými kompaktními digitálními fotoaparáty než zaměstnávat profesionály. Na významnější události byli posíláni fotoreportéři z centrály. Tento způsob práce a stav zaměstnanosti fungoval několik následujících let.

Fotoreportéři dokumentující bourání katovického nádraží v roce 2010.
Foto: Arkadiusz Ławrywianiec.

Oddělení fotoreportérů novin *Dziennik Zachodni* v roce 2008.

V roce 2007 dostal Michał Oleksy nabídku pracovat v nově založeném varšavském deníku Nowy Dzień, patřícímu do koncernu Agora. Noviny se však na trhu udržely pouhé tři měsíce.

Michał Oleksy se již do Slezska nevrátil, našel si práci ve varšavské centrále deníku Super Express. V novinách *Dziennik Zachodni* na Oleksyho místo nastoupila bývalá fotoreportérka katovického oddělení deníku *Gazeta Wyborcza* Hanna Danielczyk. Nedlouho poté dostal výpověď druhý fotoeditor Krzysztof Czeglik a na jeho místo z technického oddělení nastoupil Tomasz Borówka.

V březnu roku 2009 se redakce novin *Dziennik Zachodni* po šestačtyřiceti letech odstěhovala z Domu tisku na katovickém náměstí do nové kancelářské budovy pojmenované zaměstnavatelem Media Center v Milovicích, jež jsou městskou čtvrtí Sosnovce. Budova byla postavena vedle tiskárny Polskapresse, uvedené do provozu 20. června roku 2007. Celkové náklady na novou budovu přesáhly 100 mil. PLN. V tiskárně je nainstalován tiskový stroj COLORMAN 4–1 firmy MAN Roland. V okamžiku spuštění šlo o první stroj tohoto typu na světě, nejmodernější ve své třídě. Tiskne více než devadesát tisíc výtisků za hodinu.

Společný snímek fotoreportérů na rozlučkovém večírku ve čtvrtém patře Domu tisku v březnu roku 2009. Zleva: Krzysztof Szewczyk, Arek Ławrywianiec, Krzysztof Matuszyński, Michał Oleksy, Krzysztof Kusz, Arek Gola, Władysław Morawski, Marcin Tomalka a Michał Szalast.

Snímek všech zaměstnanců novin *Dziennik Zachodni* před budovou Domu tisku den před stěhováním, březen 2009.

Interiér redakce listu *Dziennik Zachodni* na katovickém náměstí v roce 2004.

Během své práce v bývalém Domě tisku na katovickém náměstí jsem někdy slýchával stížnosti novinářů na těsné místnosti, problémy s parkováním a všeobecně špatné pracovní podmínky. Toto místo však mělo jednu nepopiratelnou výhodu. Kromě nejlepšího možného umístění, jaké si můžeme představit, způsoboval samotný charakter budovy, dispozice a různá velikost kanceláří, že bylo možné se alespoň na okamžik zavřít mezi čtyřmi stěnami. Úzká chodba táhnoucí se po celé délce budovy byla spojnicí všech těchto větších i menších pracovišť redaktorů. Každé oddělení mělo svůj osobitý život, ve kterém bylo dbáno na autonomii. Po přestěhování do skleněné, ultramoderní kancelářské budovy toto kouzlo redakce zmizelo. Obrovské společné prostory, kde člověka každý sleduje a je slyšet každé slovo, jednolité bílé stěny a stejně šedivá podlaha od prvního až do sedmého patra způsobovaly téměř fyzickou bolest. Ucítili jsme, jak jsme ze dne na den přešli z redakce do korporace.

Nová redakce novin *Dziennik Zachodni* v Sosnovci-Milovicích, 2010.

Tiskárna Polskapresse, ve které se tiskne *Dziennik Zachodni*.

6.2. Nový informační kanál – portál dziennikzachodni.pl. Počátky sociálních médií

Přestěhování redakce do nové budovy probíhalo ve stejném období jako spuštění portálu dziennikzachodni.pl. Přišla také doba, kdy jsme začali snímky z terénu posílat přes internet nejrychleji, jak to jen jde – pomocí notebooků, které vozíme v kufru auta, se připojujeme k síti z kteréhokoli místa. Práce přímo v redakcích je svázána s fotoeditorskými službami – po dalším snížení stavu zaměstnanců má teď každý z fotoreportérů přinejmenším dvakrát týdně službu při editaci snímků. Naše práce se pak přesouvá z bezprostředního fotografování na zodpovědnost za celkovou práci oddělení, hledání a rychlé umisťování potřebných fotografií na stránkách a dohled nad přípravou snímků před tiskem.

Jednorázový průměrný prodej novin *Dziennik Zachodni* za první pololetí roku 2019 byl 20 854 kusů (data Svazu kontroly distribuce tisku).[162] I přes znatelný pokles si *Dziennik Zachodni* z pohledu celkového prodeje i nadále v Polsku udržuje mezi regionálními deníky přední místo. Na internetu pak paralelně existuje průběžně aktualizované online vydání na portálu www.dziennikzachodni.pl. V počátečním období jeho provozu byl většinou týmu vnímán jen jako málo podstatný doplněk, který je odpovědí na snad jen krátkodobý módní trend. Nakonec tomu tak nebylo, přestože na síti dosahovaly velké oblíbenosti portály typu „Nasza klasa“,[163] postupně se zájem o ně úplně vytratil. Rozmarná a po stále nových podnětech toužící říše internetových poutníků neustále přesouvala svůj zájem z místa na místo, ale informační portály jako dziennikzachodni.pl, naszemiasto.pl, interia.pl či onet.pl i přesto zaznamenávají průběžný nárůst zájmu.

Webová stránka a papírové vydání novin *Dziennik Zachodni* z dne 11. května 2013.

162 https://pl.wikipedia.org/wiki/Dziennik_Zachodni.

163 „Naše třída“ je systém pro vzájemnou komunikaci žáku jedné třídy po ukončení školy, obdoba české variace www.spoluzaci.cz.

O novinářském prostředí se často říká: „Chceš vědět, kterým směrem se bude v budoucnu ubírat náš tisk? Změny v Polsku za několik let budou podobné těm, jež dnes v této profesi probíhají na Západě a ve Spojených státech.“ A opravdu, podíváme-li se na několik posledních let vývoje v tiskovém oboru v Americe, objevují se po nějaké době stejné trendy i na domácím novinovém trhu.

Během posledního desetiletí jsme pozorovali rekordní poklesy prodejů amerických deníků. Denní tisk v papírovém vydání s internetem prohrává. Vydavatelé se pokoušejí najít způsob na co nejméně bolestný přechod z papíru na internet a i přes značné výpadky v příjmech mohou příklady těchto největších novin skrývat prostor pro velkou dávku optimismu.

Jedním z nejrenomovanějších deníků na světě je nepochybně The New York Times a v něm situace nyní vypadá tak, že ve třetím čtvrtletí roku 2018 zaznamenal příjmy vyšší o osm procent ve srovnání s rokem minulým, ale čistý zisk vydavatele se snížil na částku 24,9 mil. USD. Stále roste počet předplatitelů novin, který v roce 2018 překročil hranici 4 mil., z nichž 3 mil. byli odběratelé digitální verze deníku The New York Times. Nárůst prodeje digitální verze novin představuje osmnáct procent ročně, přičemž příjem z prodeje reklamy představuje nárust o sedmnáct procent.[164]

K předním americkým deníkům se řadí také USA Today s týdenním nákladem 726 906 výtisků, kde jen digitální základna předplatitelů čítá 504 tisíc a odhadovaný počet čtenářů je 2,6 mil.[165] denně. Deník The Washington Post již několik let používá na svých internetových stránkách tzv. hard paywall, což znamená, že bez zaplacení přístupu není možné prohlížení žádného obsahu tohoto vydavatele. Podle dat z července roku 2019 vykazoval deník průměrný náklad více než 746 tisíc výtisků, přičemž počet předplatitelů digitálního vydání novin překročil 1,7 mil., což zajistilo deníku The Washington Post místo v popředí novinového trhu.

V poslední době se vydavatel The Washington Post rozhodl ještě navýšit počet svých digitálních abonentů a uvedl na trh novátorskou aplikaci. Jde o platformu, která odběratelům novin umožňuje prohlížet publikovaný obsah na obrazovce domácího televizoru.[166]

Novinový trh v České republice je velmi podobný tomu polskému, v obou zemích roční propad prodeje papírové verze deníků osciluje na hranici osmi procent. V obou zemích mají nejvyšší náklady bulvární deníky – český Blesk s 189 947 prodanými výtisky za první tři čtvrtletí roku 2019 a v Polsku deník Fakt s 218 529 prodanými kusy v analogickém období. Oba tyto deníky, ať už v Česku, nebo v Polsku, zaznamenaly ve stejném období pokles prodeje oproti předchozímu roku o přibližně osm až deset procent.

Deník Lidové noviny za stejné období prodal průměrně 32 953 kusů, přičemž velmi podobně dopadl i jeho konkurent Hospodářské noviny s 32 632 výtisky. Při porovnání prvních tří čtvrtletí roku 2018 celkový nárůst prodeje zaznamenaly pouze Hospodářské noviny, a to o 1,6 procenta. Výsledek však není způsoben větším zájmem o papírovou, ale o elektronickou verzi.[167]

---

164 https://www.wirtualnemedia.pl/artykul/the-new-york-times-z-czterema-milionami-prenumeratorow-sprzedaz-przychody-zysk.

165 https://en.wikipedia.org/wiki/USA_Today.

166 https://www.wirtualnemedia.pl/artykul/the-washington-post-wprowadza-aplikacje-do-czytania-artykulow-w-telewizorze-chce-przyciagnac-wiecej-czytelnikow-jak-korzystac-cena-aplikacja-telewizaj.

167 https://www.mediaguru.cz/clanky/2019/11/vyvoj-prodeju-deniku-za-tri-ctvrtleti-2019-se-nemeni/.

Během pandemie koronaviru se určité procesy, které již delší dobu sledujeme, ještě zrychlily. Epidemie posloužila jako záminka k provedení změn, k nimž by i tak došlo. Prodej tištěné verze novin se výrazně propadl, což nepochybně způsobilo uzavření obchodů a úřadů, ale hlavně proto, že lidé zůstali doma, naopak významně vzrostla sledovanost elektronických médií. Došlo také k poklesu příjmu z reklamy a všeobecnému zhoršení stavu ekonomiky. Ke stejné situaci došlo v mnoha zemích, přičemž v Polsku i České republice probíhají změny téměř identicky. Novináři a fotoreportéři byli během epidemie nuceni pracovat na dálku, protože setkávání ve větších skupinách v redakci nebylo možné. Vedení deníku *Gazeta Wyborcza* se dokonce rozhodlo zrušit pronájem kanceláří pro deset regionálních redakcí, týdeník Wprost zastavil svoje papírové vydání úplně a deník Przegląd Sportowy propustil všechny svoje terénní novináře, přičemž ke všem těmto změnám došlo jen dva měsíce po začátku pandemie. Téměř všechny tituly během pandemie vyzývaly k předplacení elektronických vydání svých titulů, což ale nepřineslo očekávané výsledky, a ještě prohloubilo propad tištěných médií. V nejhorší situaci se za této situace ocitly deníky, které dříve kladly velký důraz na své papírové vydání a jejichž slabě rozvinuté elektronické služby nedokázaly držet chod firmy.

V 90. letech 20. století bylo mnohem snazší připravit rozvinutou reportáž založenou například na několikadenní cestě, rozsáhlé fotoreportáži, názorech odborníků a různých analýzách. Jedním z důvodů byl fakt, že novináři pracující v redakci začínali a učili se své profesi před rokem 1989, tedy v době, kdy jim byly ještě vštěpovány určité žebříčky hodnot a pracovní normy novinářské práce. Musím se přiznat, že když jsem jel na reportáž se starším novinářem, často byl vidět v přístupu k tématu a způsobu práce generační rozdíl, samozřejmě ve prospěch staršího kolegy. Co si pamatuji, vždy se objevovaly otázky, jestli nestačí, aby tam novinář jen zatelefonoval a my pro článek našli nějaký snímek v archivu a tvářili se, že takto vzniklý materiál je skutečný. Samozřejmě, že občas nemělo cenu nikam jezdit, ale kdysi bylo snazší obhájit tezi, že když už ne ekonomický (protože jak to spočítat?), tak alespoň přínos v obrazovém dojmu a v prestiži byl nepopiratelný. Dnes se v tomto ohledu moc nezměnilo, rozdíl spočívá v tom, že podle mého názoru prestiž a vzhled velmi zlaciněly.

Role fotoreportéra v současných médiích

7.1. Sociální média – nic už nebude jako dřív

Před lety byla černobílá fotografie a papírový tisk pro čtenáře určitým ukazatelem pravdy (nikoli ve smyslu propagandy z dob PLR, ale v období prvních let po roce 1989), dnes se obecně má za to, že pravda neexistuje. Stále častěji slyšíme o nevěrohodnosti médií. Je to snad vina sociálních médií? Položil jsem tuto otázku Marku Twarógowi, vedoucímu redakce listu *Dziennik Zachodni*, který odpověděl:

Myslím si, že tomu tak je z mnoha důvodů, pokud si odmyslíme, že noviny a jejich papírová vydání zanikají ve prospěch portálů a jejich odvozenin na internetu. Tento přechod můžeme přirovnat k vymizení koňských drožek ve městech, jakmile se objevily automobily. A nemluvíme přitom jenom o novinách, ale o médiích obecně. Specialisté to diagnostikovali tak, že dočasná média jako tisk, rádio a televize ztratila monopol na vytváření jediného názoru. Dnes novinářem, ve smyslu samotného povolání, které fungovalo na konci dvacátého století, může být každý, kdo získal technologický přístup k distribučnímu kanálu. V tom spočívá ona klíčová změna. Ještě tomu není tak dávno, kdy pro ohlášení něčeho světu bylo třeba mít distribuční kanál v podobě novin, tiskárny, rádia nebo alespoň megafonu.

V tom případě ještě tisíckrát položená otázka – může dnes být novinářem každý?

Ve smyslu přesného znění definice samozřejmě ne, ale ve smyslu psaní, fotografovaní a nahrávání, kdy máme k dispozici distribuční kanál, byť jenom v podobě profilu na Facebooku, pak ano. Dnes mají přístup k distribučním kanálům pro šíření svých obsahů všichni a každý, kdo vytváří názory a následně je multiplikuje sdílením na svém profilu a tím i ovlivňuje veřejné mínění, může v jistém smyslu převzít roli novináře. Tuto změnu můžeme vidět při pozorování politiků. Oni ke sdělení anebo komunikaci s voliči potřebují média v jejich klasickém pojetí stále méně. Sami umějí komunikovat se společností s vyloučením redakcí a žádné prostředníky prostě nepotřebují.

Co se v tomto případě děje s pocitem identifikace čtenáře s jeho novinami, když dnešní vytváření informací u odběratele je kompilací toho, co si přečte na Facebooku, portálu a nakonec i v tisku?

Pokud se dnes zeptám mladých lidí: Co čteš? Odpovídají – Facebook. Médium pro šíření informací jako Facebook se dnes rozvinulo do samostatného prostředí, a to v globálním rozměru. Často je to však tak, že vstupem na Facebook si nejsme úplně jisti, čí obsahy tam čteme. Na otázku, kde jsi našel odpověď, je odpověď jen jedna, na Facebooku. Je to trochu i tak, jako bych si myslel, že jelikož mám televizi značky Samsung, pak informace, na které se díváme, mi poskytuje Samsung. Pravdou je i to, že vývoj sociálních médií na internetu je tak zásadní, že žádné noviny, televize či rádio se bez něj nemohou obejít. A s identifikací je opravdu problém, protože všichni lidé zabývající se médii profesionálně to vidí a snaží se tento směr ve svých titulech posílit.

Potřebují dnešní noviny novinářské individuality?

Dobrý novinář či fotoreportér měl kdysi dvě věci, distribuční kanál a schopnost analyzovat, komentovat a nakonec i psát a fotografovat. Jeho autorita stála na dvou silných nohách. Těžko říct, jak se tyto hodnoty dělily, jestli padesát procent představoval monopol na distribuční kanál a padesát procent jeho intelekt. Dnes o dobré novináře či fotoreportéry není nouze. Ztratili však jednu z dvojice dosavadních hodnot svých předchůdců – monopol v přístupu k informačnímu kanálu. Inflace této profese prostřednictvím záplavy obsahů a počtu lidí, kteří je píšou, je nepochybná, myslím si však, že opravdu dobrým novinářům to nijak neublíží. Pokud se podíváme na skvělé články v dnešním tisku, na to, jak se novináři účastní společenských

akcí, jak velký vliv mají na vládu, tohle všechno je podle mého názoru důkazem síly současné žurnalistiky, přestože je velmi rozmělněná. Nejlepší novináři se dnes objevují v mnoha médiích najednou, píšou fejetony, knihy, vedou blogy, jsou zváni do rozhlasu a v televizi často plní roli odborníků. Budují si tím svoji značku, a nikoli značku média, jak tomu bylo dříve. Novou rolí novináře či reportéra, kterou dříve neměli, je schopnost prosazovat vlastní obsah. Kdysi novinář nashromáždil informace, napsal text, položil ho na stůl vydavatele a tím svoji práci skončil. Dnes se kromě shánění materiálu a napsání textu musí ještě úplně stejně postarat o film, zvuk a snímky, protože je přece nutné vše zveřejnit i na portálu. Jakmile se to na portálu dziennikzachodni.pl objeví, měl by se ještě postarat o propagaci tohoto článku například jeho sdílením na profilu Facebooku. Kdysi stačilo vytvořit jeden dobrý snímek nebo napsat text a to bylo všechno, protože na distribuci těchto obsahů existoval monopol. Dnes po zveřejnění začíná opravdový boj o to, jak s našimi informacemi co nejlépe proniknout k odběrateli. Musíme jim jít naproti všemi možnými způsoby a použít Facebook, Twitter, informační portály, autorská setkání, návštěvy, mítinky apod. Tohle všechno kdysi s novinařinou vůbec nesouviselo.

Ta práce přece není propagací titulu, ale sebe.

Kdysi tvoji značku jako novináře určovala redakce, ve které pracuješ, dnes kromě redakce přibyl ještě faktor ukazující, jak se ty jako novinář či fotoreportér prezentuješ na sociálních sítích. Tvůj profil vidí hodně lidí, kteří průběžně sledují, co děláš, můžeš se jim prezentovat tak a ne jinak, můžeš tam budovat svoji autoritu sdílením nejen své práce a úspěchů, ale i věcí, co tě zajímají, v čem se vyznáš. Samozřejmě můžeš nějakým nedomyšleným komentářem udělat chybu, ale všechny tyto věci se dnes podílejí na budování tvojí značky. Pro nás jako novináře je to velmi důležité. Kdyby neexistovala společenská média, byli bychom odkázáni na komunikování se společností pouze prostřednictvím předem určeného obsahu novin a pouze jednou denně.

Obklopují nás různé informační a obrazové toky. Můžeme z této záplavy vyextrahovat podstatné a pravdivé hodnoty a zpracovat je lepším způsobem?

Necháme to na odběrateli, ať si čtenář vědomě vybere. Dnešní média musejí o pozornost odběratele bojovat mnohem více než kdysi. Před třiceti lety byl jediným fotoreportérem na sportovním utkání, koncertu nebo jiné události redakční zpravodaj. V dnešní době se situace diametrálně změnila, každý má ve svém mobilním telefonu kvalitní fotoaparát, dokonce i s kamerou, a všechno může téměř okamžitě publikovat na internetu. A situace se změnila o to více, že to lidé velmi často a rádi dělají. Novinář nebo fotoreportér proto musí bojovat o pozornost odběratele jinak, mnohem kreativněji. Bohužel, pokud jsou překračovány obecné normy, jde tento boj špatným směrem. Pravda je však taková, že novináři tuto hranici celou dobu posouvají. Snaha o své zvýraznění způsobuje, že se dělá mnoho chyb. Parametry skutečné hodnoty informací vytištěných na papíře oproti těm napsaným na profilech sociálních sítích jsou lidmi vnímány různě, na Facebooku se často objevují různé nesmysly a myslím, že se jim nemůžeme vyhnout, ale svoje přátele si přece vybíráme sami a lidem, kterým nevěříš, se snažíš vyhnout. Velmi důležité je chytré a uvědomělé budování vlastní značky, tedy jména a příjmení, a to hned od začátku. To je dnes základní aspekt vzdělávání mladých lidí. Jde o to, aby si uvědomili, že publikování nerozumných obsahů na svých profilech může znamenat velké problémy, až budou v budoucnu přemýšlet o práci ve veřejném prostoru, například jako novináři. Pak je tento obraz nesmírně důležitý. Chováme se podle toho, do jaké společnosti se chceme dostat.

Po roce 1989 začalo asi nejvíce mladých lidí pracovat v hromadných sdělovacích prostředcích. Některé redakce, v nichž byli zaměstnáni noví, dynamičtí novináři, budily dojem, jako by vznikly znova. Byl to snad v moderních dějinách nejlepší okamžik na prosazení se v této profesi?

Jako v každém jiném oboru. Tato vlna ze začátku 90. let dodnes plní nejvýznamnější manažerské funkce v bankách, různých firmách, korporacích, na školách a v redakcích. Ta vlna svěžesti, jež připlula do médií, byla oživující. Počátek 90. let byl pro tisk přímo úžasný. Tehdy se prodávalo velké množství novin, lidé přímo hltali nové, čerstvé informace a barevné snímky. Doopravdy si však myslím, že není pro média lepšího období než dnes. Ne však pro značku ani pro byznys v médiích. Všichni máme kameru, fotoaparát v telefonu a mobilní datové připojení. Ve své podstatě média vytvářejí všichni. Ale v této změti by seriózní, profesionální redakce měly držet tzv. směr pravdy. Je velmi důležité, aby se čtenář vybírající si na síti konkrétní titul necítil zklamaný. Dnes, kdy pracuji jako učitel, vidím před sebou mladé lidi, kteří jsou velmi emancipovaní. Odmítají to, co bylo, nedívají se do minulosti, spíše ani nehledají mezi starými mistry znamení na cestě do budoucnosti. Chtěli by jít vlastní cestou, ale ve skutečnosti ani nevědí, co by chtěli dělat. To souvisí s finančním aspektem, mládež často nevidí ekonomický smysl v profesi novináře či fotoreportéra. Nemají ani dlouhodobou trpělivost, všechno chtějí okamžitě, tady a teď. Dnes máme skvělou mládež, která často ztrácí svůj potenciál. Velkým problémem, který přilnul k této technologické revoluci, jsou „hejtři". Přemýšlím však nad tím, zda pokud mluvíme o svobodě projevu, můžeme zavírat fóra s komentáři, byť jen těmi nejhloupějšími – neuděláme tím chybu? Pokud máme uznat, že to, co se píše v komentářích na internetových fórech, je nějakým odrazem našeho reálného života, pak je to stejné, jako bychom zakázali povídat si v kavárně. Existuje také teorie, že jde o určitý bezpečnostní ventil pro frustrované jedince. Myslím si, že žádný právní systém tento problém nevyřeší. Je to spíše záležitost našich civilizačních kompetencí, abychom si s tím poradili sami. Lidské nevraživosti se nezbavíme, musíme se s ní naučit žít, o to více, pokud se pohybujeme ve veřejné sféře. Svět se natolik změnil, že lidé stále častěji pod svými pravými jmény a snímky na profilech píšou ty nejošklivější hejty. Za svoji nenávist na síti se mnoho lidí přestalo stydět.[1]

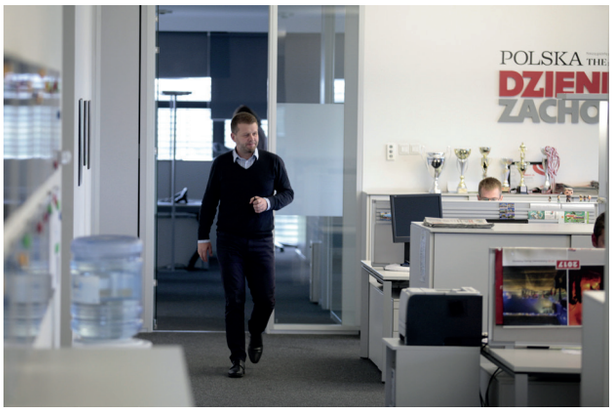

Na snímcích Marek Twaróg – vedoucí redakce novin *Dziennik Zachodni*.

Není tomu tak dávno, kdy publicisté či fotografové, kteří „popisovali svět svým autorským způsobem", měli svůj zástup odběratelů, kteří se s nimi jako autory identifikovali. V dnešní době elektronických médií nutí získávání informací čtenáře k hledání krátkých textů na stejné téma, ale s odlišnými a často i protichůdnými tituly a kompilaci těchto názorů do jednoho, kterému chtějí uvěřit. Lidé mají, co se týče informací, pochybnosti,

168 Vlastní rozhovor s Markem Twarógem, Sosnovec, 10. 2. 2017.

které se týkají i obrázků a fotografií, jež jsou také modifikovatelné a upravitelné. Lidé dnes sami vytvářejí informace, neexistuje jedna vize, jeden směr. Neexistuje univerzální pravda, která by společnost sjednocovala. Jsme obklopení proudem všudypřítomné falešnosti. Digitální fotografie je na rozdíl od analogové více či méně modifikovaná už jenom tím, že ke každému fotoaparátu je dodáván i disk s programem pro „úpravu" snímků. Můžeme je samozřejmě upravovat jen minimálně, bez zásahu do obsahového vyznění obrazu, ale pokušení dosáhnout efektu, který má diváka překvapit, nezřídka vyhrává a autor provede hlubší postprodukci dané fotografie. Potřebujeme neustálý proud obrazu.

Mnoho fotoreportérů dnes opouští fotoreportáž v pojetí, kterému se věnovali dříve, a zaměřují se na fotografii vnímanou spíše jako umění. Dělají to proto, aby se nenechali strhnout záplavou produkce neustále plynoucích obrazů bez větší reflexe. Je nutné zabrzdit, nebo zvolnit tempo, abychom se mohli dobře rozhlédnout, zamyslet se, pokusit se zachytit nějaký obsah a pravdu, v niž věříme. Jediné, co je jisté, je, že přicházející změny jsou nevyhnutelné, jdeme tou cestou v souladu se zákony ekonomiky zpracování informací a cesta zpátky neexistuje. Některé problémy můžeme korigovat, ale jde spíše o osobní faktor nemající na celý proces informačního toku velký vliv. Existují fotografové, kteří ve své autorské tvorbě zůstali věrní klasické černobílé fotografii, ale většina z nich přešla na stranu digitálního záznamu obrazu. Ze začátku to bylo způsobeno rychlostí doručení hotového snímku vydavateli, která měla v mnoha případech dokonce přednost před technickou a obsahovou hodnotou obrazu. Později, kdy už digitální technika umožňovala dosáhnout technicky značně lepších snímků, se téměř všichni nechali unést novými technologiemi. Digitální fotografie nám nepochybně dala obrovskou svobodu ve způsobu fotografování a úsporu času při zpracování a popisu snímků. Bohužel kvůli tomu vznikla pro fotoreportáž i obrovská konkurence – tzv. amatéři. Ti vycházejí z požadavků digitálních médií, jež se zaměřují na získávání a publikování „okamžitě a hned" jakéhokoli obrazu z místa události, nejlépe v jeho kulminačním bodě. Profesionální fotoreportér prostě nemůže najednou zaznamenávat několik událostí v jejich kulminujícím okamžiku. Nemůže být ve stejnou dobu všude, ale na místě jsou normální kolemjdoucí, nebo jen obyčejní zvědavci, z nichž každý má svůj mobilní telefon s fotoaparátem. Hodně takových svědků okamžitě sáhne po telefonu a s různými výsledky nahrává nebo fotografuje to, co vidí. O chvíli později se se svým okolím podělí o své emoce a získaný film nebo snímky publikují na sociálních sítích – informace se díky tomu šíří „rychlostí blesku". Ve stejnou dobu je profesionální fotoreportér teprve na cestě. Takové příklady jsou stále častější, můžeme vidět snímky obětí teroristických útoků, nebo dokonce filmy z průběhu samotného atentátu. Způsob fungování sítě umožňuje získávání informací dříve nevídaným způsobem. Máme prakticky okamžitý přístup k obrazům, které jsme dříve neměli šanci nikdy vidět. Taková činnost uspokojuje zvědavost odběratele, otevírá mu před očima novou realitu, o níž dříve vůbec nevěděl. Samozřejmě se tím zároveň prohlubuje nejistota odběratele ohledně pravdivosti takového sdělení. Princip činnosti v mediálním světě způsobuje, že obrazy jsou dnes klíčovým prvkem naších vztahů se světem. Na obráceném pólu kvality informace stojí fotograf se svým autorským úhlem pohledu, obrazovou kulturou, etikou a mnoha dalšími vlastnostmi, jež z něj dělají fotografa. Není těžké uhádnout, kdo je současnými médii žádanější. Proto je dnes klasická fotoreportáž na ústupu a fotograf, který se v současných podmínkách na portálech nedokáže najít, nemá šanci přežít.

Neustálé změny vyžadují korigování našich způsobů pronikání k odběrateli. Nejoblíbenějším a nejrozšířenějším jsou fotografické blogy, různé poradenské stránky pro milovníky fotografie nebo krátké, několikaminutové programy. Na jeden z takových tematických blogů, nazvaný *Dobry Kadr* (Správný výřez) na portálu novin *Dziennik Zachodni*, jsem umístil portréty fotografů souvisejících se Slezskem.

Snímek z programu *Dobry Kadr*.

Skupinový snímek fotoreportérů
během křtu knihy *Poziom na dwa łamy*.

V roce 2015 mi nakladatelství Śląsk vydalo knihu *Poziom na dwa łamy – Śląska fotografia prasowa w „Trybunie Robotniczej" i „Dzienniku Zachodnim". 1960–1989*, ve které jsem popsal práci svých starších kolegů. Velmi silným pojivem a povzbuzením v prostředí fotoreportérů a dokumentaristů v Horním Slezsku se ukázal Institut tvůrčí fotografie Slezské univerzity v Opavě a konkrétně prof. Vladimír Birgus, který měl v roce 2017 obrovskou autorskou výstavu fotografií ve Slezském muzeu v Katovicích, na níž překonal rekord návštěvnosti, dále prof. Jindřich Štreit, jenž připravil celou řadu výstav, prezentací a dalších aktivit, jako například společné fotografování v městech slezské aglomerace, doc. Jiří Siostrzonek, který připravuje každoroční fotograficko-sociologické sympozium „Průmyslové dědictví v dokumentární fotografii" v Zabrze, jež se v roce 2019 konalo již popáté. Dále doc. Václav Podestát a doc. Josef Moucha, kteří měli v roce 2018 individuální výstavy v galerii Svazu polských uměleckých fotografů v Katovicích. To jsou pouze některé z aktivit našich českých přátel a jejich vklad do historie a k propagaci polské fotografie. Každoročně se ve Slezsku konají i výstavy, dílny a jiné fotografické aktivity vycházející bezprostředně z Institutu tvůrčí fotografie. Společné výstavy studentů a absolventů spojují prostředí této stále rostoucí opavské fotografické rodiny. Největší expozice, jaké jsme v Katovicích a Bytomi hostili, byly v roce 2019 „Made in Opava" v Muzeu dějin Katovic a v galerii ASP Rondo Sztuki, v roce 2010 výstava „36" – fotografie slezských studentů a absolventů Institutu tvůrčí fotografie Slezské univerzity v Opavě, a v roce 2017 „Osobní místa. Mladí čeští fotografové" v Hornoslezském muzeu v Bytomi.

Výstava prof. Vladimíra Birguse ve Slezském
muzeu v roce 2017.

Přednáka Jiřího Siostrzonka na sympoziu
v Zabrze v roce 2018.

Konzultace fotografií
a výstava v historickém dole Guido v Zabrze
s prof. Jindřichem Štreitem v roce 2011.

Arkadiusz Ławrywianiec, bývalý fotoreportér novin *Dziennik Zachodni* a student ITF, se stal v roce 2017 předsedou slezského oddělení Svazu polských uměleckých fotografů a tuto funkci bude zastávat již ve svém druhém období až do roku 2023. Michał Szalast z Chořova, bývalý fotoreportér agentury Slezský tisk vydávající *Dziennik Zachodni* a *Super Expres*s, student ITF, se stal v roce 2018 historicky prvním pedagogem na ITF z Horního Slezska, přednášel „Dějiny kinematografie“ a „Základy práce s videem“. O rok později jsem i já měl tu čest se stát na ITF pedagogem, kde přednáším „Moderní formy publikace novinářské fotografie“.

2. Současné formy publikace novinářské fotografie a aktivity na mediálním trhu

Abychom lépe interpretovali evoluci, kterou během posledních let prošla publikace novinářské fotografie, navrhuji se blíže podívat na strukturu práce novinových redakcí, portálů nebo tiskových agentur. Bez seznámení se s mechanismy a závislostmi, podle kterých pracují současná média, není velká část společnosti schopná uvědoměle rozvíjet efektivní, zodpovědné a selektivní využívání současných prostředků hromadného sdělování. Je to nezbytné obzvláště dnes, v době rozšíření Facebooku a jiných platforem

označovaných všeobecně jako „sociální sítě“. V současné době každý, kdo využívá tyto výdobytky moderní techniky, je na svém profilu bezprostředním publicistou, ať už novinářského, nebo jen informačního charakteru obsahu. Mám na mysli využívání nejen fotografie, ale všech dostupných nástrojů sloužících dokumentaristům a novinářům.

Noviny poté, co se z tištěných forem transformovaly na digitální portály, prošly mnoha změnami. Nejméně jedna klíčová otázka však zůstala nezměnitelná, a sice že podle byznysového modelu stále zůstávají společnostmi, které prodávají konkrétní produkt. Zisk je, obzvláště pro soukromého vlastníka, všemu nadřazený. Tady se nic nezměnilo a dále to směřuje k tomu, aby se s minimálními náklady na práci maximálně využil potenciál prodeje jednotlivých novin. Má to vliv na způsob práce v tisku na různých pozicích a obzvláště dobře je to patrné na analýze práce fotoreportérů. Když ještě byly noviny *Dziennik Zachodni* a *Trybuna Śląska* (*Robotnicza*) plně autonomní, oddělené, zaměstnával nastálo každý z nich, v závislosti na velikosti území, na němž působil, od tří do deseti fotoreportérů. Tolik fotografů bylo potřeba, aby obrázky zaplnily deníky, které měly od 24 stránek běžného čísla do 72 stránek přílohového magazínu. Celý publikovaný obsah museli připravit jejich novináři nebo reportéři. Dnes, kdy jsou noviny soustředěny v koncernu Polskapresse, si spolu běžně vyměňují texty i snímky a potřebná je pouze čtvrtina původního stavu zaměstnanců. Novináři i fotoreportéři jsou motivováni k hledání univerzálních témat, která by bylo možné publikovat i v jiných regionech Polska, aby čtenář, bez ohledu na to, kde bydlí, měl pocit, že se to, co čte, týká i jeho. Za opakované použití témat v jiných titulech však autoři další odměny nemají, protože snímky i texty dodané vydavateli podle dohody přecházejí do jeho vlastnictví. Takové postupy způsobují, že snímků v novinách a na internetových portálech je obrovské množství.

Máme rok 2020 a ze současných vládních kruhů se ozývají hlasy po „repolonizaci“ médií, o tzv. potřebě soustředit mediální trh do rukou polského kapitálu. Při pohledu na jiné příklady však pravděpodobně nemůžeme počítat s tím, že by dokonce i ve státních médiích, jež svoji činnost mají přímo vepsanou do tzv. „veřejného poslání“, je možné se vzdálit od stále více dehumanizovaného korporátního modelu. V současné době máme v celé řadě případů co do činění s velkým mediálním byznysem, který mluví o propagování a angažování se pro vznešené hodnoty, většinou se však zabývá jen poskytováním zábavy lidem s širokou paletou vkusu. Pro tuto situaci se skvěle hodí slova Maxe Webera, který v roce 1910 napsal článek věnovaný sociologii tisku. Uvedl v něm myšlenku, že očekávání čtenářů možná více modelují noviny, než ony modelují svoje čtenáře. Pokud se o tom chceme dnes přesvědčit, stačí si prohlédnout úvodní stránky největších informačních portálů.

Fotoreportéři v terénu. Foto: Arkadiusz Gola.

Fotoeditorka Karina Trojok v redakci novin *Dziennik Zachodni*, 2009.

Mezi formami, kterými v dnešní době noviny pronikají k odběrateli, není moc rozdílů. Společensko-politické týdeníky nebo tzv. magazíny potřebují dokonale stylově zvládnuté portréty politiků či celebrit, ale pro několikastránkový článek očekávají od fotoreportéra i velmi pronikavé sledování tématu. V případě internetových portálů stále častěji vyhrává nikoli ten, kdo přinese teoreticky lepší snímky, ale ten, kdo je rychleji publikuje. Má to svůj význam, když dojde na umístění v internetových prohlížečích, které stejné téma (popisující stejný obsah) posouvají na svých stránkách výš v závislosti na počtu přístupů. Proto, dokonce i když má článek lepší snímky, ale je vzhledem ke konkurenci publikován pozdě, je těžké soupeřit v počtu přístupů (počtu čtenářů). V době všeobecně rozšířených multifunkčních záznamových zařízení, která kdysi sloužila pouze k telefonování, je fotoreportér aktualit téměř vždy odsouzen k prohře, protože v okamžiku kulminace je značně vzdálen od místa, do něhož musí teprve přijet. V takové situaci hraje dostatek času a telefon v rukou kolemjdoucích, kteří se náhodou ocitli poblíž požáru, výbuchu nebo nějaké jiné události, prvořadou roli. Jakýkoli snímek, který telefonem vytvoří, je pak s ohledem na čas a situaci cennější než profesionální a technicky dokonalá fotografie, ale vytvořená až o hodinu později.

Snímek na místě nehody fotografovaný chodci pomocí mobilních telefonů.

Rychleji než fotoreportér budou na místě i záchranáři, hasiči a policie. Jejich zaměstnanci jsou dnes často přemlouváni tiskovými mluvčími těchto subjektů k fotografování mobilními telefony během svých zásahů. Člověk v uniformě má navíc možnost se v místě události lépe pohybovat, dokonce i do bezprostřední blízkosti děje. Velmi často tak nyní poskytuje médiím snímky z katastrof přímo policie nebo hasiči. Záběry pořízené přímo na místě události prostřednictvím policistů tak jsou okamžitě poskytnuty médiím.

Snímky z místa nehody vytvořené policisty nebo hasiči.

V současné době, když se fotoreportér na místě události objeví, se po vytvoření a odeslání několika prvních snímků co nejdříve poohlíží po divácích sledujících událost a oslovuje lidi s telefony, kteří ještě před chvílí fotografovali nebo nahrávali kulminující akci. Snaží se takto získat pro vydavatele i tyto amatérské, ale svým způsobem „neocenitelné“ záběry, které sám nebyl schopen s ohledem na časovou tíseň vytvořit.

Vydavatel se příliš nezajímá o to, kdo a jak snímky vytvořil, pečlivě však sleduje výsledný počet načtení na internetu a množství prodaných výtisků, což nepochybně nejvíce ovlivňuje atraktivita obsahu. Nejvíce se práce fotoreportéra změnila právě v tomto ohledu. V případě časopisů a týdeníků, kde rychlost sdělení není vzhledem k hlubší analýze tématu až tak důležitá, má fotoreportér značně větší převahu nad amatéry, kteří nemají jeho schopnosti ani zkušenosti. Pro vydavatele však jde o druhořadý význam, protože největší popularitě se na síti těší kromě zábavy především snímky právě probíhajících událostí. V denících zaměřených na rychlou a krátkou informaci se tento rozdíl ztrácí, nebo je téměř úplně potlačen, což můžeme vidět na příkladech níže. Z obou snímků je patrné, že při událostech tohoto typu je amatér vybavený pouze mobilním telefonem schopný vytvořit lepší snímek než profesionální fotoreportéři. Čas příjezdu fotoreportéra na místo byl příliš dlouhý, hasiči již stihli oheň uhasit a technická úroveň mobilních telefonů je dobrá natolik, že na internetové stránce není vidět rozdíl.

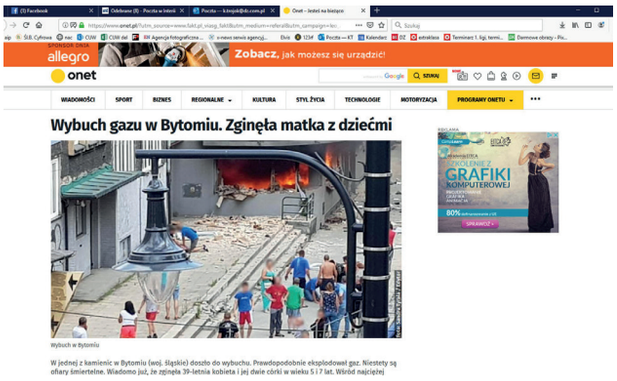

Snímky získané fotoreportérem na místě od amatérských fotografů dosahující největšího počtu načtení.

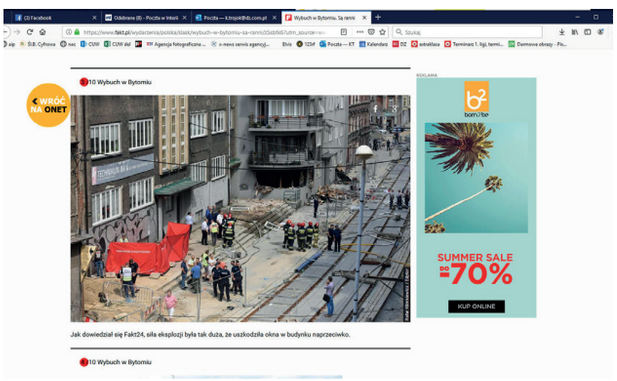

Snímky profesionálních fotoreportérů vytvořené okamžitě po jejich příjezdu na místo.

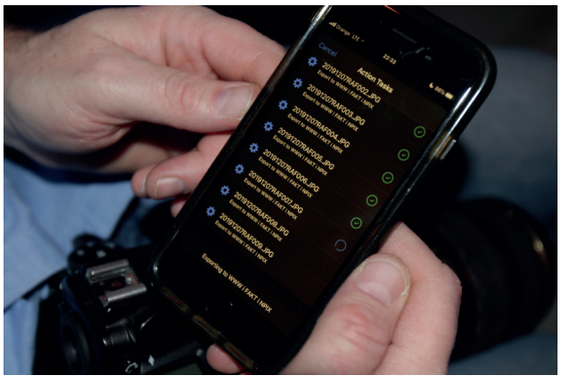

Dnes nabízí nejrychlejší zasílání snímků bezdrátové spojení fotoaparátu s chytrým telefonem. Agentura tak může získat snímky takřka několik vteřin po jejich vytvoření.

V tomto případě romantické období zlaté éry fotoreportáže z 50., 60. a 70. let 20. století nadobro pominulo. Samozřejmě i nadále existuje poptávka po kvalitní společensky angažované fotoreportáži, ale málokterý vydavatel je ochoten platit nemalé částky za „produkci“ časově náročného tématu. Dnes jsou za mnohem nižší cenu publikována témata, která přinášejí nejlepší výsledek v podobě počtu načtení, tedy získání největšího počtu návštěvníků na jednotlivém materiálu. V tabulce níže můžeme najít počet načtení na největším portálu v Horním Slezsku den poté, co došlo v jednom domě k výbuchu plynu. Toho dne se v regionu odehrávalo i několik dalších kulturních a sportovních událostí, avšak z patnácti témat se šest týká nehod a katastrof a figurují na třech nejvyšších místech. Analýzou této tabulky si můžeme uvědomit, jaká jsou současná očekávání vydavatelů a majitelů mediálního byznysu.

WYNIKI SLASK.NASZEMIASTO.PL 5-7 VI

piątek	150 228	981 749
sobota	136 372	1 117 968
niedziela	133 763	1 664 432

Wybuch gazu w Bytomiu - zbiorczo 626 tys.

1.	Wybuch gazu w Bytomiu. Wstrząsające relacje świadków. Ogromny podmuch, straszny widok... - NaszeMiasto.pl	229 163	(6,42%)
2.	Wybuch gazu w Bytomiu [ZDJĘCIA]. Trzy osoby nie żyją, w mieście ogłoszono żałobę. - NaszeMiasto.pl	172 166	(4,83%)
3.	Koszmarny wypadek przy DK 1 w Podwarpiu. Porsche wbiło się w tył TIR-a, są ranni [ZDJĘCIA] - NaszeMiasto.pl	116 750	(3,27%)
4.	Sosnowiec: Disco Summer Festival 2019 [ZDJĘCIA]. Tłumy fanów disco polo na Górce Środulskiej. Gwiazdami: Zenon Martyniuk, Sławomir, Boys... - NaszeMiasto.pl	99 802	(2,80%)
5.	Zaufaj mi, jestem architektem! Na takie rozwiązania byście nie wpadli ... [ZDJĘCIA] - NaszeMiasto.pl	99 279	(2,78%)
6.	ROW Rybnik pokonał Gniezno w ostatnim biegu! Horror ale kibice wierzyli do końca! [ODSZUKAJCIE SIĘ NA ZDJĘCIACH] - NaszeMiasto.pl	95 024	(2,66%)
7.	Dni Myszkowa Dzień Pierwszy z Formacją Nieżywych Schabuff DUŻO ZDJĘĆ - NaszeMiasto.pl	89 338	(2,50%)
8.	Będzin: inauguracja fontanny na plaży na Brzozowicy. Było świetnie! Zobaczcie się [ZDJĘCIA] - NaszeMiasto.pl	73 591	(2,06%)
9.	Dąbrowa Górnicza: uroczyste otwarcie nowej Komendy Miejskiej Policji [ZDJĘCIA, WIDEO] - NaszeMiasto.pl	70 927	(1,99%)
10.	Dramatyczny wypadek w Raciborzu. Nie żyje ojciec i jego kilkumiesięczna córka. Samochód osobowy zderzył się z autobusem [ZDJĘCIA] - NaszeMiasto.pl	65 912	(1,85%)
11.	Tragedia w Bytomiu. Znane są wstępne przyczyny wybuchu gazu - NaszeMiasto.pl	62 708	(1,76%)
12.	V Nocny Bieg z Gwiazdami w Wodzisławiu w Rodzinnym Parku Rozrywki „Trzy Wzgórza" [ZDJĘCIA] - NaszeMiasto.pl	60 399	(1,69%)
13.	Faszyn from Śląskie. Zobacz "najlepsze" stylizacje ze śląskich ulic [ZDJĘCIA] - NaszeMiasto.pl	59 279	(1,66%)
14.	Runmageddon Arena Gliwice 2019 [ZDJĘCIA]. Pierwszy dzień za nami. Szukajcie się na zdjęciach - NaszeMiasto.pl	52 208	(1,46%)
15.	Pożar byłej cukrowni w Chybiu [ZDJĘCIA z wnętrza budynku]. Płonęły... "szmaty i folia". Brak zanieczyszczenia powietrza! - NaszeMiasto.pl	49 905	(1,40%)

Výsledky oblíbenosti jednotlivých témat na portálu naszemiasto.pl ve dnech 5.–7. června 2019.

Podobná situace je i v případě témat věnovaných zábavě. Zjišťujeme, že zábava je odběrateli vybírána častěji než publicistika nebo podrobněji zpracovaná informace. Proto také tzv. „informační“ portály nabízejí odběratelům specifický mix zábavy a informací, mnohem více prostou však věnují pravě zábavě. Jak už bylo uvedeno, je tomu tak proto, že pro vydavatele je nejdůležitější aktivita na síti. Počet zhlédnutí konkrétního tématu jej posouvá výš. Příkladem může být počet načtení, kterého dosáhlo téma z kategorie zajímavostí s názvem „Asi nejvíce svátečně osvětlený dům ve slezském vojvodství! Je krásný. Podívejte se na obrázky“. Toto téma, které by se ještě před dvaceti lety s pouhými dvěma větami popisujícími celou zprávu ocitlo na předposlední stránce zajímavostí, dnes visí na první stránce hlavního portálu celého vojvodství po celý den.

Příklad „odpočinkového“ tématu, které na portálu naszemiasto.pl dosáhlo s počtem 1 027 tisíc zhlédnutí za víkend největší sledovanosti a jež jiné události a zprávy zanechalo daleko za sebou. Foto: Arkadiusz Gola.

WYNIKI SLASK.NASZEMIASTO.PL 27-29 XII

Piątek	**1 444 526**	**223 201**
Sobota	**916 561**	**142 099**
Niedziela	**884 748**	**122 994**

Najpiękniej rozświetlony dom - 1 027 tys.

1.	To prawdopodobnie najbardziej oświetlony świątecznie dom w woj. śląskim! Jest piękny. Zobaczcie zdjęcia - NaszeMiasto.pl	304 183	(9,82%)
2.	Zobaczcie bodaj najbardziej świątecznie rozświetlony dom w województwie śląskim! Jest przepiękny. ZDJĘCIA - NaszeMiasto.pl	210 831	(6,81%)
3.	Śląskie: Opuszczony Ośrodek kolonijny z czasów PRL-u [ZDJĘCIA]. Aż cierpnie skóra - NaszeMiasto.pl	155 969	(5,04%)
4.	To bodaj najbardziej oświetlony świątecznie dom w woj. śląskim! Zobaczcie zdjęcia. - NaszeMiasto.pl	135 680	(4,38%)
5.	Na nowej autostradzie A1 w Częstochowie osunęła się skarpa. Drogę otwarto zaledwie kilka dni temu... - NaszeMiasto.pl	92 834	(3,00%)
6.	To prawdopodobnie najpiękniej świątecznie rozświetlony dom w województwie śląskim! Robi wrażenie ZDJĘCIA - NaszeMiasto.pl	90 754	(2,93%)
7.	To prawdopodobnie najbardziej oświetlony świątecznie dom w woj. śląskim! Jest piękny. Zobaczcie zdjęcia | Gliwice Nasze Miasto	65 500	(2,12%)
8.	Najlepsze wykwintne restauracje w woj. śląskim. Oto TOP 15 - NaszeMiasto.pl	58 523	(1,89%)
9.	Kłobuck na starej fotografii. Tak kiedyś wyglądało miasto ZDJĘCIA - NaszeMiasto.pl	57 238	(1,85%)
10.	To prawdopodobnie najbardziej świątecznie rozświetlony dom w województwie śląskim! Jest przepiękny ZDJĘCIA - NaszeMiasto.pl	53 449	(1,73%)
11.	To prawdopodobnie najbardziej świątecznie rozświetlony dom w województwie śląskim! Dekoracje są przepiękne ZDJĘCIA - NaszeMiasto.pl	45 878	(1,48%)
12.	Oto najlepsze wykwintne restauracje w woj. śląskim [TOP 15] - NaszeMiasto.pl	45 729	(1,48%)
13.	Kim był Magik z Paktofoniki? Historia chłopaka z Katowic-Bogucic [REPORTAŻ] - NaszeMiasto.pl	43 394	(1,40%)
14.	Zobaczcie bodaj najbardziej świątecznie rozświetlony dom w województwie śląskim! Jest przepiękny. ZDJĘCIA | Gliwice Nasze Miasto	41 434	(1,34%)
15.	Kim był Magik z Paktofoniki? Historia chłopaka z Katowic-Bogucic [REPORTAŻ] | Katowice Nasze Miasto	41 299	(1,33%)
16.	Chorzów. Zderzenie samochodów na Katowickiej, blisko McDonalda [ZDJĘCIA]. Kierowca był pijany! - NaszeMiasto.pl	38 497	(1,24%)
17.	Na nowej autostradzie A1 w Częstochowie osunęła się skarpa. Drogę otwarto zaledwie kilka dni temu... | Częstochowa Nasze Miasto	34 848	(1,13%)
18.	To bodaj najbardziej oświetlony świątecznie dom w woj. śląskim! Zobaczcie zdjęcia. | Gliwice Nasze Miasto	30 036	(0,97%)
19.	Ola Ciupa NAGO w CKM [ZDJĘCIA +18]. Modelka w sexy sesji na 20 urodziny CKM [lipiec 2018] - NaszeMiasto.pl	29 719	(0,96%)
20.	Opuszczony kościół [ZDJĘCIA]. Od ponad 50 lat czeka na ratunek. Obecnie mógłby pełnić scenografię filmu grozy - NaszeMiasto.pl	29 601	(0,96%)

Tabulka 1. Výsledky přístupu na portálu slask.naszemiasto.pl 27.–29. prosince 2019

„Asi nejvíce svátečně osvětlený dům...“ – 1 027 tisíc přístupů.

Tabulka počtu přístupů na stránku s článkem „Asi nejvíce svátečně osvětlený dům...“

Redaktor internetového portálu kromě redigování a publikování obsahu musí ještě průběžně monitorovat i oblíbenost zveřejněného materiálu. Pokud by se jeho oblíbenost, tedy počet zhlédnutí, snižovala, musí redaktor upravit jeho titulek (průběžně kontrolovat umístění materiálu v prohlížeči Google, který preferuje novější obsah), nebo na jeho místo vystavit jiné téma. Ke sledování počtu načtení slouží program Analytics.

Každodenní pracovní porada v redakci novin *Dziennik Zachodni*.

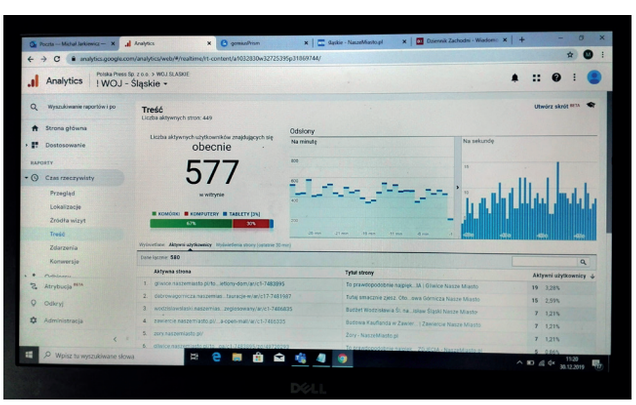

Průběžné monitorování oblíbenosti obsahu na internetové stránce.

Nedostatek výraznějšího rozdělení informačního, zábavního, či přímo bulvárního obsahu má destruktivní vliv na vnímání obsahu, jejž média nabízejí. Pro nejrůznější reklamní agentury a produktové propagační služby je to dobré znamení, protože tím mohou svoje „produkty" nepozorné společnosti prodávat mnohem snadněji. Navíc v této aréně působí i osoby zabývající se novým oborem dezinformace a manipulace, tzv. „fake news". Dělají to za určitým konkrétním účelem, např. jsou schopni zvrátit průběh voleb nebo způsobit bankrot konkurenční firmy. Společnost poblouzněná každodenní směsicí informací servírovaných médii je špatně připravená na samostatnou reflexi a analýzu obsahu, který se na ni denně valí. Proto tvrdím, že nejpotřebnější v současné společnosti bude rozvíjení obranných mechanismů umožňujících chápání, výběr a analýzu obsahu, který uznáme za hodnotný a především pravdivý.

Mnohem snadněji na mediálním trhu fungují firmy, které vznikly relativně nedávno a hned na začátku svoji strukturu a způsob fungování přizpůsobily internetu. Přesně podle tohoto plánu pak přijímají konkrétní počet zaměstnanců se specifickými schopnostmi. V redakcích internetových portálů dnes pracuje několik desítek osob, ale novinářů je tam jen několik, protože se mnohem více vyplatí sledování rozhlasu, televizních kanálů či jiných portálů a vykrádání informací, jež se tam objevují. Tohle všechno může zajistit jedna osoba, aniž se hne od stolu. Aby nemohlo dojít k obvinění z krádeže, je nalezený text po přečtení přepsán vlastními slovy a doplněn snímky z fotobanky. Takto fungující „zpravodajskou společnost" v byznysovém modelu nastaveném na minimalizaci provozních nákladů nic nepřekoná. Na druhou stranu pak na teoreticky horší pozici stojí papírový deník, který rovněž má portál, například *Dziennik Zachodni*. Ještě před dvaceti lety, kdy bylo papírové vydání hlavní hnací silou této firmy, zaměstnávala sto čtyřicet lidí různého věku. Teď, když technické podmínky a konkurence vyžadují nový model činnosti, je samotný počet zaměstnaných lidí nemalým problémem. K tomu můžeme přičíst i u mnoha novinářů za dlouhá léta vypracovaný klasický způsob práce přizpůsobený papírovému vydání. Tato technologická revoluce donutila lidi pracovat způsobem online. V samotných redakcích zodpovídají za papírové nebo internetové vydání stále mladší lidé, kteří se sice velmi dobře pohybují ve světě technických novinek, ale občas přitom zapomínají na společenskou zodpovědnost za informace, jež do světa vypouštějí. Stále častěji jsou ochotni obětovat etiku za získání větší oblíbenosti publikované zprávy. Pak se informace stává v podstatě dezinformací, ale jak je vidno, vadí to stále menšímu počtu tzv. novinářů. Jako jeden z mnoha příkladů můžeme uvést post o programu 500 plus (finanční dávka od státu pro každé dítě v rodině), kdy v okamžiku poklesu zájmu o tento článek na síti vymysleli redaktoři jiný chytlavý titul: „Výplata 500 plus na každé dítě v ohrožení. Kdy dostaneme 500 plus na každé dítě?" Pro úplnost dodejme, že v programu 500 plus šlo o finanční pomoc od státu pro lidi mající dítě, kteří až do dosažení jeho plnoletosti budou dostávat pět set zlotých podpory na jeho zaopatření. Vyplácení této dávky samozřejmě nebylo nijak ohroženo, ale ukázalo se, že díky změně titulku došlo k velkému pohybu na síti a nárůstu přístupů na tento článek. Na podporu své smyšlenky autor článku napsal, že roste nespokojenost s platem úředníků pracujících pro tento program, a vymyslel si i tezi o možnosti jejich stávky, nebo že chtějí dát výpověď, a proto nebude možné dávky vyplácet.

Fiasko programu 500 plus souviselo s neutěšenou finanční situací zaměstnanců sociálních úřadů zodpovědných za zpracování žádostí. Dožadují se zvýšení platu a změny pracovních podmínek. Hrozí zastavení vyplácení dávek 300 plus a 500 plus. Jejich trpělivost je u konce.

Jak informuje portál money.pl, jsou odhodláni k celostátní stávce, pokud vláda neuzná jejich požadavky. Termín stávky není náhodný a může ochromit výplaty dávek 500 plus i 300 plus.[2]

Autor TK si tuto informaci nikde neověřil a z portálu na portál přepisovaný článek, lišící se pouze prohozeným slovosledem, vyvolává informační chaos, ve kterém se člověk, jenž doposud věřil médiím, stává obětí nejrůznějších manipulátorů. Je to jeden z mnoha příkladů nedostatku zodpovědnosti za slova a vysoké etické laťky, jež by měla charakterizovat lidi, kteří by se rádi nazývali novináři. Děje se tak již delší dobu, protože chybějící regulace této profese a tím i absence nutnosti dodržovat jakékoli etické normy dává volný prostor působnosti celé řadě zneužití a manipulací. Převažují lákavé šokující a chytlavé titulky, které vyvolávají zájem internetových návštěvníků, kdy v následném textu článku autor více či méně zkresleně vysvětluje, co bylo příčinou takového titulu, ale nakonec z něj nic nového nevyniká. Tento tlak narůstá obzvláště silně před volbami a do značné míry se týká informací s politickým a ekonomickým nádechem.

V dnešní době používají novináři stále častěji chytré telefony, které jednoduchou obsluhou a s uspokojující kvalitou nabízejí možnost fotografování, nahrávání videí, zvuků a díky trvalému a rychlému připojení k internetu i okamžité odesílání získaného materiálu.

Posledním příkladem působení médií zaměřených na oblíbenost na internetu byly reportáže o situaci související s ohrožením koronavirem. V Polsku i v Česku média stejnou měrou až na samou hranici svých možností podněcovala stav ohrožení a tím vyvolávala ve společnosti psychózu strachu. Rekordní výsledky návštěvnosti na internetových portálech pak vykazovaly veškeré zprávy, kde se v titulku objevilo slovo koronavirus, a to dokonce ještě dříve, než se tento vir v zemi objevil. Jako důkaz můžeme nahlédnout do statistiky návštěvnosti portálu naszemiasto.pl provozovaného vydavatelem novin *Dziennik Zachodni*. Několikrát obnovovaná a modifikovaná změna alespoň jednoho slova v titulku o koronaviru dosáhla 1 868 137 návštěv. Za zmínku stojí, že ve dnech, kdy byl tento článek v Polsku publikován, nebyl ještě zaznamenán jediný případ nakažení a fotografie k ilustraci tohoto i dalších článků pocházely z Číny.

2 https://dziennikzachodni.pl/wyplata-500-plus-na-kazde-dziecko-jest-zagrozona-kiedy-dostaniemy-500-zl-dla-kazdego-dziecka-505-2019-r/ar/c1-14058875.

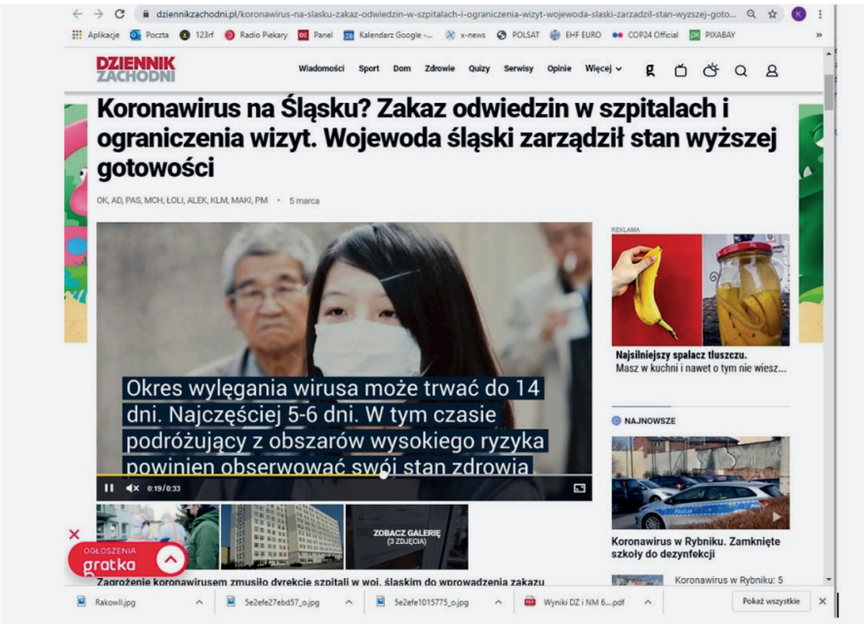

Stránka www.dziennik-zachodni.pl, 5. března 2020.

WYNIKI SLASK.NASZEMIASTO.PL 6 - 8 III

piątek	**242 739**	**1 522 374**
sobota	**369 791**	**1 918 829**
niedziela	**356 233**	**1 880 055**

W DG sceny rodem z "Czarnobyla" - 1 868 137
Zamknięty Night Club - 635 196
Pacjentka z podejrzeniem koronawirusa uciekła z przychodni - 243 898
Dom od komornika - 130 531

1.	W woj. śląskim sceny rodem z "Czarnobyla". Czy strach przed koronawirusem sięgnął zenitu? A może to żart? - NaszeMiasto.pl	395 454	(7,78%)
2.	W Śląskiem sceny rodem z "Czarnobyla". Czy strach przed koronawirusem sięgnął zenitu? To żart? - NaszeMiasto.pl	379 909	(7,47%)
3.	Opuszczony Night Club w woj. śląskim. Dawniej miejsce grzechu i rozpusty, teraz stoi puste i niszczeje ZDJECIA - NaszeMiasto.pl	371 607	(7,31%)
4.	W Śląskiem sceny rodem z "Czarnobyla". Czy strach przed koronawirusem sięgnął zenitu? - NaszeMiasto.pl	192 357	(3,78%)
5.	Pacjentka z podejrzeniem koronawirusa uciekła z przychodni w Katowicach. Personel zawiadomił policję | Katowice Nasze Miasto	124 472	(2,45%)
6.	W Śląskiem sceny rodem z "Czarnobyla". Czy strach przed koronawirusem sięgnął zenitu? To żart? | Dąbrowa Górnicza Nasze Miasto	118 320	(2,33%)
7.	Koronawirus w Polsce. W Dąbrowie Górniczej sceny rodem z "Czarnobyla". Dobry żart? - NaszeMiasto.pl	100 057	(1,97%)
8.	Katowice: Pacjentka z podejrzeniem koronawirusa uciekła z przychodni. Personel zawiadomił policję | Katowice Nasze Miasto	99 771	(1,96%)
9.	W Śląskiem sceny rodem z "Czarnobyla". Czy strach przed koronawirusem sięgnął zenitu? Dobry żart? - NaszeMiasto.pl	82 274	(1,62%)
10.	Dom od komornika? Ceny są atrakcyjne! Zobacz licytacje w woj. śląskim MARZEC 2020 - NaszeMiasto.pl	76 511	(1,50%)
11.	W woj. śląskim sceny rodem z "Czarnobyla". Czy strach przed koronawirusem sięgnął zenitu? A może to żart? | Dąbrowa Górnicza Nasze Miasto	65 451	(1,29%)
12.	W Śląskiem sceny rodem z "Czarnobyla". Czy strach przed koronawirusem sięgnął zenitu? Czy to żart? - NaszeMiasto.pl	63 360	(1,25%)
13.	"Błagam o litość" Te teksty uczniów na klasówkach to HIT. Musicie to zobaczyć - NaszeMiasto.pl	59 830	(1,18%)
14.	To one rządziły na parkietach w lutym 2020 w woj. śląskim [ZDJĘCIA] - NaszeMiasto.pl	57 066	(1,12%)
15.	Pobił 15-latka w autobusie relacji Żory - Rybnik. Szuka go policja.		

Výsledky oblíbenosti jednotlivých témat na portálu naszemiasto.pl, 6.–8. března 2020.

To, jak situaci psychózy strachu

média vyvolala, nemá v našich moderních dějinách obdoby. Mechanismus bombardování společnosti těmito apokalyptickými vizemi byl z pohledu byznysu velmi jednoduchý. V té době jakákoli informace na jiné téma nepřinášela požadovaný počet návštěv, proto byla zatlačována systémem pozicování v internetovém prohlížeči do pozadí. Nepřinášela tímto pro vydavatele ani žádný zajímavý marketingový přínos. Společnost tak sama uvázla v kruzích roztáčející se spirály strachu, mediálně narůstajícího až do absurdních rozměrů, protože čím strašnější vize byly publikovány, tím více čtenářů si získávaly. Všeobecně pak byl tento amok vysvětlován zodpovědností za společnost. Lékaři, kteří se pokoušeli tlumit emoce a racionálně vysvětlovat aktuální situaci, nemohli s žádnou podporou v médiích počítat. V Polsku i v Česku byly tyto mechanismy identické a jako jeden z mnoha příkladů můžeme uvést ilustraci českého portálu https://www.stoplusjednicka.cz/.

Internetová stránka https://www.stoplusjednicka.cz/, 3. března. 2020.

Fotoreportéři v Horním Slezsku tou dobou normálně pracovali, protože snímky z měst postižených pandemií se na regionálních portálech těšily velké oblíbenosti, přestože zachycovaly prázdné ulice.

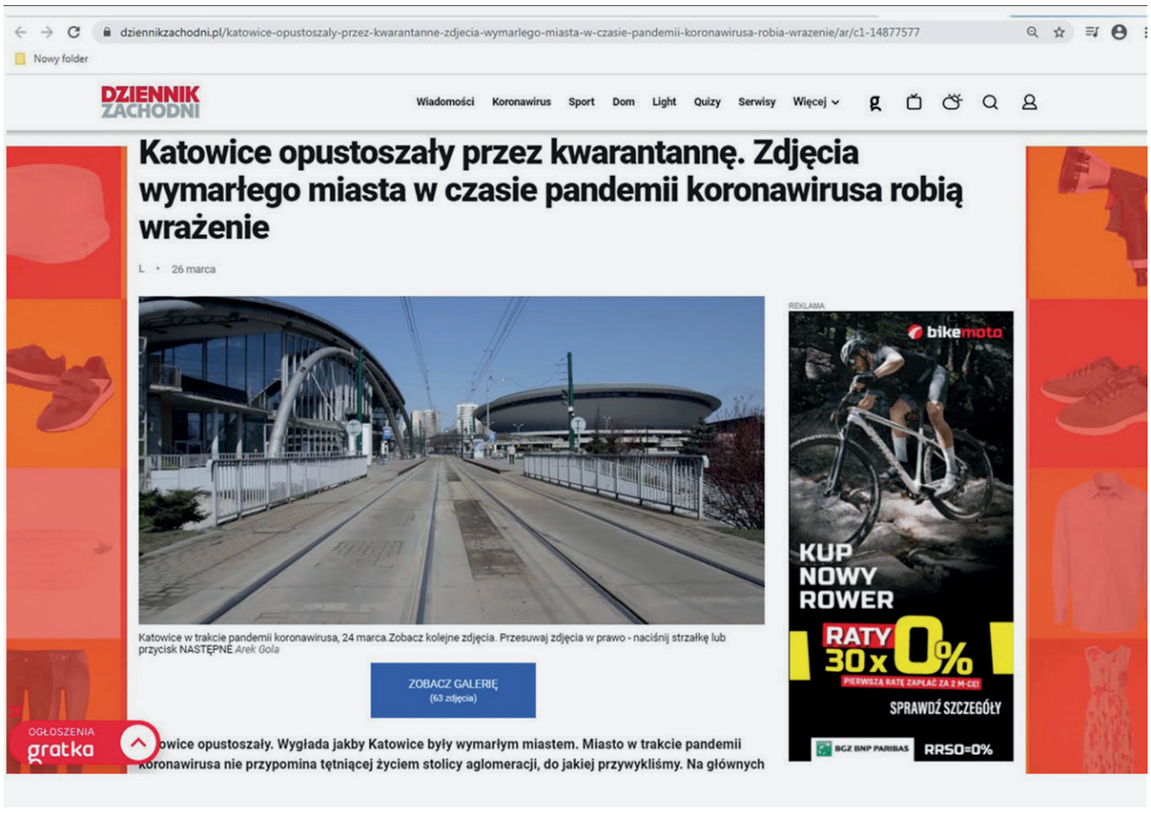

https://dziennikzachodni.pl/katowice-opustoszaly-przez-kwarantanne-zdjecia-wymarlego-miasta-w-czasie-pandemiikoronawirusa-robia-wrazenie/ar/c1-14877577, dne: 26. března 2020

Pro získání dobrých snímků však v době pandemie koronaviru novinářská legitimace nestačila. Vzhledem k zostřeným vyhláškám a bezpečnostním normám bylo mnoho míst pro novináře nepřístupných. Slezský fotoreportér Ireneusz Dorożański, jenž několik let fotografoval pro polskou armádu, dobře zužitkoval všechny možnosti, které v této situaci měl. Jako pracovník vojenské správy měl možnost vstoupit s fotoaparátem do míst, která byla novinářům nepřístupná. Vytvořil velké množství skvělých snímků zachycujících boj společnosti s pandemií, kdy většina fotoreportérů i přes největší snahu přinášela pouze povrchní záběry.

7.3. Nové schopnosti fotoreportéra-editora

Pro práci v médiích je dnes nejžádanější vlastností schopnost neustále se učit a přizpůsobovat změnám, které vyžaduje technika a měnící se potřeby vydavatelů. Během několika málo let se povolání fotoreportéra v novinách *Dziennik Zachodni* změnilo přímo diametrálně. Všemu nadřazeným úkolem je samozřejmě fotografování, ale suma doplňujících činností souvisejících s „obrazem“ je stejně velká. Fotoreportér dnes v redakci téměř souběžně pracuje i jako fotoeditor. K jeho úkolům patří hledání a umisťování snímků do makety papírového vydání v programu Milenium Editor, hlídání správné úpravy snímků

před vypuštěním stránek do tisku, popis snímků podle autorů, vyhledávání záběrů v redakčních archivech, které je možné na portálu publikovat jako galerie. Nejčastěji jde o archivní snímky s různou tematikou, které se, jak se zdá, mezi návštěvníky stránek těší velké popularitě. V případě, že je potřeba fotografii upravit, je nutné, aby to byl fotoeditor schopný udělat. Pokud je potřeba vytvořit nějaký snímek v terénu, pak se tato osoba opět stává fotoreportérem se schopností natáčet krátká videa. Důležitým nástrojem při fotoreportérské práci v terénu je chytrý telefon, kterým fotoreportér v případě potřeby na portálu svého vydavatele zprostředkuje z dané události živý přenos. Základní schopností, již musí fotograf ovládat, je popis a archivace snímků způsobem, který mu umožní je i po několika letech rychle ve svém archivu najít. Každá redakce má své servery, na nichž skladuje své archivy. Pokud chceme pracovat v médiích, je první funkcí, kterou musíme zvládnout, správné popisování svých snímků tak, aby je vyhledávač v redakčním systému dokázal archivovat a posléze i najít. V koncernu Polskapresse se pro tento účel používá program ELVIS. Přístup k němu mají vybraní zaměstnanci (fotoreportéři, fotoeditoři, vydavatelé a někteří novináři), kteří od vydavatele získali příslušná oprávnění a přihlašovací hesla.

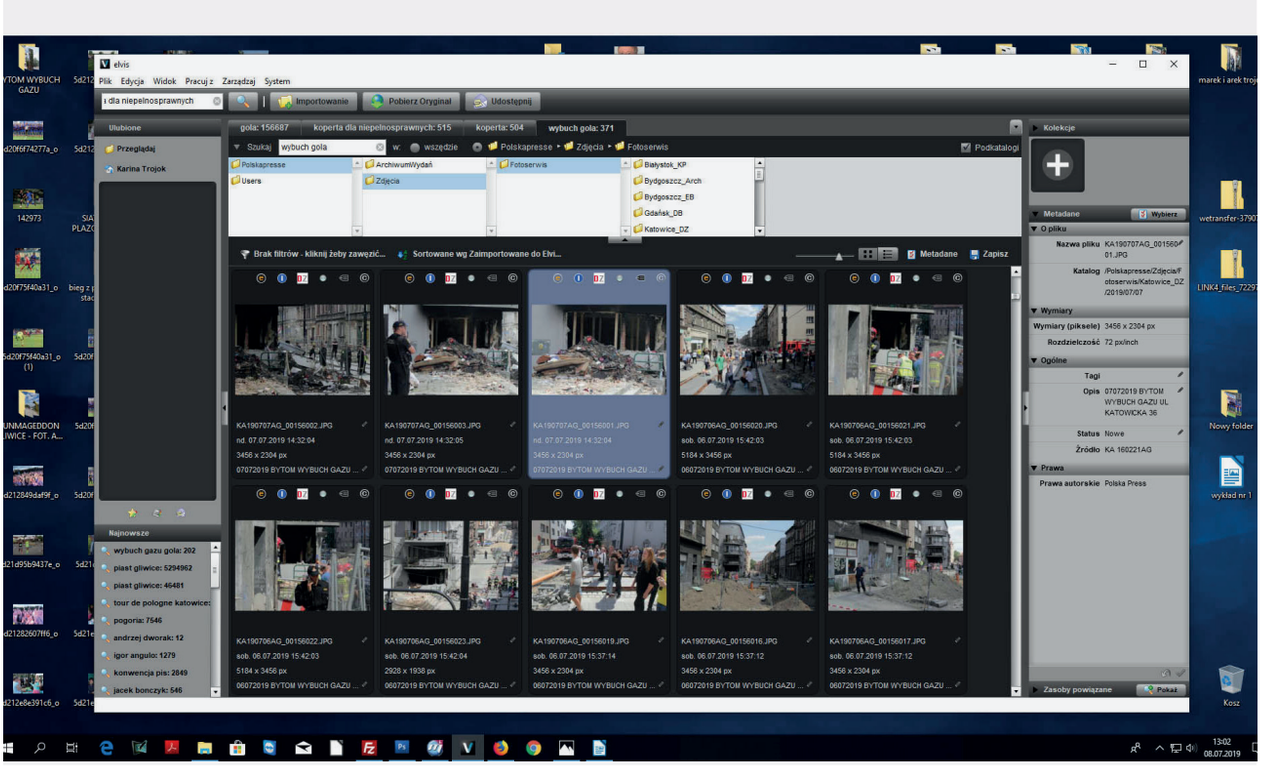

Vyhledávací program snímků v archivu ELVIS.

Všechny tyto dnešní úkoly ve srovnání s prací fotoreportéra před dvaceti let dávají této profesi zcela nový rozměr. Před lety se fotoreportér ve slezském tisku soustředil pouze na samotné fotografování a chemické zpracování snímků. Připomíná mi tímto zúženým okruhem činností telefon, jenž už podle svého názvu před lety sloužil pouze k telefonování, tedy rozhovoru mezi dvěma vzdálenými místy. Dnešní telefony samozřejmě také

umožňují telefonovat, ale asi by se jim mohlo říkat spíše multifunkční záznamová zařízení, a stejně tak je tomu i s fotoreportérem.

K velkým změnám došlo, i co se týče tematiky materiálů žádaných vydavateli, ať už se jedná o papírové, nebo internetové vydání. Zájem o konkrétní témata určuje samotný internetový odběratel „hlasováním" prostřednictvím každého kliknutí na vybraný titul nebo snímek. Bohužel však převládá oblíbenost zábavních témat, kterým mohou konkurovat pouze zprávy z nehod a katastrof. Všechno ostatní zůstává daleko vzadu. Neznamená to však, že pouze taková fotografie má v médiích budoucnost. Fotograf zaměřený na sociálně důležitá témata, týkající se problémů souvisejících s ekologií nebo každodenním životem, je velice žádaný. Rozdíl spočívá v tom, že během každodenního shrnutí výsledků návštěvnosti se jeho témata s největší pravděpodobností neobjeví v horní polovině tabulky. Je lepší tyto mechanismy poznat předem a znát je už na počátku eventuální spolupráce, díky čemuž se v budoucnu vyhneme zbytečnému rozčarování. Je samozřejmé, že pokud již máme hotovou reportáž, na které jsme delší dobu pracovali a jejíž obsahová hodnota a umělecká úroveň je nepopiratelná, pak nebude žádný problém s jejím publikováním na většině existujících portálů. Určitá nepříjemnost může souviset pouze se situací, kdy tato práce nebude přinášet dostatečně vysoký zisk, pokrývající investovaný čas a několikadenní práci, ale i to, že další den, nebo možná i dříve její místo na hlavní stránce portálu nahradí jiné aktuality. Prostorem pro mnohem ambiciózněji a sociálně angažovanou novinářskou či dokumentární fotografii stále častěji představují knihy fotografií, soutěže a výstavy.

Závěr

Během těch několika let, kdy mi bylo dopřáno vzdělávat se a poznávat historické aspekty fungování na vydavatelském trhu dvou největších regionálních deníku v Polsku, se témata související s činností médií stala mojí další vášní. Samozřejmě jsem si uvědomoval určité politické a ekonomické okolnosti, ale velký vliv na mě měly i různé vedlejší efekty, které jsem měl možnost blíže poznat. Noviny, ale i jiná média, přece tvoří lidé a nejzajímavější pro mě bylo poznávání historie těchto titulů prostřednictvím osudů jejich zaměstnanců. Nejvíce jsem se soustředil na práci fotoreportérů, ale nejen jich, uvědomil jsem si totiž, že fotoreportéři jsou jen jedním z „mechanismů" tvořících celou hnací sílu všech médií. Při psaní o konkrétních fotografech a několika desítkách let jejich života jsem četl jejich vzpomínky, z mnoha z nich jsem si povídal a po téměř třiceti letech práce v tisku mám také sám svoje mínění. Tyto sebrané rozhovory, informace a údaje mi dovolily lépe pochopit působení a evoluci obrazu v médiích. Fotoreportér by se měl v jakoukoli dobu rozhlížet kolem sebe a pozorovat okolní svět, to je jeho základní schopnost, bez ohledu na čas. Myslím, že takoví byli všichni moji starší kolegové. Plní zvědavosti pozorovali svět z pohledu svých zálib, podobně jako to dnes děláme všichni. Při psaní této práce mi přišlo líto, že mnoho z nich tvůrčím způsobem nevyužilo události, kterých se zúčastnili. Uvědomuji si však, že každý z nás prožívá svůj profesní čas nejlépe, jak umí. Moji starší kolegové byli svědky skvělých událostí, ale také temných okamžiků našich dějin. Fotoreportéři, kteří pracují pro tisk dnes, se setkávají se zcela jinou skutečností a jinými problémy. Přestože nám jsou okolnosti let minulých vzdálené, určitě bychom udělali a stále děláme chyby bagatelizováním, nebo přímo nevšímáním si témat důležitých pro další pokolení.

Odevzdáním této práce si i přes všechno snažení, jež jsem do jejího napsání vložil, uvědomuji, že množství událostí týkajících se novinářské fotografie ve Slezsku od konce druhé světové války bylo mnohem větší. Protože moje práce má spíše vědecký charakter, ve smyslu, že není příliš moc publikací na téma práce slezských fotoreportérů v tehdejší době, chtěl bych, aby tato disertační práce v budoucnu posloužila k dalšímu a širšímu zkoumání a popisování práce ve slezském tisku.

Snaha o vytváření větších tematických cyklů ze svých fotografií nebyla u mých kolegu příliš oblíbená. Dominovala spíše kratší, nanejvýš několikadenní práce na zpracovávaných snímcích. Důležité se děje dneska, tady a teď. Nejčastěji do vydání dalšího čísla novin, tedy do zítřka. Další den už byly zase nové úkoly a nová publikace. Bohužel se to dnes v mnoha případech opakuje. Včerejší práce má hodnotu negativu stočeného ve skříni. Mezi mnoha velmi dobrými jednotlivými snímky se objevovaly i reportáže. Jen zřídka jsem narazil na soubory sestavované delší dobu a s mistrovským nadhledem do jednoho cyklu nebo na výstavu. Většinou šlo o krátké série vytvořené za jediný den. Širší škála sdělení byla něco, co fotoreportérům minulých let z dnešní perspektivy velmi chybělo, bohužel tomu nepřisuzovali velkou důležitost. Zcela jinak tomu bylo ve Svazu polských uměleckých fotografů, kde měly navrch léta připravované fotografické autorské výpovědi, ve finále spojované na výstavy nebo do fotografických alb. Obě prostředí se spolu nijak zvlášť nemilovala, ale myslím si, že kdyby tehdy došlo k usmíření, určitě by to pro dokumentární i novinářskou fotografii v regionu znamenalo velký přínos.

Práce, kterou vám dávám do rukou, vznikla do značné míry díky výpovědím samotných fotoreportérů. Při sběru materiálu jsem se setkal s námitkami, že určité události proběhly jinak, než jak mi je popsal předchozí autor. Myslím si však, že stejnou situaci mohou jinak vidět a převyprávět i dvě osoby, které se jí přímo zúčastnily a v danou chvíli

dokonce stály vedle sebe. Považuji všechny názory v zaznamenaných rozhovorech za pravdivé, protože každý má právo na prožívání, vnímání a cítění svým individuálním způsobem, podle svého svědomí.

Před lety, kdy vydavatelská technika měla ještě hodně omezení a o internetu ještě nikdo neslyšel, byla novinářská fotografie vnímána jen jako doplnění článku. Fotoreportér pak měl v redakci status technického zaměstnance, jako řidič, grafik nebo tiskař. Nejdůležitější byl tehdy text a za něj byl zodpovědný redaktor. Tato funkce, ale i samotné vnímání práce fotoreportéra, se od okamžiku vzniku těchto titulů stále vyvíjela. Fotoreportéři pracující v 50., 60. a 70. letech upozorňovali na velký vliv, jaký měla na pozvednutí statusu fotografie soutěž World Press Photo. Musíme si uvědomit, že noviny *Dziennik Zachodni* a *Trybuna Robotnicza* nebyly nijak zvlášť vyprofilované na publikování fotografií. Snímek měl stejně jako v jiných podobných regionálních denících sloužit coby ilustrace textu. V největším možném tempu se to začalo měnit v polovině 90. let 20. století, kdy se modernizovala technika tisku a noviny začaly vycházet v barvě. V dalších letech, kdy nastala éra digitální revoluce, se význam fotografie ještě markantně zvýšil. Ukázalo se, že samotní čtenáři a později i návštěvníci internetu svým zájmem určují směr rozvoje mediálního trhu, pospíchajícího směrem k práci s obrazem. Stává se, že články bez fotografie nemají vůbec šanci na svoji publikaci a že i na kvalitě snímků záleží, jaké místo jim bude přiděleno a v jakém rozsahu. V éře internetových portálů a sociálních médií jsou fotografie nebo krátké filmy pro vydavatele v podstatě nejdůležitější. Došlo to dokonce tak daleko, že skuteční odběratelé, v tomto případě návštěvníci internetu, svým výběrem „hlasují“ pro obsah, který je zajímá, a tím je především obraz. Proto vím, že se o budoucnost novinářské či dokumentární fotografie nemusím bát a umění pohybovat se ve světě dnešních médií závisí do značné míry na znalostech změn současného mediálního trhu. Předvídání určitých událostí a předbíhání konkurence je snazší díky vědomostem, kterými disponujeme. Sám pracuji od počátku 90. let jako novinový fotoreportér v listu *Dziennik Zachodni*. Důkladné seznámení se s tím, jak tyto noviny fungovaly kdysi a dnes, se změnami, ke kterým v průběhu let došlo, mi umožňuje mnohem uvědomělejší a vhodnější rozhodování v mé současné práci.

Zygmunt Wieczorek se svým archivem v kanceláři redakce deníku *Trybuna Śląska*.

Zleva Bogdan Kułakowski, Arkadiusz Gola, Władysław Morawski.

Vlevo Zygmunt Wieczorek v kavárně s Józefem Makalem.

Redakce novin *Dziennik Zachodni* v roce 2018.

Autor disertační práce Arkadiusz Gola při práci pro noviny *Dziennik Zachodni*.

Poděkování náleží:
Radou a pomocí mi mnoho let sloužili mí přátelé pedagogové a studenti Institutu tvůrčí fotografie Slezské univerzity v Opavě, protože právě díky nim jsem měl možnost prohlubovat svoje znalosti o tak fascinujícím tématu, jakým je novinářská fotografie v Horním Slezsku, místu, kde jsem se narodil a kde dodnes pracuji. Obzvláště děkuji vedoucímu Institutu tvůrčí fotografie prof. Vladimíru Birgusovi a vedoucímu své doktorské práce doc. Jindřichu Štreitovi. Jsem vděčný všem svým kolegům fotoreportérům, se kterými jsem mluvil, jsou to: Józef Wróbel, Ryszard D'Antoni, Bogdan Kułakowski, Józef Makal, Zygmunt Wieczorek, Arkadiusz Ławrywianiec, Tomasz Jodłowski, Jacenty Dędek, Michał Szalast, Rafał Klimkiewicz, Mirosław Noworyta, Andrzej Grygiel, Ireneusz Dorożański, Karina Trojok, i těm, kteří již s námi nejsou: Stanisław Gadomski, Władysław Morawski, Jacek Tomeczek, Jerzy Lewczyński. Děkuji kurátorům za čas, jejž mi věnovali, a zaměstnancům novin *Dziennik Zachodni* a *Trybuna Robotnicza*, kteří se se mnou chtěli setkat, jsou to: Danuta Kowalik-Dura, Tomasz Borówka, Grzegorz Sztoler, Marek Twaróg, Adam Daszewski, Jadwiga Jenczelewska, Barbara Karwat-Seko, Marek Janicki, Bolesław Dymiński a Jan Lazar. Děkuji za projekt Marian Oslislo, Grzegorz Kuciera, Dariusz Pilszczek.
Děkuji jim za všechno.
Klaním se také svým nejbližším – dceři Agnieszce, rodičům a životní partnerce Małgosi Kamińské za to, že mi ze všech sil pomáhali.

Seznam použitých zdrojů a literatury:

Badura-Wituła B, Kwiecień A: *Zawsze blisko. Fotografie Stanisława Jakubowskiego*. Muzeum w Gliwicach 2008.
Benedykt Dorys J, Hartwig E: *Almanach Fotografiki Polskiej 1962*. Varšava 1962.
Brock G. „*Out of Print: Newspapers, Journalism and the Business of News in the Digital Age*“, 2013 r.
Bujak A. *Misteria*. Wydawnictwo Sport i Turystyka. Varšava 1989.
Cartier-Bresson *H: a propos de Paris*. 2004.
Ciupa R, Tracz B: *Marzenia z betonu. Codzienność na Górnym Śląsku w latach siedemdziesiątych XX wieku. Instytut Pamięci Narodowej*. Katovice 2014.
Fuller J. "*What Is Happening to News: The Information Explosion and the Crisis in Journalism*", University of Chicago 2013r
Gołębiowska J; Kaganiec M, *Regionalna Prasa Polska na Górnym Śląsku w latach 1845-1996*, Katovice 1999
Gierula M:, *Polska prasa lokalna 1989-2000. Typologia i społeczne funkcjonowanie*, Katovice 2005.
Gola A; „Poziom na dwa łamy". Śląska fotografia prasowa w „Trybunie Robotniczej" i „Dzienniku Zachodnim" 1960-1989. Vydavatelství „Śląsk", Katovice 2015.
G. Morris J: *Moja historia fotografii prasowej*. Varšava, 2007
Hancko R:, *Dzienniki Spółdzielni Wydawniczej „Czytelnik" w latach 1944-1945*, [w:] *Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego*, Vratislav – Varšava – Krakov 1962-76.
Herndon K.L., „*The Decline of the Daily Newspaper: How an American Institution Lost the Online Revolution*", 2012.
Jachimowski J:, ve spolupráci s D. Guzek, M. Raszka, *Media periodyczne w przestrzeni województwa śląskiego*, Katovice 2010.
Konopelska W: *Nieskończoność dalekich dróg. W kręgu fotografii Zofii Rydet*. Stowarzyszenie Inicjatyw Kulturalnych. Czeladź 2008.
Kosidowski J: *Zawód fotoreporterzy. Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe*. Varšava, 1984.
Koudelka J: *Invaze 68*. Praha 2008.
Kowalczyk R:, *Media lokalne w Polsce*, tom II, Poznaň 2008.
Kowalik-Dura D: *Zatrzymane w czasie. Katalog fotografii dokumentalnej w zbiorach Muzeum Śląskiego*. Katovice 2007.
Latoś H: *Z historii fotografii wojennej*, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa, 1985.
Lewandowska K: *Dokumentalistki. Polskie fotografki XX wieku*. Katalog ve sbírkách Národní galerie Zachęta, Varšava 2008.
Lewczyński J: *Antologia Fotografii Polskiej*. Wydawnictwo Lucrum. Bielsko-Biała 1999.
Ligocki A: *Formy i ludzie. Almanach fotografiki Śląskiej ZPAF*. Katovice 1988.
Ligocki A: *Czy istnieje fotografia socjologiczna*. Krakov 1987.
Miskowiec M: „*Fotoreporterzy*". Muzeum fotografie v Krakově. Krakov 2017.
Pękosławski Z: *Dziecko przed obiektywem*. Varšava 1960.
Przybyło M, Puchała – Rojek K: *Początek przyszłości. Fotografia w miesięczniku „Polska" w latach 1954 – 1968*. Zachęta – Narodowa Galeria Sztuki. Varšava 2019.
Ratajewski: *Śląskie dzienniki „Polonia" i „Polska Zachodnia" w latach 1924-1939*, [w:] Renik J: *Od kaszty do pióra. Wspomnienia starego dziennikarza*, Katovice 1967.
Rydet Z: *Świat uczuć i wyobraźni*. Varšava 1979.
Seko.K. „*Fotografia prasowa jako sztuka faktu*". O fotografii dziennikarskiej na Śląsku, Biuletyn XVII konfrontacji fotograficznych. str.112. Gorzów Wielkopolski 1987.
Słomkowska A: *Prasa w PRL Szkice historyczne*, Varšava 1980, s. 178.
Smolorz M: *Poczet redaktorów naczelnych*, „Dziennik Zachodni" č. 13, 19. 2. 2010.
Sobierajski P: *Takie były początki*, „Dziennik Zachodni" č. 29, 4. 2. 2005.
Sobierajski P: *Miłość na całe życie*, „Dziennik Zachodni" č. 29, 4. 2. 2005.

Sobota A: *Polska Fotografia XX wieku. Priorytety fotografii polskiej w II połowie XX w.*
Sobota A: *Polska współczesna fotografia artystyczna*. Vratislav 1985.
Steckel M: *Czarne Djamenty*. Katovice 1929.
Surówka B: *Było, minęło*, Katovice 1980.
Szarawski K, Dałek J: *Prasa radio i telewizja w województwie katowickim* Informator. Katovice, 71
Von Brauchitsch B: *Mała historia fotografii*. Varšava, 2004
Wideryński M, Duńczyk A: *Polska fotografia w XX wieku*. ZPAF Varšava 2007.
Wojciechowska I. „*Zakazane zdjęcia*". Polska Agencja Prasowa, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe. Varšava 1998.
World Press Photo'62. Katalog k výstavě. Amsterdam 1962.
Ziemba S: *Czasy Przełomu. Wspomnienia dziennikarza z lat 1944-1946*, Krakov 1975.
ZPAF w XXX rocznicę PRL. „*Polska , Kraj Ludzie*." Varšava 1974.
ZPAF slezský okruh v Katovicích: *Droga do raju. Zdjęcia ze światowej wystawy fotografii Karla Pawka*.
VII Wystawa Śląskiej Fotografii Prasowej. Katalog k výstavě BWA Katovice 1970.

Články:

Centkowski J:, *Prasa Spółdzielni Wydawniczo-Oświatowej „Czytelnik" 1944-51*, [w:]
Prasa Polski Ludowej, Zeszyt V, 1962-1976, Ośrodek Dziennikarstwa przy Stowarzyszeniu Dziennikarstwa Polskiego, Varšava 1971.
„*Dziennik Zachodni*" nr 1, 6. 2. 1945.
dziennikzachodni.pl, http://www.dziennikzachodni.pl/artykul/482960,dz-wtedy-zamilkl-lecz-wladzapotrzebowala-mediow,id,t.html, 14. 12. 2011.
Ligarski S:, *Perypetie kolportażowe*, „*Dziennik Zachodni*" 1. 2. 2007, wydanie urodzinowe (62 lata DZ).
Polskapresse.pl, https://polskapress.pl/pl/biuro-prasowe/komunikaty-prasowe/polska-press-grupa-awansuje-w-rankingu-wydawcow-internetowych, březen 2012.
Mielczarek-Bober A:, *Prasa polska w województwie śląskim w latach 1922-1926*, [w:] J. Gołębiowska , M. Kaganiec,
Sztoler G: *Dziennik jest zachodni, „Dziennik Zachodni*" 6. 2. 2007, wyd. urodzinowe (62 lata DZ).
Twaróg M: „*Dziennik Zachodni*" *wtedy zamilkł, lecz władza potrzebowała mediów*, Wirtualne Media.pl, http://www.wirtualnemedia.pl/print/dzienniki-regionalne-traca-czytelnikow-najbardziej-glos-dziennik-pomorza, srpen 2012.
Twaróg M: *Historia trzech zdjęć. Dziennik Zachodni* 16.03.2007. Katovice
O kryzysie lokalnych mediów w Ameryce. Oraz coraz mniejszym wpływie na politykę, kryzysie dziennikarstwa, spadku zatrudnienia
Jeffrey Brown reports „Local newsrooms across the country are closing. Here's why that matters"
https://www.pbs.org/newshour/show/local-newsrooms-across-the-country-are-closing-heres-why-that-matters
O tym czy gazety mají přyszłość
Chris Blackhurst „Do newspapers have a future?"
https://mediatel.co.uk/news/2015/09/18/do-newspapers-have-a-future/ (12. 9. 2015)
Článek, korekce ke článku z roku 2013 o tom, že za 5 let zmizí tištěné noviny.
Jeffrey Cole, „Five years later: the prediction on the end of printed newspapers"
https://www.digitalcenter.org/columns/prediction-printed-newspapers/ (7. 3. 2018)
Zmierzch gazet tracą czytelników, zyskują czytelników natomiast media społecznościowe + google
Marie Bénilde, „The End of Newspapers?"
https://www.nytimes.com/2010/03/17/opinion/17iht-edbenilde.html (16. 3. 2010)

Jak koronawirus zabił branżę w Wielkiej Brytanii (spadek nakładu/sprzedaży detalicznej), przeniesienie się do internetu, rezygnacje reklamodawców)
Roy Greenslade, „Why our newspapers might not survive the contagion of coronavirus", https://www.theguardian.com/media/commentisfree/2020/apr/12/newsprint-coronavirus-newspapers (12. 4. 2020)

Osoby, které jsou v práci citovány:

Borówka Tomasz (fotoedytor Dziennika Zachodniego)
D'Antoni Ryszard (fotoreporter Trybuny Robotniczej)
Dymiński Bolesław
Gadomski Stanisław (fotoreporter Trybuny Robotniczej)
Janicki Marek
Jenczelewska Jadwiga (dziennikarka Dziennika Zachodniego)
Klimkiewicz Rafał (fotoreporter Trybuny Śląskiej)
Kowalik – Dura Danuta (Dział Fotografii Muzeum Śląskiego)
Kułakowski Bogdan (fotoreporter Trybuny Robotniczej)
Lazar Jan (w latach 70-80 dziennikarz Dziennika Zachodniego)
Lewczyński Jerzy
Ławrywianiec Arkadiusz (fotoreporter Dziennika Zachodniego)
Makal Józef (fotoreporter Dziennika Zachodniego)
Morawski Władysław (fotoreporter Trybuny Robotniczej)
Neja Jarosław (Instytut Pamięci Narodowej)
Piekara Marek (w latach 80 fotograf Koksowni Przyaźń)
Płatek Stanisław (przewodniczący strajku w 1981 roku w kopalni Wujek, ranny podczas pacyfikacji)
Tomeczek Jacek (fotoreporter Dziennika Zachodniego)
Twaróg Marek (redaktor naczelny Dziennika Zachodniego)
Wieczorek Zygmunt (fotoreporter Trybuny Robotniczej)

Jmenný rejstřík:

Atys Kuba, s. 105, 112
Banduch Albert, s. 24
Baranowski Jacek, s. 106
Barczyk Bartek, s. 113
Bardot Bridget, s. 51
Barnet Jerzy, s. 33
Baster Marek, s. 108
Baturo Andrzej, s. 77
Beksiński Zdzisław, s. 38
Biedzki Tadeusz, s. 109, 118
Bielski Leon, s. 15, 22
Bieniek Daniel, s. 108
Biernacki Leszek, s. 77
Birgus Vladimir, s. 131
Błażejowska Marta, s. 113
Błochowicz Seweryn, s. 16, 33, 34, 74
Bogusz Adam, s. 16
Borejsza Jerzy, s. 12
Boronowski Jan Norbert, s. 25, 33
Borówka Tomasz, s. 120
Bossak Jerzy, s. 25
Bugała Marzena, s. 116, 119, 120
Burzyński Roman, s. 31
Bytomski Kilian, s. 14
Cartier-Bresson Henri, s. 51
Capa Robert, s. 51
Castro Fidel, s. 37, 60
Celejewski Grzegorz, s. 103, 113, 116, 117
Chalimoniuk Dawid, s. 113, 116
Chojkowski Józef, s. 48, 103
Chyliński Marek, s. 110, 118
Ciemiński Janusz, s. 27, 48
Ciołek Erazm, s. 77
Cykarski Lucjusz, s. 119, 120
Czeglik Krzysztof, s. 119, 120
D"Antoni Ryszard, s. 45, 49, 52, 60, 79, 81, 84
Dańda Józef, s. 24
Daszewski Adam, s. 104, 108
Datka Czesław, s. 24, 26, 27,
Dędek Jacenty, s. 113, 115, 116, 117
Dorożański Ireneusz, s. 104, 113, 115, 116, 143
Dudziński Andrzej, s. 50
Dworaczyk Marek, s. 77, 89
Dymiński Bolesław, s. 85
Dziadul Jan, s. 16
Dziki Sylwester, s. 11
Dziurzycki Władysław, s. 24, 27, 49, 50
Ferenstein Bogumił, s. 95
Ford Aleksander, s. 25
Forecki Mariusz, s. 62
Fuchz Jan, s. 15
Gadomski Stanisław, s. 36, 38, 48, 49, 51, 59, 60, 105
Gagarin Jurij, s. 37
Garstka Robert, s. 116
De Gaulle Charles, s. 37
Gierek Edward, s. 53, 55, 56, 59
Glemp Józef, s. 82
Głowaczewski Maciej, s. 89
Gola Arkadiusz, s. 104, 105, 114, 115, 116, 117, 119, 121, 148, 149
Gołuch Krzysztof, s. 116, 117
Gomułka Władysław, s. 14, 22, 39, 53, 54, 59
Grodzicki August, s. 14
Grosser Zbigniew, s. 13, 14
Grudzień Zdzisław, s. 42, 58
Grygiel Andrzej, s. 113, 116, 117, 119
Górny Olgierd, s. 119, 120
Han-Górski Szymon, s. 24, 25, 26
Harędziński Karol, s. 33
Hartwig Edward, s. 51
Holas-Idziak Halina, s. 24
Idziak Leonard, s. 24
Iwańczuk Andrzej, s. 106
Iwasiów Tomasz, s. 27
Jakubowski Stanisław, s. 49, 65, 78, 89, 113
Janicki Marek, s. 86, 87, 88
Janiewski Julian, s. 13, 14
Janowska Jadwiga, s. 117
Jan Paweł II, s. 91, 92, 116
Jaruzelski Wojciech, s. 82, 97
Jarzębiński Maciej, s. 113, 116
Jaśkiewicz Bronisław, s. 15, 19, 20
Jaślanek Ignacy, s. 37
Jendroska Przemysław, s. 113
Jędrusik Paweł, s. 116
Jędrzejowski Michał, s. 117
Jodłowski Tomasz, s. 104, 112, 113, 114, 116, 117, 119
Kałus Otton, s. 24, 33
Kamieniecka Emilia, s. 15
Kamiński Michał, s. 105, 112
Kapuściński Ryszard, s. 7
Kazibut-Twórz Elżbieta, s. 120

Kazimierczak Leon, s. 14
Kempa Zdzisław, s. 49
Kisieliński Stefan, s. 14
Kizny Tomasz, s. 103
Klatka Grzegorz, s. 113
Kleszcz Jerzy, s. 105, 117
Klimkiewicz Rafał, s. 103, 104, 105, 109, 110, 111, 119
Kołczek Mieczysław, s. 26
Kołkiewicz Marian, s. 24, 27
Komar Józef, s. 15
Kompała Waldemar, s. 103, 106
Koniakowski Andrzej, s. 74
Kornicki Marian, s. 33
Korfanty Wojciech, s. 16
Koszowski Roman, s. 113, 119
Krasicki Bogdan, s. 33, 49, 50, 52
Krufczyk Tomasz, s. 104
Krzanowski Robert, s. 103
Krzepkowski Mieczysław, s. 29
Kwaśniewski Tadeusz, s. 106
Kubala Kvetoslav, s. 63
Kubicki Władysław Jan, s. 15, 19
Kuglin Jan, s. 17
Kułakowski Bogdan, s. 48, 50, 51, 52, 57, 65, 66, 73, 75, 76, 77, 84, 88, 89, 90, 91, 105, 107, 115, 119, 148
Kusz Krzysztof, s. 121
Kuś Aleksandra, s. 118
Latoś Henryk, s. 24
Legierski Michał, s. 117
Lewczyński Jerzy, s. 38, 74
Lewińska Halina, s. 15
Liboska Tomasz, s. 117
Ligocki Alfred, s. 38
Link Otto, s. 26
Ławrywianiec Arkadiusz, s. 106, 108, 110, 112, 113, 114, 115, 116, 119, 121, 132
Makal Józef, s. 24, 36, 37, 38, 49, 50, 57, 63, 64, 65, 67, 74, 80, 84, 90, 95, 99, 103, 108
Makarewicz Henryk, s. 25
Markowski Stanisław, s. 77
Martel Karol, s. 15
Materna Agnieszka, s. 119, 120
Matuszyński Krzysztof, s. 118, 119, 121
Mecwaldowski Bolesław, s. 15, 19, 20
Michalski Marek, s. 81, 113
Michalski Stanisław, s. 74
Michlewski Jan, s. 50, 51
Miklaszewski Gwidon, s. 44, 81, 83
Miklica Bogusław, s. 14
Milach Rafał, s. 65
Milewski Wojciech, s. 77
Miller Krzysztof, s. 103, 105,112
Mirski Jerzy, s. 67, 84
Mojkowski Stanisław, s. 14
Morawski Władysław, s. 44, 46, 49, 50, 51, 52, 55, 73, 78, 82, 84, 88, 89, 90, 93, 94, 101, 103, 104, 118, 119, 121, 148
Morcinek Gustaw, s. 33
Moucha Josef, s. 131
Mszyca Wojciech, s. 108
Mutor Michał, s. 105, 112
Niedenthal Chris, s. 77
Niewiarowski Marian, s. 15
Nieznalski Bogusław, s. 77
Nocoń Adam, s. 118
Noworyta Mirosław, s. 103, 104, 106
Olbrychski Daniel, s. 46
Oleksy Eliza, s. 113
Oleksy Michał, s. 119, 120, 121
Orzeł Romuald, s. 118
Ostałowska Lidia, s. 112
Piątek Bolesław, s. 14, 18
Piecha Henryk, s. 49, 50
Piekara Marek, s. 101, 103, 104, 108
Piersiak Piotr, s. 108
Piotrowski Jacek, s. 105
Płatek Stanisław, s. 88
Podestát Václav, s. 131
Poloczek Edward, s. 24, 74
Prugar Aleksander, s. 117
Rakoczy Jan, s. 14
Renik Józef, s. 13, 14, 15
Respondek Jarosław, s. 117
Roessler Roman, s. 107
Rojkowski Jacek, s. 115
Ruda Franciszek, s. 14
Rydet Zofia, s. 51, 74
Rydzewski Janusz, s. 77
Sawa Andrzej, s. 49
Schlabs Bronisław, s. 38
Schmidt-Kowalski Bronisław, s. 35, 37
Semik Teresa, s. 84
Seko Kazimierz, s. 19, 25, 26, 32, 34, 49, 55, 66
Sierpiński Zdzisław, s. 14
Sierzputowski Sławomir, s. 105, 112

Siewior Mieczysław, s. 17
Siostrzonek Jiří, s. 131
Smolorz Michał, s. 78, 79
Sojka Bolesław, s. 88
Sroka Tadeusz, s. 14
Stahl Włodzimierz, s. 15
Stalin Josif, s. 11
Stankiewicz Leonard, s. 86
Steckel Max, s. 45
Štreit Jindřich, s. 131, 132
Suchan Mikołaj, s. 119
Surówka Bolesław, s. 14
Szalast Michał, s. 113, 132
Szałowski Jan, s. 17
Szewczyk Krzysztof, s. 121
Szymański Stanisław, s. 49
Szymon Piotr, s. 113, 116
Sykora Jacek, s. 49
Ścibut Bogdan, s. 108
Służyńska Zofia, s. 22
Tereshkova Valentina, s. 37
Tomalka Marcin, s. 121
Tomeczek Jacek, s. 48, 49, 50, 62, 78, 93, 99, 108, 110
Trojok Karina, s. 109, 112, 119
Twaróg Marek, s. 90, 127, 129
Usińska Lucyna, s. 119, 120
Wachowicz Marek, s. 115
Wacowska Ewa, s. 39
Wałęsa Lech, s. 78, 79, 81
Wawrzynkiewicz Włodzimierz, s. 49
Weber Max, s. 133
Wesołowski Marian, s. 27, 37, 48
Wieczorek Ludwik, s. 14, 18
Wieczorek Zygmunt, s. 48, 50, 55, 56, 60, 84, 103, 118, 147, 148
Wojciechowski Maciej, s. 108
Wojtyła Karol, s. 68, 70
Wolny Józef, s. 105
Wróbel Józef, s. 49
Wróblewski Andrzej Krzysztof, s. 90
Wrześniowski Bartosz, s. 116, 117
Wójcik Piotr, s. 105, 112
Wydra Marek, s. 14
Zarzycki Mieczysław Tadeusz, s. 14
Zawadzki Aleksander, s. 14, 15, 17
Zieliński Wiesław, s. 49
Ziemba Stanisław, s. 13, 14, 18, 19
Ziętek Jerzy, s. 15, 55, 56
Zug Krystyna, s. 27
Zwarycz Piotr, s. 117
Zych Leszek, s. 112
Żak Józef, s. 78